Právnická fakulta Masarykovy Univerzity

Katedra ústavního práva a politologie
obor Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obchodní korporace a náboženská výhrada svědomí

Karel Nippert

Brno 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Obchodní korporace a náboženská výhrada svědomí** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně dne 29. června 2018 .....

Karel Nippert

Poděkování

Zde bych chtěl poděkovat svému vedoucímu Ing. Mgr. Jaroslavu Benákovi, Ph.D. za jeho rady a připomínky k obsahu i formě práce. Dále pak děkuji všem svým nejbližším, kteří mi byli oporou při psaní této práce i během celého mého studia. Obzvláště pak svým rodičům za jejich trpělivost, chápavost a podporu.

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje problematice obchodních korporací jakožto nositelek svobody náboženství, a to s důrazem na právo dovolat se náboženské výhrady svědomí. V práci je představen případ Hobby Lobby ze Spojených států amerických ilustrující problémové body zkoumané otázky. Následně je představena podstata pojmu obchodní korporace spolu se souvisejícím postavením právnických osob v systému základních práv v českém právním prostředí. Získané poznatky jsou v závěru práce konfrontovány s historickým a funkčním rozborem institutu náboženské výhrady svědomí.

Klíčová slova

obchodní korporace, právnická osoba, základní práva, lidská práva, náboženství, svědomí, výhrada, Hobby Lobby

Abstract

The thesis deals with the issue of the business corporations as religious freedom bearers with a special focus on the religious objection of conscience. The thesis introduces the Hobby Lobby case of the Supreme Court of the United States, which illustrates the problematic points of the question at hand. Consequently, the essence of the concept of business corporation is introduced alongside with the position of legal persons in Czech fundamental rights system. The thesis ends with the confrontation of the gained findings with the historical and functional analysis of the religion objection of conscience.

Key words

business corporation, legal person, fundamental rights, human rights, religion, conscience, objection, Hobby Lobby

Obsah

SEZNAM ZKRATEK 9

ÚVOD 11

1 PŘÍPADOVÁ STUDIE – HOBBY LOBBY 13

1.1 SKUTKOVÝ A PRÁVNÍ ZÁKLAD 13
1.2 ARGUMENTY STRAN A ZÁVĚRY SOUDU 14
1.3 IDENTIFIKACE KLÍČOVÝCH PROBLÉMŮ 18

2 PODSTATA OBCHODNÍ KORPORACE 19

2.1 OBCHODNÍ KORPORACE JAKO PRÁVNICKÁ OSOBA 19
2.1.1 VÝCHODISKA PRÁVNÍ SUBJEKTIVITY 20
2.1.2 TEORIE PRÁVNICKÝCH OSOB A ROZSAH JEJICH SUBJEKTIVITY 22
2.1.3 OBCHODNÍ KORPORACE JAKO TYP PRÁVNICKÉ OSOBY 26
2.2 OBCHODNÍ KORPORACE V ČESKÉM PRÁVNÍM PROSTŘEDÍ 29
2.2.1 DOKTRINÁRNÍ PŘÍSTUP K PRÁVNICKÝM OSOBÁM 29
2.2.2 FORMY OBCHODNÍCH KORPORACÍ 31
2.3 SHRNUTÍ PODSTATY OBCHODNÍCH KORPORACÍ 34

3 OBCHODNÍ KORPORACE A ZÁKLADNÍ PRÁVA 35

3.1 PŘÍSTUPY K OCHRANĚ PRÁVNICKÝCH OSOB 36
3.2 PŘÍSTUPY ESLP A EKLP 37
3.2.1 KRITÉRIUM „OBĚTI“ 38
3.2.2 SPRAVEDLIVÉ ZADOSTIUČINĚNÍ 39
3.2.3 PRÁVO NA MAJETEK, SPRAVEDLIVÝ PROCES A SVOBODA PROJEVU 40
3.2.4 PRÁVO NA NEDOTKNUTELNOST OBYDLÍ 41
3.2.5 SVOBODA MYŠLENÍ, NÁBOŽENSTVÍ A SVĚDOMÍ 42
3.2.6 SHRNUTÍ PŘÍSTUPŮ K OCHRANĚ DLE ÚMLUVY 43
3.3 PŘÍSTUPY ÚSTAVNÍHO SOUDU 44
3.3.1 PODMÍNKA INDIVIDUÁLNÍ OCHRANY (KRITÉRIUM „OBĚTI“ DLE LZPS) 45
3.3.2 PRÁVO NA MAJETEK, PROCESNÍ PRÁVA A SVOBODA PROJEVU 46
3.3.3 PRÁVO NA NEDOTKNUTELNOST OBYDLÍ 47
3.3.4 PRÁVO NA PŘÍZNIVÉ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ 48
3.3.5 SVOBODA MYŠLENÍ, NÁBOŽENSTVÍ A SVĚDOMÍ 49
3.3.6 SHRNUTÍ PŘÍSTUPŮ K OCHRANĚ DLE LZPS 49
3.4 SHRNUTÍ VZTAHU OBCHODNÍCH KORPORACÍ A ZÁKLADNÍCH PRÁV 50

4 PODSTATA NÁBOŽENSKÉ VÝHRADY 53

4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ VZTAHU STÁTNÍ MOCI A JEDNOTLIVCŮ 54

4.1.1 POČÁTKY V OBDOBÍ REFORMACE 54

4.1.2 OSVÍCENECKÉ TEORIE 55

4.1.3 MODERNÍ POJETÍ 57

4.2 SVOBODA SVĚDOMÍ V ÚSTAVNÍM SYSTÉMU 58

4.2.1 FUNKCE SVOBODY SVĚDOMÍ V SYSTÉMU ZÁKLADNÍCH PRÁV 58

4.2.2 NÁBOŽENSKÉ SVĚDOMÍ A JEHO PROJEVY 60

4.2.3 VÝHRADA JAKO PROJEV SVOBODY SVĚDOMÍ 62

4.3 JUDIKATORNÍ PODMÍNKY PRÁVA NA VÝHRADU SVĚDOMÍ 67

4.3.1 PODMÍNKY VÝHRADY DLE ESLP 67

4.3.2 PODMÍNKY VÝHRADY DLE ÚSTAVNÍHO SOUDU 69

4.4 SHRNUTÍ PODSTATY NÁBOŽENSKÉ VÝHRADY SVĚDOMÍ 70

5 KORPORÁTNÍ VÝHRADA 71

5.1 VÝHRADA A PRÁVNICKÁ OSOBA 71

5.1.1 NEVHODNOST AUTONOMNÍHO PŘÍSTUPU 71

5.1.2 PŘEKONÁNÍ ROZPORU REPREZENTAČNÍM PŘÍSTUPEM 75

5.1.3 PŘEKONÁNÍ ROZPORU OBJEKTIVNÍM PŘÍSTUPEM 78

5.2 OBCHODNÍ POVAHA KORPORACE JAKO PŘEKÁŽKA? 79

ZÁVĚR 83

POUŽITÉ PRAMENY 87

Seznam zkratek

a.s. - akciová společnost

ACA - SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. The Patient Protection and Affordable Act of 2010, Pub. L. No. 111-148, 124 Stat. 119-1025

EKLP - Evropská komise pro lidská práva

ESLP - Evropský soud pro lidská práva

HHS - Department of Health and Human Services (Spojené státy americké)

k.s. - komanditní společnost

LZPS - usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁVA A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky

MPOPP - Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ve znění vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb., o Opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 100/2004 Sb.m.s., o Druhém opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech

ObčZ - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSN - Organizace spojených národů

RFRA - SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. The Religious Freedom Restoration Act of 1993, Pub. L. No. 103-141, 107 Stat. 1488

s.r.o. - společnost s ručením omezeným

SCOTUS - Supreme Court of the United States (Nejvyšší soud Spojených států amerických)

Úmluva - Úmluva o ochraně lidských práva a základních svobod Rady Evropy ve znění a sdělení federálního ministerstva zahraničí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a

		základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
Ústava	-	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
v.o.s.	-	veřejná obchodní společnost
ZOK	-	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Obchodní korporace a svoboda náboženství nejsou pojmy tradičně skloňované v jedné větě. Spojení těchto konceptů se tak může po první zmínce jevit jako protimluv sám o sobě a vyvolávat rozpaky. Že toto spojení ale není tak nemyslitelné, ukázal americký SCOTUS, který ve svém netradičním a následně zevrubně komentovaném rozhodnutí v případu Hobby Lobby toto spojení schválil, když obchodní korporaci přiznal náboženskou výhradu proti obecně závazné zákonem dané povinnosti.[1] První kapitola se tak věnuje popisu skutkových a právních okolností tohoto případu, argumentům a závěrům soudu a zejména identifikaci sporných bodů, které jsou v otázce výkonu svobody náboženství obchodní korporací stěžejní. Další části práce pak v návaznosti na tyto body směřují k zodpovězení otázky, zda nositelem náboženské svobody mohou být obchodní korporace i v českém právním prostředí. Zvláštní důraz při zkoumání této otázky je přitom kladen na možnost analogickou k případu Hobby Lobby dovolat se výhrady proti zákonné povinnosti.

Vzhledem k netradičnosti zkoumané otázky a její malé exponovanosti v české odborné literatuře pak nemá tato práce za cíl poskytnout absolutní a vyčerpávající závěry. Jejím cílem je zejména identifikovat a popsat jednotlivé prvky důležité pro zodpovězení této otázky a osvětlit tak, proč je spojení obchodních korporací a náboženské svobody natolik kontroverzní a nastínit, zda a jak lze tento rozpor vyřešit.

Za tímto účelem se druhá kapitola zabývá právně-teoretickými východisky obchodních korporací s cílem osvětlit jejich podstatu v právním řádu coby právnických osob a s cílem osvětlit jejich funkci ve společnosti. Vzhledem k rozsahu a zaměření práce nejsou představeny všechny poznatky z této oblasti. Představeny jsou pouze do té míry, do jaké ilustrují sporné body, které mohou mít podstatný vliv na řešenou otázku korporátní výhrady. Pro navázání na současnou právní praxi jsou také představeny jednotlivé české formy obchodních korporací.

Třetí kapitola se pak zaměřuje na postavení, jaké mohou mít obchodní korporace (i právnické osoby obecně) v systému základních práv. Jsou představeny jednak možné právně-teoretické přístupy k ochraně právnických osob v systému základních práv, následně je také proveden rozbor rozhodovací praxe relevantních orgánů. Ačkoliv opět s ohledem na rozsah a zaměření práce není proveden komplexní rozbor veškerých relevantních rozhodnutí, z jejich

[1] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), Burwell v. Hobby Lobby Stores. [cit. 6. 3. 2018] Dostupné z: https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/13-354/opinion3.html.

vybraného vzorku je vyvozen současný přístup dotčených orgánů k ochraně obchodních korporací a právnických osob ve vztahu k základním právům.

Čtvrtá kapitola pak představuje náboženskou výhradu, zejména její historická východiska a z nich plynoucí funkční vymezení výhrady. Dále je v této kapitole popsána dosavadní rozhodovací praxe relevantních orgánů ve věcech přiznání výhrady a představeny tak současné podmínky pro úspěšné uplatnění výhrady.

V poslední kapitole jsou pak spojeny poznatky předložené v dosavadních kapitolách a učiněn závěr o přípustnosti obchodní korporace jakožto nositelky práva na výhradu. Nadto jsou zde představeny potencionální podmínky pro uplatnění korporátní výhrady vyplývající z předchozích kapitol a nastíněny možné varianty jejich naplnění s ohledem na specifika jednotlivých forem obchodních korporací.

1 Případová studie – Hobby Lobby

Polemiku o spojení obchodní korporace a náboženské výhrady nelze zahájit jinak než představením případu ze Spojených států amerických známém jako Hobby Lobby, který tuto práci inspiroval. Právě v tom lze nalézt racio onoho prvotního mentálního vzdoru proti tomuto spojení.

1.1 Skutkový a právní základ

Klíčovým okamžik pro případ bylo přijetí *Patient Protection and Affordable Care Act* v roce 2010 (ACA).[2] Tento zákon, veřejně známý více pod mediální zkratkou *„Obamacare“*, zavedl mimo jiné povinnost určitých zaměstnavatelů zajistit pro své zaměstnance zdravotní pojištění.[3] Rozsah tohoto pojištění přitom nebyl v zákoně stanoven přesně, některé parametry povinného pojištění měly být určeny až následnými doporučeními a směrnicemi příslušných úřadů.[4] Jedním z těchto úřadů byl i HHS, který svými rozhodnutími určil, že toto povinné zdravotní pojištění muselo v případě zaměstnankyň pokrývat dvacet vyjmenovaných metod antikoncepce.[5] Spolu s tím však také rozhodl, že tato povinnost se nevztahuje na církve a určité náboženské neziskové organizace.[6]

Někteří lidé však s povinností zajistit zaměstnancům zdravotní pojištění obsahující všechny vyjmenované antikoncepční metody nesouhlasili. Pro případ Hobby Lobby je rozhodující rodina Greenových a rodina Hahnových. Členové obou těchto rodin byli věřící a praktikující křesťané, kteří podnikali prostřednictvím obchodních korporací.

Rodina Greenových držela a ovládala společnost Hobby Lobby Stores, Inc. zaměstnávající více než 13.000 lidí a přidruženou společnost Mardel, Inc. s téměř 400 zaměstnanci. Všichni členové rodiny působící ve společnostech přitom podepsali závazek podnikat v souladu s principy křesťanství a tento závazek byl obsažen i ve vnitřních dokumentech společností.[7] Třetina zisku navíc byla určena na charitativní účely a v případě prodeje podílů ve

---

[2] Lze přeložit jako *„Zákon o ochraně pacientů a dostupné péči“;* The Patient Protection and Affordable Act of 2010, Pub. L. No. 111-148, 124 Stat. 119-1025. [cit. 6. 3. 2018] Dostupné z: https://www.gpo.gov/fdsys/granule/PLAW-111publ148/PLAW-111publ148/content-detail.html.

[3] ACA, op. cit., Sec. 1513(a); zákon umožňoval vyhnout se této povinnosti splněním jiných kritérií, nicméně to není pro řešení problému svědomí podstatné.

[4] Např. Sec. 1001, odstavec (1) ACA, kterým se mění 42 USC 300gg, Sec. 2713(a)(4).

[5] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 8.

[6] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 9.

[7] V souladu s tím tak tyto společnosti např. měly zavřeno v neděli, vyhýbaly se činnostem propagujícím alkohol, platily inzerci v novinách propagující křesťanství a přispívaly jednotlivým misiím; Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 14.

společnostech by na charitativní účely bylo určeno dokonce 90 % z prodejní ceny podílů.[8]

V podobné situaci byla rodina Hahnových, která držela a ovládala společnost Conestoga Wood Specialties Corporation s 950 zaměstnanci. Příslušníci rodiny mající vliv na společnost byli členy jedné z denominací křesťanské církve a svou víru také promítali do svého podnikání. Společnost se tak svými vnitřními dokumenty a statutárními orgány přijatými vyjádřeními přihlásila k podnikání v souladu s křesťanskými hodnotami.[9]

Členové obou těchto rodin přitom byli v souladu se svou vírou a v případě Hahnových i oficiálním učením církve toho přesvědčení, že život začíná v okamžiku početí, tedy oplodněním vajíčka.[10] Přitom čtyři z dvaceti povinně krytých metod antikoncepce mohly mít za následek právě zabránění dalšího vývoje oplodněného vajíčka. Tito lidé se tedy s odkazem na svou víru nechtěli podílet na financování čtyř potenciálně abortivních metod. Pro náš problém je ale rozhodující skutečnost, že zaměstnavatelem – a tedy subjektem povinným k zajištění pojištění – nebyli tito lidé, ale společnosti, které založili a v kterých drželi podíly. Žaloby na HHS, kterými se této povinnosti měly zprostit, tak podaly právě společnosti Hobby Lobby, Mardel a Conestoga.

Svou žalobu přitom založily na ustanovení *Religious Freedom Restoration Act* z roku 1993 (RFRA),[11] které zakazovalo federální i státní moci jakkoliv závažným způsobem omezit výkon náboženství osoby, a to i v případě, že by toto omezení vyplývalo z obecně aplikovatelného pravidla. Omezení bylo přípustné jen v případě, že by to vyžadoval závažný veřejný zájem a jednalo se o nejméně omezující způsob, jak tento zájem prosazovat.[12]

1.2 Argumenty stran a závěry soudu

V rámci sporu musela být řešena spousta dílčích právních otázek, a ačkoliv jsou mnohdy zajímavé, z větší části přímo nesouvisí s problémem spojení svobody svědomí a obchodních korporací. Budou zde tedy zmíněny jen, pokud si to

---

8 KŘÍŽ, Jakub. Nejen korporační struny rozsudku Hobby Lobby. *Obchodněprávní revue*. 2016, roč. 8, č. 1, s. 12.

9 Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 11.

10 Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 12, 14.

11 Lze přeložit jako „Zákon o obnově náboženské svobody"; The Religious Freedom Restoration Act of 1993, Pub. L. No. 103-141, 107 Stat. 1488. [cit. 7. 3. 2018] Dostupné z: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-107/pdf/STATUTE-107-Pg1488.pdf.

12 RFRA, op. cit., Sec. 3(a)(b); originální text zákona:
„(a) Government shall not substantially burden a person's exercise of religion even if the burden results from a rule of general applicability, except as provided in subsection (b).
(b) Government may substantially burden a person's exercise of religion only if it demonstrates that application of the burden to the person
(1) is in furtherance of a compelling governmental interest; and
(2) is the least restrictive means of furthering that compelling governmental interest."

vyžádá nutnost objasnit konečné závěry soudu. Místo toho bude tato podkapitola věnována argumentům a závěrům týkajícím se problému, který stojí v samém základu podaných žalob – pokud společnosti namítají, že povinnost zajistit pojištění v uvedeném rozsahu zasahuje do jejich výkonu náboženství, logicky tvrdí, že jakožto obchodní korporace (v orig. *„for-profit corporations“*) jsou osobami vykonávajícími náboženství.

Prvním argumentem HHS proti takovému výkladu bylo, že obchodní korporace nemohou kvůli účelu tohoto ustanovení spadat pod pojem „osoba“ (v orig. *„person“*) uvedeném v příslušném ustanovení RFRA. K tomu SCOTUS sice připustil, že pojem „osoba“ nemá vždy stejný obsah a někdy může znamenat pouze fyzickou osobu, poukázal ale, že stejného ustanovení RFRA se dříve již úspěšně dovolaly některé neziskové korporace. Přitom žádná známá definice pojmu „osoba“ nezahrnuje jen fyzické a pouze některé právnické osoby. Pojem „osoba“ v RFRA tedy musí být chápán jako odkazující i na obchodní korporace.[13]

Mnohem silnější kritika ale byla zaměřena na samotnou schopnost obchodní korporace naplnit pojem „výkon náboženství.“ SCOTUS se zde musel vypořádat i s názorem Court of Appeals for the Third Circuit (federálního Odvolacího soudu Spojených státu pro třetí soudní obvod), který žalobu jedné ze společností zamítl. Tento soud tvrdil, že obchodní korporace nemohou samy od sebe bez vlastníků či zaměstnanců vykonávat náboženství a nemohou se tak domáhat ani ochrany proti jeho omezení. K tomu však SCOTUS poznamenal, že takový závěr je sice správný, ale zcela bezpředmětný, neboť obchodní korporace se samy od sebe bez fyzických osob nemohou projevovat vůbec nijak.[14] Kritiku k výkonu náboženství obchodními korporacemi však vyvrátil zejména odkazy na dřívější soudní případy, kdy bylo náboženství a jeho výkon přiznáno jiným subjektům. Jako první tak odmítl, že by byl problém v samotné povaze obchodních společností jakožto právnických osob, neboť výkon náboženství byl již přiznán jiným korporacím – neziskovým.[15]

V dalším kroku pak SCOTUS odmítl, že by byl problém v obchodní povaze korporací (v orig. *„for-profit“*), neboť výkon náboženství byl dříve přiznán i podnikající fyzické osobě a za výkon náboženství musela být dle předchozí rozhodovací praxe považována i obchodní činnost, pokud je podněcována nebo omezována vírou.[16] K tomuto problém SCOTUS také dříve

---

[13] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 19;
SCOTUS k odmítnutí této interpretace uvedl více důvodů, nicméně se domnívám, že tyto argumenty zde byly pouze podpůrné a je vhodnější a pádnější zmínit je až u řešení následujících problémů. Pro přehled všech argumentů k obsahu pojmu „osoba“ viz Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 16-19, nebo KŘÍŽ, 2016, op. cit., s. 12-13.

[14] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 19.

[15] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 20.

[16] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 21.

v rozhodnutí uvedl, že nelze přijmout, aby podnikající fyzické osoby měly možnost uplatnit náboženskou výhradu a ti, kteří se rozhodnou podnikat prostřednictvím právnické osoby, nikoliv. Při takovém stavu by si totiž podnikatelé museli vybírat, zda se dobrovolně omezí na své svobodě náboženství, nebo zda se vzdají výhod, které poskytuje podnikání prostřednictvím obchodní společnosti a sníží tak svou konkurenceschopnost.[17]

Stejně tak nebyly uznány argumenty, že je potřeba zacházet s obchodními společnostmi jinak než s jinými právnickými osobami, protože jsou orientovány pouze na dosahováni zisku a jinou motivaci jim tedy nelze přiznat. SCOTUS poznamenal, že moderní korporátní právo přiznává možnost založit obchodní společnost za jakýmkoliv zákonným účelem a mnoho obchodních společností často i na úkor zisku usiluje o altruistické cíle, například na omezení enviromentálních dopadů své činnosti. Závěr, že obchodní korporaci nelze přiznat jinou než výdělečnou motivaci, tedy není dle SCOTUSu pravdivý.[18]

Posledním argumentem HHS proti interpretaci umožňující obchodní korporaci „vykonávat náboženství“ dle RFRA byly samotné okolnosti přijetí tohoto zákona. Ten byl totiž přijat v reakci na jedno z rozhodnutí SCOTUSu, které zavrhlo zažitý model posuzování náboženské svobody.[19] Zákonodárci podle HHS však tento starší model chtěli zachovat, proto jej uzákonili právě v RFRA. SCOTUS tento motiv zákonodárce ale odmítl s tím, že v případech, kdy zákonodárci chtěli navazovat na rozhodovací praxi soudu, učinili tak už několikrát přímo v textu zákona. Nicméně v případě RFRA takové vyjádření chybí.[20] Navíc žádná z dřívějších soudních rozhodnutí dle SCOTUSu výkon náboženství obchodními korporacemi nevylučovala.[21] Jako argument také nebylo uznáno, že jednoduše neexistuje tradice, která by obchodním korporacím výkon náboženství umožnovala.[22]

---

17 Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 17.

18 Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 22.

19 Jednalo se o případ Employment Division v. Smith, 494 U.S. 872 (1990), ve kterém SCOTUS zavrhl dosud užívanou praxi, že svobodu náboženství lze omezit pouze na základě závažného veřejného zájmu. Místo toho rozhodl, že tato svoboda může být omezena každým obecně aplikovatelným pravidlem; Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 5.

20 SCOTUS poukázal na Aniterorism and Effective Death Penalty Act z roku 1996, který obsahoval definici pojmu zakončenou slovy „as determined by the Supreme Court of the United States“; Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 25.

21 SCOTUS se otázkou výkonu náboženství obchodními korporacemi zabýval jednou v případu Gallagher v. Crown Kosher Super Market of Mass, Inc., 366 U.S. 617 (1961), nicméně konečný rozsudek tuto otázku nakonec finálně neřešil Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 26.

22 K tomu SCOTUS poznamenal, že v textu zákonů lze najít případy, kdy zákonodárce obchodní společnosti explicitně vylučuje z určité ochrany. Pokud tedy v určitých případech měl potřebu vyloučit je explicitně, základním pravidlem logicky je poskytovat ochranu i jim. Toto explicitní vyloučení přitom v případě RFRA chybí; Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 28.

Poslední linkou argumentace HHS pak bylo tvrzení, že i pokud by obchodní korporace snad teoreticky mohla vykonávat náboženství, nelze jí nikdy prakticky přiznat „upřímnou víru“ či „upřímné přesvědčení“ (v orig. *„sincere belief“*) jakožto předpoklad k takovému výkonu. Z praktického hlediska je totiž nemožné takovou kvalitu přiznat subjektu, jehož identita je tvořena více osobami. Jako příklad absurdnosti takových závěrů uvedlo HHS situaci, kdy by se výkonu náboženství dovolávaly společnosti se stovkami až tisíci dynamicky se měnícími akcionáři, jako jsou společnosti IBM nebo General Electric. Tento argument byl ale SCOTUSem také odmítnut. Ten poznamenal, že žádná ze společností v případě Hobby Lobby není veřejně obchodovatelná na burze a jedná se ve všech případech o tzv. *„closely-held“* korporace[23] držené příslušníky jedné rodiny. Přitom upřímnost víry ovládajících společníků nikdo nezpochybňoval.[24] SCOTUS sice uznal, že i mezi společníky *closely-held* společností mohou vzniknout rozepře o náboženské identitě společnosti, nicméně takové rozepře mezi společníky se mohou vyskytnout bez ohledu na kontext výhrady ve smyslu RFRA a jsou řešitelné nástroji, které poskytuje korporátní právo.[25]

Ve světle všeho výše uvedeného tedy SCOTUS rozhodl, že obchodní korporace nemohou být obecně vyloučeny z ochrany podle RFRA, nicméně tento závěr vztáhl pouze na *„closely-held“* společnosti. Zbytek rozhodnutí se posléze věnuje odůvodnění závěrů, že povinnost poskytnout pojištění v uvedeném rozsahu: (a) je omezením výkonu náboženství závažným způsobem (v orig. *„substantial burden“*),[26] (b) je vyžadováno závažným veřejným zájmem,[27] nicméně (c) se nejedná o nejméně omezující způsob, jak tento zájem prosazovat.[28] SCOTUS se tedy přiklonil na stranu žalujících společností a rozhodl, že povinnost poskytovat pojištění v uvedeném rozsahu porušuje jejich právo na výkon náboženství dle RFRA.

---

[23] Pod institut *closely-held* korporací známý v právu Spojených států amerických spadají společnosti držené/ovládané malým počtem osob.

[24] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 29.

[25] SCOTUS uvádí případ, kdy se společníci nemusí shodnout na tom, zda mají být obchody otevřeny či uzavřeny v určitý náboženský svátek; Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 30.

[26] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 31-38;
SCOTUS poukázal zejména na ekonomické dopady (finanční, ztráta konkurenceschopnosti) v případě, že by společnosti svou povinnost dle ACA neplnily.

[27] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 38-40;
Ačkoliv SCOTUS vyjádřil výhradu, že rozsah pojištění dle HHS prosazuje zájmy, které jsou formulovány příliš obecně („veřejné zdraví“ a „rovnost pohlaví“), závažný veřejný zájem na dodržování normy uznal.

[28] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 40-45;
Kontroverzní antikoncepční metody totiž mohly být kryty z veřejného pojištění zřízeného v rámci ACA. Hlavním argumentem ale bylo, že samo HHS připustilo výjimky pro církve a nábožensky orientované neziskové korporace a neexistoval objektivní důvod, proč by speciální pravidla pro tyto subjekty nemohly být aplikovány i na nábožensky orientované obchodní korporace.

1.3 Identifikace klíčových problémů

Jak již bylo řečeno na začátku této kapitoly, případ Hobby Lobby představuje dobrý výchozí bod pro identifikaci klíčových problémů při spojení obchodních korporací a náboženské výhrady svědomí. A to i přesto, že meritem věci nebyla výslovně náboženská výhrada svědomí, nýbrž svoboda výkonu náboženství. Tento rozdíl totiž není podstatný, neboť jak bude popsáno dále, výhrada a svoboda náboženství jsou z teoretického i praktického hlediska úzce svázány, a navíc je v konečném důsledku hlavním problémem přiznání kvality tradičně spojované s lidskými bytostmi právnické (fiktivní) osobě.

S tímto typem obecného problému pak vyvstávají jednotlivé právní a právně-filosofické otázky, které lze spatřit v rozsudku Hobby Lobby. Americký SCOTUS v případu Hobby Lobby na tyto otázky odpověděl. Někdy podrobně, někdy stručně, ale vždy v kontextu svého právního řádu a s velkým důrazem na svou předchozí rozhodovací praxi a tradici. Ačkoliv by nebylo praktické závěry a argumenty soudu zcela opomíjet, je třeba mít na paměti omezenou použitelnost uvedených argumentů při řešení problému spojení obchodních korporací a svobody svědomí v českém právním prostředí.

Umožnují tedy vůbec svoboda náboženství a výhrada svojí podstatou a účelem, aby byla jejím nositelem obchodní korporace? Pokud ano, může být nositelem sama o sobě, nebo pouze opět ve prospěch lidí? A v jakých případech? Pro patřičné odůvodnění jakýchkoliv závěrů ohledně těchto otázek je nejprve nutné zabývat se tím, co vlastně obchodní korporace je a co v právním řádu představuje.

2 Podstata obchodní korporace

Jak je zjevné ze studie argumentů v případu Hobby Lobby, klíčovým problémem pro otázku korporátního svědomí je zvláštní povaha obchodních korporací. Pro alespoň vzdáleně sofistikované prozkoumání otázky korporátního svědomí je tak nezbytné pokusit se poodhalit jejich podstatu – jak se liší od člověka a jaké místo zaujímají v právním řádu.

2.1 Obchodní korporace jako právnická osoba

Obchodní korporace jsou přitom pouze poddruhem kategorie právnických osob. Prvním logickým krokem na cestě za odhalením podstaty obchodní korporace je tedy zabývat se podstatou právě právnických osob. Pojednávat o této podstatě je nicméně poněkud sisyfovský úkol. Ačkoliv je pro právní praxi subjektivita právnických osob v dnešní době téměř axiomem a jejich fungování v právních vztazích zcela přirozené, definování podstaty právnických osob se historicky ukázalo jako přinejmenším velmi komplikované.

Složitost tohoto problému tak dle Hurdíka u mnoha autorů vede k tomu, že se uchylují k běžné aristotelské definici zařazení pojmu k nadřazenému druhu (*osoba v právním smyslu*) a vyjmenování rozdílů vzhledem k ostatním druhům na stejné úrovní (*fyzickým osobám*). Tyto definice však podle něj chybují v tom, že opomíjejí skutečnost, že pojem *osoba v právním smyslu* je pouhým *„…zobecněním právně relevantních znaků osob fyzických (resp. též osob právnických) a jejich přenosem na vyšší definiční úroveň.“*[29] Vymezení vzhledem k pojmům *osoba v právním smyslu* a *fyzická osoba* tedy nepovažuje za dostatečné k porozumění pravé podstaty právnických osob a vybízí ke komplexnímu zkoumání právnických osob i optikou mimoprávních disciplín (sociologie, ekonomie apod.).[30] Tento názor považuji za obzvláště trefný vzhledem k řešené otázce. Tradiční definice právnické osoby jakožto subjektu způsobilého k právům a povinnostem, nicméně na rozdíl od fyzické osoby uměle vytvořeného[31] sice je pro právní praxi většinu času dostačující, nicméně pro otázku tak abstraktní jako je korporátní výhrada, je zcela povrchní.

To je také důvod, proč zde byla pro hledání podstaty obchodní korporace zvolena jako první a výchozí zkoumaná kategorie až právě *právnická osoba* a nikoliv tradičně nadřazená kategorie *osoba v právním smyslu* (či *právní subjekt*).[32] Ačkoliv bude pojem *osoby v právním smyslu* nezbytnou

---

[29] HURDÍK, Jan. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2009, s. IX.

[30] HURDÍK, 2009, op. cit., s. IX.

[31] Viz např. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 123.

[32] Pojem *právní subjekt* může být chápán jako podřazený pojmu *osoba v právním smyslu*, neboť *právní subjektivita* (způsobilost k právům a povinnostem) je pouze jednou složkou

součástí dalšího rozboru, vztah pojmů *osoby v právním smyslu, právnické osoby a fyzické osoby*[33] je z pohledu teorií právnických osob natolik různorodý, že automatické nadřazení pojmu *osoba v právním smyslu* nad pojem *právnická osoba* a tedy postavení tohoto pojmu na roveň pojmu *fyzická osoba* by mohlo znamenat stranění některému z náhledů, které zde budou dále představeny.

2.1.1 Východiska právní subjektivity

S konceptem právnických osob se lze do jisté míry setkat už v římském právu jakožto pramenu moderní kontinentální právní nauky. V dochovaných pramenech lze nalézt zmínky o sdruženích osob i majetku jakožto z pohledu práva v určité míře samostatných subjektů.[34] Nicméně notoricky kazuistické římské právo postrádalo doktrinárně abstraktní odůvodnění takovýchto entit, proto např. Beran s odkazem i na další autory upozorňuje, že hovořit o právnických osobách v kontextu římského práva je zavádějící.[35]

Pravý původ konceptu právnické osoby je tak vhodné hledat spíše u samotného vývoje *právní subjektivity* obecně – tedy i u právní subjektivity člověka. Hurdík původ konceptu osobnosti v právním smyslu spatřuje už ve středověku, kdy v souladu s křesťanskou naukou došlo k rozvoji abstraktního myšlení a s tím spojeným konceptem osobnosti jakožto transformované podoby člověka, který je sám podstatou.[36] Beran ale upozorňuje, že rozvoj právní osobnosti v tomto období se přeceňuje, neboť ta byla přiznávána i zvířatům či dokonce neživým předmětům. Za přínos pro rozvoj osoby v právním smyslu tak považuje zejména úvahy o subjektivitě jednotlivých částí církve.[37]

Významný posun ve vývoji osoby v právním smyslu však bezpochyby nastal v novověku. V této době se vyvinul koncept tzv. morální osoby, navázaný na koncept přirozeného práva.[38] Z konceptu člověka jakožto entity ze své podstaty nadaného přirozenými právy, a tedy i schopností sebedeterminace, bylo dovozeno postavení člověka jakožto subjektu způsobilého nabývat práva a povinnosti. Nejednalo se však o univerzální právní osobnost, koncept morální

---

osoby v právním smyslu, vedle *svéprávnosti* a *deliktní způsobilosti*. Vzhledem k tomu, že otázka korporátní výhrady je úzce spojena s otázkou, zda právnická osoba může být subjektem základního práva, právě *právní subjektivita* právnických osob a její rozsah je pro tuto práci klíčová; GERLOCH, 2017, op. cit., s. 122.

33 Vzhledem k tomu, že pojem *fyzická osoba* je už pojem právní a předpokládající jisté závěry ohledně právní subjektivity, na některých místech této práce jsou užívány i laičtější pojmy *člověk* či *lidé* pro zdůraznění rozdílu mezi *fyzickou* a *právnickou osobou*.

34 KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 78.

35 BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu*. Brno: Leges, 2012, s. 15.

36 BERAN, 2012, op. cit., s. 16.

37 BERAN, 2012, op. cit., s. 18.

38 Tento koncept staví na tom, že určité vlastnosti náleží člověku ze samotné jeho podstaty. Blíže k tomuto pojetí kapitola 4.

osoby stál do jisté míry vždy i na statusovém vymezení, které způsobilost nabývat práva a povinnosti vždy vázalo i na postavení člověka ve společnosti a určití lidé tak nemohli být subjektem některých práv, navíc se (jak je zjevné i ze samotného znění pojmu) *morální osoba* vázala výraznou měrou k morálce, nejednalo se tedy o čistě právní institut.[39] Zvláštní význam pojmu *morální osoba* pak vtiskl D. Nettelbladt, který pod tento pojem zařadil nejen člověka, ale také spojení několika lidí do jedné společné vůle.[40]

Vývoj myšlenky *osoby v právním smyslu* společně dokončují R. Descartes, I. Kant a F. C. von Savigny. Zatímco R. Descartes ve své práci slavně vychází z jediné základní pravdy, a to sice z vlastní existence – tedy vlastního vědomí,[41] I. Kant pak toto pojetí posouvá na další úroveň. Ve své práci kombinuje morální, sociální a právní postavení člověka jakožto myslící entity, která je sama o sobě svým nejvyšším cílem a za jediné obecně přijatelné normy považuje takové, které jsou odvozené od každého jednotlivého člověka, neboť každý jednotlivý člověk je sám vlastním účelem.[42] Každý člověk tak má ze své přirozenosti a morální odpovědnosti nárok na univerzální a úplnou *morální osobnost* bez ohledu na své postavení ve společnosti (status).[43]

F. C. von Savigny pak Kantovy myšlenky přejal a na základě nich učinil velmi jasné rozlišení mezi pojmem člověka jako morální osoby a člověka jako *osoby v právním smyslu*. Právo považuje za pouhý nástroj k nastavení pravidel pro mravní realizaci člověka, čímž završil vývoj pojmu *osoby v právním smyslu* jako čistě právně-teoretického institutu a umožnil touto koncepcí vznik novým právním subjektům odlišným od člověka – právnickým osobám. Je však nutné zdůraznit, že F. C. von Savigny v duchu Kantovy koncepce nadále považoval za jediný plnohodnotný subjekt práva člověka a právnické osoby za pouhý právní nástroj a fikci, na rozdíl od lidí jim tedy žádné morální atributy nepřipisoval.[44]

Ačkoliv pojetí subjektivity dle F. C. von Savignyho je do dnes považováno za dogmatické, Naffine poukazuje, že současná právní praxe užívá trojí pojetí subjektivity. V prvém pojetí (které označuje „**P1**“) je právní subjektivita pouhým myšlenkovým konstruktem práva a nemá hlubší metafyzický základ, subjektivitou tak může být nadáno cokoliv a zároveň třeba i

---

39 BERAN, 2012, op. cit., s. 19-26.
40 BERAN, 2012, op. cit., s. 26-27.
41 Východisko notoricky známé pod citací: *„Myslím, tedy jsem“*; BERAN, 2012, op. cit., s. 30.
42 Závěry I. Kanta jsou pak taktéž notoricky známé jeho formulací kategorického imperativu, který bývá formulován různě, lze jej parafrázovat např.: *„Jednej jen podle té zásady, od níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem“;* BERAN, 2012, op. cit., s. 30.
43 BERAN, 2012, op. cit., s. 31.
44 BERAN, 2012, op. cit., s. 31-32.

nic podle rozhodnutí zákonodárce a potřeb právního řádu.[45] Druhé pojetí („**P2**“) pokládá za klíč k subjektivitě jednak rozumovou, ale také biologickou podstatu, toto pojetí tak za subjekt práva uznává výhradně člověka.[46] Poslední pojetí („**P3**“) za základ subjektivity považuje schopnost svobodně se rozhodovat a nést za své rozhodnutí následky, bez potřeby jakékoliv biologické podstaty.[47]

Tato nejednotnost pojetí právní subjektivity v právní praxi přitom do velké míry odráží, nakolik komplikovaným konceptem právní subjektivita je, což se projevuje i při bližším zkoumání subjektivity právnických osob.

2.1.2 Teorie právnických osob a rozsah jejich subjektivity

Ačkoliv právně-teoretický koncept *osoby v právním smyslu* byl právní teorií i praxí ve vztahu ke člověku přijat, přiřknutí této kvality právnickým osobám je zcela jiný, odlišný problém. Pokud je univerzální právní subjektivita člověka zřejmá jak z právního řádu (pojetí P1), z biologické podstaty a unikátního postavení člověka ve světě (pojetí P2) i z povahy člověka jakožto myslící a odpovědné entity (pojetí P3), z čeho lze dovozovat tuto kvalitu u osob právnických? Na tuto otázku se pokoušely odpovědět celé generace zejména kontinentálních autorů,[48] kteří se zabývali podstatou právnických osob a zformovali tak rozličné teorie právnických osob a jejich subjektivity.

Tyto teorie se zažitě dělí na teorie klasické a moderní, přičemž klasické lze rozdělit dále na teorie fikce a teorie reality.[49] Klasické teorie fikce lze charakterizovat jako přiznávající existenci a právní subjektivitu právnickým osobám pouze v rámci práva jako lidské myšlenkové konstrukci, odpovídají tak Naffinenině modelu P1.[50] Klasické teorie realit pak existenci právnických osob a jejich právní subjektivitu hledají ve skutečném světě – realitě, často tak korespondují s Naffinením modelem P3.[51]

Základní protiklad mezi teoriemi fikce a reality tedy lze shrnout jednoduchým přirovnáním k notoricky známému problému vejce a slepice. Zde

---

45 Toto pojetí je tedy nejbližší pojetí subjektivity právnických osob dle F. C. von Savignyho; NAFFINE, Ngaire. Who are Law's Persons? From Cheshire Cats to Responsible Subjects. *Modern Law Review*. 2003, vol. 66, issue 3, s. 350.

46 NAFFINE, 2003, op. cit., s. 358.

47 NAFFINE, 2003, op. cit,. s. 362.

48 Anglo-americké právo (common law) postrádá koncept právnické osoby jakožto zastřešujícího institutu. Ačkoliv institut korporace prošel i v common law jistým vývojem, tyto závěry nejsou pro řešení předmětné otázky v českém právním řádu příliš relevantní.

49 Množné číslo je u těchto teorií použito záměrně, teorie fikcí i realit lze dále rozdělit na jednotlivé teorie (či jejich autory), mezi kterými lze vypozorovat rozdíly. Blíže k jednotlivým teoriím viz literatura uvedená v pozn. pod čarou č. 55.

50 Tyto teorie vyznával právě i otec konceptu *osoby v právním smyslu* F. C. von Savigny.

51 Nepřiřazený Naffinenin model P2 je ze své podstaty neslučitelný s pojetím subjektivity právnických osob, neboť vyžaduje biologické bytí; NAFFINE, 2003, op. cit., s. 357, poznámka pod čarou č. 56.

tedy: bylo první právo přiznávající subjektivitu, nebo entita mající subjektivitu? Tato otázka má ale stejně jako u vejce a slepice pramalý význam. Stejně jako pro existenci slepic je nutné, aby se slepice vylíhla z vejce a vejce bylo sneseno slepicí, pro funkční existenci právnické osoby je rozhodné jak její uznání právem, tak i její určitý odraz v realitě ve formě organizované struktury. Že je tento typ otázky bezpředmětný ukázal u slepice a vejce svou teorií evoluce Ch. Darwin, u právnických osob se o to často pokoušejí moderní teorie právnických osob. Ty často nechávají otázku primátu práva či reality stranou a namísto toho se soustředí na vytvoření modelů, které by byly přenositelné s přínosem do právní praxe, přičemž ale vycházejí z klasických teorií fikce a realit, přičemž jejich prvky kombinují.

Je však nutné poznamenat, že výše představené dělení teorií není přijímáno univerzálně, neboť je založeno na obsahových podobnostech jednotlivých teorií jen zčásti. Druhým a významným kritériem je pak chronologická návaznost jejich vzniku a rozvoje.[52] Také je třeba upozornit, že žádná z jednotlivých teorií právnických osob nikdy nebyla univerzálně přijata, což je zapříčiněno tím, že (i) těchto jednotlivých teorií vzniklo nepřeberné množství,[53] (ii) jednotlivé teorie si často nutně neprotiřečí, ale spíše se zaměřují na odlišné stránky právnických osob, a také tím, že (iii) se právnické osoby staly subjektem právních vztahů zcela živelně a funkčně i bez pevného doktrinárního odůvodnění jejich právní subjektivity a někteří tak teorie právnických osob považují za čirou scholastiku bez praktického dopadu.[54]

Ačkoliv je pole teorií právnických osob a jejich subjektivity bezesporu bohatou půdou pro polemiku, zabývat se jimi do detailu nemá pro otázku korporátní výhrady příliš velký význam[55] – ne snad proto, že by některé teorie nemohly mít na vyřešení této otázky svůj vliv, ale spíše proto, že žádná z konkrétních teorií není natolik pevně zakotvena, aby závěry vybudované na ní mohly být přijaty jako univerzální, a navíc některé z teorií mohou být z pohledu této otázky interpretovány různě,[56] což by zapříčinilo nepřiměřené navýšení rozsahu této práce bez pádného závěru. Některé teorie však přesto budou dále

---

52 HURDÍK, 2009, op. cit., s. 24.

53 Přiléhavý je výrok jednoho z francouzských autorů Carbonniera, že teorií právnických osob je tolik, kolik autorů se touto otázkou zabývalo. Viz CARBONNIER, J. *Droit civil I.*, 1955, Paris, str. 272. Podle: KNAPP, Viktor. O právnických osobách. *Právník*, 1995, roč. 5, s. 983.

54 KNAPP, 1995, op. cit., s. 985.

55 Pro podrobnější rozbor jednotlivých teorií a autorů teorií fikcí, realit a moderních viz soubor knih: (i) HURDÍK, Jan; KATOLICKÝ, Jaroslav. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, 95 s.; (ii) HURDÍK, Jan. *Právnické osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 169 s.; (iii) HURDÍK, Jan. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 108 s.; (iv) BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu*. Brno: Leges, 2012, 224 s.

56 K tomu např. možnost různých interpretací moderní zájmové teorie popsaných dále v kapitole 3.1.

v této práci zmiňovány buďto pro ilustraci dopadu, jaký mohou na tuto otázku mít, popřípadě pokud jsou do jisté míry akceptovány právní praxí.[57]

Pro otázku korporátní výhrady je však palčivějším tématem teoretický spor o rozsah právní subjektivity právnických osob, tedy v konečném důsledku spor o to, která práva a povinnosti mohou právnické osoby nabývat. Tyto polemiky jsou do jisté míry provázány i s výše zmíněnými teoriemi právnických osob, nicméně na rozdíl od těchto teorií lze v této otázce lze vypozorovat dvě jasně odlišné tendence: přiznání **úplné subjektivity** právnickým osobám, popř. její zúžení na **speciální subjektivitu**.[58]

Koncept **speciální subjektivity** vychází z předpokladu, že právnické osoby jsou pouze institucionalizované zájmy lidí, tedy pouhý nástroj k jejich prosazování. Toto pojetí je tedy obecně blízké zejména klasickým teoriím fikce a pojetí subjektivity dle Naffinenina modelu P1. Z hlediska morálního základu subjektivity pak toto pojetí odpovídá postoji, kdy právnickým osobám není přiznána vlastní morální odpovědnost a je odvozována pouze od jednotlivých lidí s ní spojených.[59]

Právnická osoba v tomto pojetí může vystupovat v rámci právních vztahů pouze v takovém rozsahu (a tedy nabývat takových práv a povinností), v jakém to odpovídá jejímu účelu a jejímu cíli.[60] Účel právnické osoby, a tedy rozsah její právní subjektivity, lze přitom zjistit spojením dvojího – zákonné a statutární subjektivity.[61] Zákonná subjektivita vyplývá z právního řádu, který může určovat (popř. omezovat) možné účely právnických osob či jejích jednotlivých typů. Statutární subjektivita pak vyplývá z jednání směřujícího ke vzniku právnické osoby – tedy z účelu, jaký právnické osobě určí její zakladatel(é). Rozsah speciální právní subjektivity je pak spojením obojího: právnická osoba může nabývat pouze taková práva a povinnosti, jaká odpovídají účelu, ke kterému byla založena, a který jí ukládá či dovoluje právní řád. Tomuto pojetí odpovídá např. i *teorie relativní právní způsobilosti (M)*, která staví na tezi, že právní subjektivita je až důsledkem subjektivních práv, ne jejich

---

57 Je také znovu nutné zdůraznit, že tato práce vzhledem k řešené otázce nemá za cíl poskytnout vyčerpávající historii, výklad a kritiku těchto teorií právnických osob, ale spíše demonstrovat různé úhly pohledu, z kterých lze na právnické osoby nahlížet. Jednotlivé teorie budou pro přehlednost označeny dle výše popsaného dělení: **klasické teorie fikce - (F); klasické teorie reality - (R); moderní teorie - (M).**

58 Vzhledem k těmto konceptům je pak třeba odlišit ještě tzv. omezenou subjektivitu, která se však pojí s hraničními případy, kdy jsou práva přiznávána skupinám či jiným entitám, které mimo tento ad hoc případ samy o sobě nejsou nadány právní subjektivitou; HURDÍK, 2009, op. cit., s. 60.

59 SOARES, Conceição. Corporate Versus Individual Moral Responsibility. *Journal of Business Ethics*. 2003, vol. 46, issue 2, s. 143.

60 HURDÍK, 2009, op. cit., s. 53.

61 HURDÍK, Jan. *Právnické osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 139.

východiskem. F. Fabricius pak jakožto zastánce této teorie pak tvrdí, že z právně-filosofického hlediska právnickým osobám nenáležejí základní práva a v tomto směru tedy nejsou nadány právní subjektivitou.[62]

Druhý koncept **úplné subjektivity** vykresluje právnické osoby jako subjekty v konečném důsledku rovnocenné fyzickým osobám co do práv a povinností, které mohou nabýt. Právní subjektivita tedy není omezena účelem, ke kterému byla právnická osoba zřízena; právnická osoba je vnímána jako autonomní subjekt, jehož zájmy nelze redukovat pouze na zájmy s ní spojených aktérů[63] a to například ani ve sféře morální odpovědnosti.[64] Toto pojetí tak úzce koresponduje s Naffineniným modelem subjektivity P3.

Odraz takového pojetí lze nalézt např. v *teorii organické (R)*, která na právnickou osobu hledí jako na entitu analogickou člověku v tom smyslu, že její vůle a konání je výsledkem spojení jednotlivých společenských a vnitřních sil a právní subjektivitu tak odvozuje od obecné vůle zaměřené na účelové konání. Zastánce této teorie O. Gierke tak u právnických osob dovozuje stejně jako u člověka „tělesně-duchovní jednotu".[65] Další korespondující teorií je pak např. *teorie kolektivní vůle (R)*, která se detailněji zaměřují na poznatky psychologie a dochází k závěru, že subjektivita je podmíněna schopností formulovat cíle a mít vůli je prosazovat, přičemž pokud má právnická osoba dostatečně organizovaný proces formování vůle, ten imituje volní procesy u člověka a takto stvořená kolektivní vůle má stejnou kvalitu jako vůle individuálního člověka.[66]

Koncept úplné subjektivity se uplatňuje zejména v právním prostředí Spojených států amerických, ve kterém si historicky právnické osoby (zejména právě obchodní korporace) vydobyly významné postavení, kdy jim byla SCOTUSem již v roce 1886 přiznána i ústavněprávní subjektivita.[67] Nicméně ve zbytku světa je koncepce právnických osob a zejména obchodních korporací jakožto autonomních subjektů nevázaných na konkrétní zájmy velmi citlivým tématem rezonujícím s tématem globalizace. J. Hurdík poukazuje, že obecně přijímaným konceptem je v současné době *speciální subjektivita*, a to zejména v důsledku obav právního uznání lidmi neřízených ekonomických behemotů, kterými některé současné nadnárodní obchodní korporace v ekonomicko-sociální rovině již jsou. Nicméně v odborné literatuře lze dle J. Hurdíka

---

62 HURDÍK, 2000, op. cit., s. 93.
63 HURDÍK, 2009, op. cit., s. 55-57.
64 SOARES, 2003, op. cit., s. 144.
65 HURDÍK, Jan; KATOLICKÝ, Jaroslav. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 31.
66 HURDÍK, KATOLICKÝ, 1992, op. cit., s. 34.
67 HURDÍK, 2009, op. cit. s. 56.

pozorovat názory klonící se k závěru, že *speciální subjektivita* je pouze přechodným stádiem, které směřuje ke konceptu úplné subjektivity.[68]

V souvislosti s tím stojí za zmínku, že rozdíl mezi koncepty *úplné* a *speciální subjektivity* velmi nápadně připomíná rozdíl mezi vymezením právní subjektivity člověka jako morální osoby podmíněné statusem, a tedy nezpůsobilé být subjektem některých práv a vymezením univerzální morální osobnosti dle I. Kanta. Soares tak například poukazuje, že současné chápání právní subjektivity vycházející z kantovského pojetí morální i právní subjektivity (a zejména odpovědnosti) je z pohledu současného světa s objektivně výraznou rolí právnických osob nedostatečné.[69]

Pro vykreslení pohledu na pojetí subjektivity právnických osob je pak třeba zmínit ještě jeden fenomén, a to **relativizaci právní subjektivity** právnických osob.[70] Subjektivita právnických osob je jejich klíčová vlastnost, činící je z pohledu práva konečným oprávněným či povinným. Tato role právnických osob se však v praxi ukázala často jako nefunkční, či odporující zejména ekonomickým vztahům. V mnoha právních řádech je tak za určitých okolností možné právnickou osobu právně ztotožnit s fyzickými osobami, které jsou s ní spojeny.[71] Takováto relativizace právnické osoby přitom může nabýt několik rozměrů. Může se jednat o přenos povinnosti právnické osoby na spojenou fyzickou osobu či naopak (nepřátelská relativizace), ale tento koncept lze užít i k přenosu práva (přátelská relativizace).[72] Ačkoliv např. V. Simonart odmítá, že by se jednalo o obecný fenomén a relativizaci pokládá pouze za pár výjimek plynoucích z pozitivního práva, J. Hurdík upozorňuje na praktickou rozšířenost tohoto fenoménu[73] a jak bude popsáno dále, své místo má i u problému korporátní výhrady.

2.1.3 Obchodní korporace jako typ právnické osoby

Z výše předložené výseče z pole teorií a pohledů na subjektivitu právnických osob je zjevná značná nejednotnost pohledů na podstatu právnických osob. Jak již ale bylo zmíněno výše, tento doktrinární „chaos“ však nebyl ani zdaleka překážkou pro to, aby se v právních řádech států začaly objevovat různé typy právnických osob a následně prakticky vystupovat v právních vztazích.[74] Obchodní korporace je pak právě jedním z takto živelně vzniklých typů právnické osoby. Ačkoliv její prvopočátky lze vysledovat v různých bodech

---

68 HURDÍK, 2009, op. cit., s. 59.
69 SOARES, 2003, op. cit., s. 148.
70 Tento fenomén je popisován vícero pojmy, např. také *protržení korporátního závoje*, *prolomení korporátního štítu* či *sejmutí korporátní masky*.
71 HURDÍK, 2000, op. cit., s. 106.
72 HURDÍK, 2000, op. cit., s. 108.
73 HURDÍK, 2000, op. cit., s. 106.
74 KNAPP, 1995, op. cit., s. 985.

historie,[75] největší rozmach nastal v období industrializace. Nově vznikající ekonomické vazby a sociální realita si žádaly reakci ze strany práva na možnost efektivního financování kapitálově náročných projektů a také obecně na možnost zapojení co nejvíce lidí (a tedy i kapitálu) do ekonomiky.

Obchodní korporace byly odpovědí práva na tyto požadavky, z čehož pramení i jejich hlavní funkce. Jednalo se zejména o (A) zjednodušení struktury právních vztahů mezi více osobami podílejícím se na činnosti, (B) majetkové osamostatnění hodnoty od osob podílejících se na činnosti, (C) zajištění kontinuity činnosti bez závislosti na jednotlivých podílejících se osobách[76] a (D) zaměření na hospodářskou (výdělečnou) činnost. Tyto funkce lze v obecné míře rozvést následovně:

(A) S rozvojem ekonomických vazeb bylo žádoucí vyřešit problém toho, že na jedné činnosti se podílelo více osob a ty navíc mohly chtít se svým podílem na této činnosti volně nakládat. Při klasickém smluvním základu pro spojenou činnost by se jednalo o komplikovaný proces vzniku a zániku práva povinností v mnoha bilaterálních vztazích mezi jednotlivými osobami – prostřednictvím obchodní korporace tento problém odpadá, když není nutné řešit bilaterální vztahy mezi všemi jednotlivými osobami, ale pouze vztah mezi společníkem a samotnou obchodní korporací.

(B) Při více osobách podílejících se na činnosti by tyto jednotlivé osoby a věřitelé spojení s touto činností nikdy nemohli mít jistotu, že se některá z osob podílejících se na činnosti nestane insolventní a investice ostatních participujících se osob a pohledávky ostatních věřitelů se stanou nedobytnými, neboť hodnoty spojené s činností budou použity k úhradě dluhů pouze jedné z participujících se osob – majetková samostatnost obchodní korporace tomuto zamezuje a umožnuje pouze postihnutí majetku společníka (jeho podílu na společnosti), nikoliv samotného majetku společnosti. U některých typů obchodních korporací pak lze vysledovat i hlubší majetkovou oddělenost, kdy společníci ručí za dluhy společnosti pouze omezeně – tato vlastnost má za cíl podněcovat činnost, neboť umožnuje společníkům regulovat riziko, kterému se při zapojení do společnosti vystavují.

(C) Při časově náročných činnostech, ať již se jednalo o infrastrukturní či výrobní projekty pak vyvstával problém zajištění činnosti bez závislosti na jednotlivých osobách – obchodní korporace řízená managmentem (alespoň právně) odlišným od společníků takovou kontinuitu zajišťuje.

---

[75] Např. za první anonymní (akciovou) společnost je považováno již toulouské sdružení mlýnů z 12. století; ČERNÁ, Stanislava a kol. *Právo obchodních korporací*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 27.

[76] První tři funkce jsou přitom typické pro právnické osoby obecně; HURDÍK, 2000, op. cit., s. 122.

(D) Zaměření na výdělečnou činnost a maximalizaci vlastní hodnoty pak bylo a do značné míry stále je (alespoň v očích veřejnosti) chápáno jako hlavní pojmový znak obchodních korporací jakožto právnických osob a v případě mnoha obchodních korporací tomu tak bezpochyby je. Nicméně takovéto zúžení funkce a účelu obchodních korporací neodpovídá modernímu právu obchodních společností. Jak zmínil i SCOTUS v rozhodnutí Hobby Lobby, současné obchodní korporace se někdy samy dobrovolně zavazují k dosahování dalších nevýdělečných cílů (sociálních, ekologických apod.) a to často právě na úkor maximalizace zisku a hodnoty. Tento trend vedl a vede například i k tvorbě nových hybridních typů obchodních korporací, které se snaží reflektovat tuto potenciálně dvojí účelové zaměření obchodních korporací.[77] Jak ale upozorňuje A. Conaway, tyto nové typy právnických osob často trpí pro praxi závažnými nedostatky, zejména nedostatečnou právní jistotu vyplývající z nové úpravy a pro výkon ekonomické činnosti s paralelním dalším účelem tak doporučuje tradiční obchodní korporaci.[78] Toto doporučení je přitom možné právě s ohledem na moderní koncepci obchodních korporací, která opustila původní zaměření obchodních korporací jako „strojů na peníze“, ale dovoluje tyto právnické osoby založit za libovolným (zákonem nezakázaným) účelem. Obchodní korporace tak sice v praxi stále jsou „obchodními“ korporacemi, čistě právně se však jedná o právnické osoby soukromého práva, které mohou naplňovat libovolný účel a následovat libovolný cíl.

Je však třeba zdůraznit, že vzhledem k tomu, že vývoj právnických osob (a tedy i obchodních korporací) probíhal zejména pod tlakem praxe, jednotlivé formy obchodních korporací kladou odlišný důraz na výše předložené funkce. Pro praktické posouzení otázky korporátního svědomí z pohledu českého právního řádu tak budou představeny jednotlivé typy obchodních korporací vyskytující se v českém právním prostředí.

---

77 Příkladem mohou být britská *community interest company (CIC)* zavedená roku 2004, nebo americká *low-profit limited liability company (L3C)*, která se začala objevovat v jednotlivých jurisdikcích USA od roku 2008; REISER, Dana Brakman. Benefit Corporations – A Sustainable Form of Organization. *Wake Forest Law Review*. 2011, vol. 46, issue 3, s. 593.

78 A. Conaway ve své analýze právní úpravy forem obchodních korporací americké L3C a britské CIC dochází k závěru, že tyto typy jsou až příliš stavěny na tradičním pojetí obchodních korporací, což může činit potíže zejména s ohledem na odpovědnost členů statutárních orgánů, kteří při naplňování rozporných účelů mohou porušovat péči řádného hospodáře. Doporučuje tak využít formu společnosti s ručením omezeným (LLC) státu Delaware, jehož právo obchodních korporací je postaveno na smluvní volnosti společníků, neobsahuje tak např. zákonná pravidla pro péči řádného hospodáře; blíže viz CONAWAY, Ann E. The Global Use of the Delaware Limited Liability Company for Socially-driven Purposes. *William Mitchel Law Review*. 2012, vol. 38, issue 2, s. 772-816.

2.2 Obchodní korporace v českém právním prostředí

2.2.1 Doktrinární přístup k právnickým osobám

Před zaměřením na konkrétní typy obchodních korporací v českém právním řádu je vhodné adresovat postoj, jaký v českém právním řádu panuje k doktrinárnímu základu právnických osob. Právnické osoby jsou v obecné rovině upraveny v § 20 odst. 1 ObčZ větě první, který stanovuje, že: *„Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.“* Tato dikce přitom v první části jasně odkazuje obecně na teorie fikcí, když vznik právní osobnosti váže na vůli zákonodárce. Druhá část pak vychází z teorií realit, neboť existenci právní osobnosti předpokládá již před uznání zákonem. Komentářová literatura však upozorňuje, že dikce zákona prakticky neumožnuje uznání právní osobnosti jinak než zákonem (např. soudním rozhodnutím), ve výsledku tak silně převažuje teorie fikce a zákonem udělené subjektivity.[79]

V důležitější otázce rozsahu právní subjektivity zákon v § 20 odst. 2 ObčZ. větě druhá stanovuje, že: *„Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou.“* Ačkoliv z dikce vyplývá, že subjektivita právnických osob není neomezená, ObčZ. výslovně odmítá výše představený model speciální subjektivity, když rozsah právní subjektivity zcela odprošťuje od „předmětu činnosti“.[80] Toto pojetí přitom navazuje na koncepci přijatou po liberalizaci hospodářství pro roce 1989, kdy byl koncept speciální subjektivity vyhodnocen jako přežitek socialistického režimu, který je nevyhovující pro liberální tržní hospodářství.[81] Omezení právní subjektivity se tak vztahuje pouze k *povaze* právnické osoby, toto omezení přitom důvodová zpráva vysvětluje bez dalšího jako důsledek faktické nemožnosti výkonu určitých práv právnickou osobou.[82] Civilistické pojetí právnických osob se tak pohybuje na pomezí úplné a speciální subjektivity.

Dominance teorie fikce se pak projevuje i v § 151 ObčZ, který stanovuje způsob, jakým právnické osoby jednají. Jednání za právnickou osobu je zajištěno orgánem právnické osoby, tedy určitým organizačním tělesem v rámci

---

79 HURDÍK, Jan. Komentář k § 20 [Právnická osoba]. In: LAVICKÝ a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 153.

80 HURDÍK, Jan. Komentář k § 118 [Právní osobnost právnické osoby]. In: LAVICKÝ a kol., 2014, op. cit., s. 611.

81 HURDÍK, 2009, op. cit., s. 59, poznámka pod čarou č. 104.

82 Důvodová zpráva hovoří např. o nemožnosti právnické osoby pořizovat pořízení pro případ smrti, popř. být subjektem ve věcech osvojení dítěte; NEČAS, Petr; POSPÍŠIL, Jiří. *Konsolidovaná verze důvodové zprávy k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. 2012, s. 69. [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf.

právnické osoby – označovaným statutární orgán. Vůle právnické osoby je přitom *nahrazována* členy tohoto orgánu. Tato formulace přitom odpovídá teoriím fikce, podle kterých právnická osoba jako taková neexistuje, a tedy ani nemá a nemůže mít vlastní vůli.[83]

S tímto pojetím se však do jisté míry dostává do konfliktu jiná část českého právního řádu – ta zakotvující trestní odpovědnost právnických osob.[84] Do rozporu se zde dostává neexistující vůle právnické osoby a zásada subjektivní odpovědnosti v trestním právu. Pokud totiž právnická osoba nemá vlastní vůli, jak může mít úmysl či být nedbalá? Lze se tak setkat s názorem, že ačkoliv trestní zákon přenechává konstrukci právní osobnosti civilnímu právu, jeho současná dikce je postavena na jedné z teorií realit a mezi těmito pojetími tak existuje rozpor.[85]

K vymezení subjektivity právnických osob v českém právním řádu je však třeba připomenout, že otázka korporátní výhrady se týká základních práv, tedy ústavních norem.[86] Ačkoliv obecné soudy i státní orgány jsou povinny ústavních norem dbát i při interpretaci a aplikaci zákonů a podzákonných předpisů, Ústavní soud jakožto orgán určený k přezkumu ústavnosti není jednoduchými zákony vázán.[87] Je tak otázkou, nakolik jsou koncepce jednoduchého práva právnických osob rozhodující v otázkách základních práv – pokud by např. byla otázka korporátního svědomí posuzována z pohledu trestního práva, má být brána v potaz koncepce normativní civilní, či koncepce implicitně obsažená v trestní úpravě? Přístup k subjektivitě právnických osob z pohledu ústavního práva bude dále rozebrán v kapitole 3.

Pokud pak odhlédneme od doktrinárního základu právnických osob, její jednotlivé typy se ze zákona dělí na (i) korporace, vytvářené společenstvím osob, (ii) fundace, vytvářené účelovým vyčleněním majetku a (iii) ústavy, vytvářené jak osobní, tak majetkovou složkou. Obchodní korporace jsou přitom považovány za poddruh korporací, jsou to tedy právnické osoby tvořené dalšími osobami (či v případě jednočlenných korporací osobou). Obchodní korporace však lze dále rozdělit na osobní obchodní společnosti, kapitálové obchodní společnosti a družstva. Vzhledem ke značným rozdílům, které mezi těmito dalšími poddruhy panují, budou dále představeny jednotlivě.

---

83 LASÁK, Jan. Komentář k § 151 [Vůle a dobrá víra právnické osoby]. In: LAVICKÝ a kol. 2014, op. cit., s. 777.

84 Upravena v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

85 SLAVÍKOVÁ, Denisa. Kolize nové koncepce právnické osoby (dle NOZ) s dikcí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *epravo.cz* [online], publikováno 24. 9. 2015 [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/kolize-nove-koncepce-pravnicke-osoby-dle-noz-s-dikci-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-99055.html.

86 K tomu blíže kapitola 4 této práce.

87 Čl. 88 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

2.2.2 Formy obchodních korporací

Osobní obchodní společnosti jsou prvním zákonným druhem obchodních korporací. Ačkoliv je využívání tohoto druhu v praxi oproti kapitálovým obchodním společnostem znatelně méně rozšířené, je systematicky řazen jako obchodní korporace a je tak nutné se jím zabývat. Osobní obchodní společnosti lze přitom dále rozdělit na v.o.s. a k.s.

Veřejná obchodní společnosti je jedna z nejstarších forem obchodní korporace a historicky je výsledkem vývoje římské *societas*.[88] Z toho vyplývá i velmi omezené plnění některých funkcí obchodních korporací vymezených v kapitole 2.1.3 této práce, zejména (A) zjednodušení struktury právních vztahů a (C) zajištění kontinuity nezávisle na společnících. To se projevuje zejména tím, že v.o.s. musí být tvořena alespoň dvěma osobami, ty se musí osobně podílet na činnosti společnosti, jejich podíly jsou nepřevoditelné, společnost nemá vnitřní strukturu, neboť za obchodní korporaci mohou jednat právě pouze tito společníci, kteří navíc také musí být vždy určitě jmenováni ve společenské smlouvě.[89]

U v.o.s. lze nicméně pozorovat funkci (B) majetkového oddělení, ale i tu pouze v základním rozsahu, neboť společníci plně ručí za závazky společnosti a zisk společnosti se mezi ně dle zákonných pravidel vždy rozděluje, aniž by zůstával v majetku společnosti.[90] Téměř naplno se však uplatňuje funkce (D) – v.o.s. totiž může být založena pouze za účelem dosahování zisku či za účelem správy majetku.[91]

Komanditní společnost je potom modifikací v.o.s. s posílenou funkcí (A) zjednodušení struktury právních vztahů a (B) majetkového oddělení. V komanditní společnosti existují dva druhy společníků, kdy se pro jeden druh použijí stejná pravidla jako pro společníka v.o.s. (komplementář), z jehož pohledu společnost plní stejnou funkci jako v.o.s., nový druh společníka (komanditista) ale může svůj podíl převést, za dluhy společnosti ručí pouze do výše svého podílu a nejen že není vázán nutností osobního zapojení do činnosti společnosti, ale členem statutárního orgánu společnost být ani nemůže[92] – z pohledu komanditisty se tak naplno projevuje i funkce (C). V neměnné míře se však stále projevuje funkce (D) zaměření na dosahování zisku či správu majetku.

---

88 ČERNÁ a kol, 2015, op. cit., s. 261.

89 § 95 a násl. ZOK.

90 Tato skutečnost vyplývá jednak z § 112 ZOK; nemožnost odchýlit se od něj (jeho kogentnost) ve smyslu rozdělování zisku mezi společníky pak vyplývá z daňových předpisů, které vyžadují zdanění zisku na straně společníků; ŠTENGLOVÁ, HAVEL, komentář k § 112 ZOK [Dělení zisku a nesení ztráty]. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 273.

91 § 2 odst. 1 ZOK sice hovoří pouze o nutnosti *podnikatelského účelu*, podnikání je však dle § 420 ObčZ. činnost směřující k dosahování zisku.

92 Statutárním orgánem k.s. jsou ze zákona pouze komplementáři; § 125 ZOK.

Dalším a v praxi mnohem využívanějším druhem obchodních korporací jsou pak kapitálové obchodní společnosti. I ty se dále dělí, a to na s.r.o. a a.s..

Akciové společnosti jsou typově nejblíže naplnění všech výše zmíněných funkcí obchodních korporací, neboť tato forma vznikla živelně právě jako důsledek nutnosti regulace nového typu ekonomických vztahů, a to v 18. století ve Francii.[93] Funkce (A) je u a.s. naplněna téměř dokonale, neboť podíl na obchodní korporaci je vtělen do cenného papíru, defaultně volně převoditelného. Nevázanost na osobní složku je zjevná i z toho, že při změně vlastnictví podílu není nutné upravovat ani základní dokument obchodní korporace, neboť vlastnící akcií nejsou v dokumentu uváděni.

Funkce (B) je pak u a.s. také absolutní, neboť a.s. je jakožto subjekt majetkově soběstačný a akcionáři navíc neručí za závazky a.s., stejně tak se u a.s. naplno projevuje funkce (C), neboť ta má zákonem danou vnitřní strukturu a jednání za společnost je zajištěno statutárním orgánem, jehož členství není omezeno postavením společníka. K této funkci je také vhodné zmínit, že a.s. lze rozdělit na veřejné a soukromé. Za veřejné se považují ty a.s., jejichž akcie jsou obchodovatelné na regulovaném trhu, u těch je naplnění této funkce přirozeně silnější.[94]

Funkce (D) je pak u a.s. překvapivě oslabena. Z výslovného omezení účelu osobních obchodních společnosti a ze zjevné absence tohoto omezení pro kapitálové obchodní společnosti se dovozuje, že kapitálové obchodní společnosti (a tedy i a.s.) mohou být založeny v souladu s moderním korporátním právem za libovolným účelem, tedy například i kulturním, politickým, nebo právě i náboženským.[95] Je však nutné upozornit, že a.s. jsou svou zákonnou strukturou zjevně uzpůsobeny pro ziskovou činnost, což se odráží například v jednotlivých povinnostech společnosti i dalších osob, a v tom, že samotná existence (plnění zákonných povinností) a.s. vyžaduje značné finanční prostředky.[96]

Společnost s ručeným omezeným je pak nejmladším typem obchodní korporace. Tato forma nevznikla živelně, ale byla zavedena v Německu v roce 1882, přičemž byla charakterizována jako *„akciová společnost bez akcií, komanditní společnost bez komplementáře.“*[97] Plnění jednotlivých funkcí je tak jakýmsi středem výše popsané intenzity.

Funkce (A) zjednodušení právních vztahů mezi více osobami je do velké míry naplněna. Převod podílu je dle zákonných pravidel neomezený při převodu na jiného společníka, nicméně dle defaultních pravidel musí převod podílu

[93] ČERNÁ a kol., 2015, op. cit., s. 369.
[94] ČERNÁ a kol., 2015, op. cit., s. 367.
[95] ČERNÁ a kol., 2015, op. cit., s. 288; obdobně KŘÍŽ, 2017, op. cit., s. 172.
[96] ČERNÁ a kol., 2015, op. cit., s. 369.
[97] ČERNÁ a kol., 2015, op. cit., s. 291.

schválit i ostatní společníci (běžným souhlasem valné hromady), pokud má být podíl převeden na osobu odlišnou od současných společníků.[98]

Funkci (B) a (C) pak s.r.o. naplňuje ve stejné míře jako je tomu u a. s., neboť s.r.o. je také kompletně majetkově odděleno a společníci ručí pouze do výše svých vkladů, struktura společnosti pak vyžaduje existenci statutárního orgánu právně odděleného od společníků (jednatele). Zde je však nutné podotknout, že díky silnějšímu osobnímu prvku než u a.s. je v praxi velmi časté, že členem statutárního orgánu jsou právě společníci. Vzhledem k tomu, že s.r.o. je taktéž kapitálovou společností, z pohledu funkce (D) účelového zaměření lze přijmout stejné závěry jako u a.s.

Posledním zákonem definovaným druhem jsou pak **družstva**. Tato forma obchodní korporace vznikla také již v 19. století, původně za účelem podpory drobných podnikatelů. Časem se však tento účel rozvinul a dnes existují různé typy družstev – sociální, výrobní, bytové apod. Obecně však § 552 ZOK družstva definuje jako *„…společenství neuzavřeného počtu osob, které je založeno za účelem vzájemné podpory svých členů nebo třetích osob, případně za účelem podnikání.“*

V družstvu se zvláštním způsobem projevuje funkce (A), neboť jeho úprava neumožnuje pouze dynamické změny členů korporace, ale umožnuje i dynamický vznik a zánik nových členů. Převod družstevního podílu pak není zcela volný, ale je omezen možností stát se členem, případně jeho převod může být podmíněn souhlasem orgánu družstva.[99] Funkce (B) majetkové samostatnosti se pak projevuje pouze částečné. Družstvo je majetkově samostatné, a to do té míry, že členové družstva jakožto u jediného typu obchodní korporace nemají ze zákona nárok na podíl ze zisku.[100] Zároveň však stanovy družstva mohou určit, že členové odpovídají za závazky družstva, vždy však omezeně.[101]

Funkce (C) se pak projevuje zdánlivě stejně silně jako u a.s., neboť z fluidní povahy členství plyne nutnost právně odděleného orgánu korporace. To ale může platit pouze o družstva založeného za účelem podnikání, neboť v družstvu založeného za účelem vzájemné podpory členů je osobní prvek patrný již ze samotné povahy jeho činnosti. Toto rozdělení pak předjímá i funkci (D), která může být dvojí – buďto dosahování zisku, nebo právě vzájemná podpora členů družstva.

---

98 §§ 207 a 208 ZOK.

99 § 599 a 600 ZOK.

100 CILEČEK, komentář k § 586 ZOK [Podíl člena na zisku]. In: ŠTENGLOVÁ a kol., 2017, op. cit., s. 933.

101 CILEČEK, komentář k § 588 ZOK [Rozsah uhrazovací povinnosti]. In: ŠTENGLOVÁ a kol., 2017, op. cit., s. 935.

2.3 Shrnutí podstaty obchodních korporací

Odhalení podstaty obchodních korporací je ztíženo samotnou povahou právnické osoby. Ačkoliv právnické osoby vystupují jako subjekty práva v právních vztazích v dnešní době zcela automaticky, na právně-filosofickém odůvodnění jejich subjektivity nepanuje široká shoda. Z toho plyne i jistý spor o to, jaká práva mohou právnické osoby nabývat, což se odráží v odlišných přístupech speciální a úplné subjektivity. K těm však lze doplnit i princip relativizace subjektivity právnických osob, který v jistých situacích umožnuje přenos práva a povinností mezi právnickou osobou a člověkem s ní spojeným. I navzdory doktrinární nejednotě se však historicky vyvinulo několik typů právnických osob.

Obchodní korporace je pak právě jedním z živelně se vyvinuvších typů právnické osoby. Jak plyne ze samotného jejich názvu, kromě funkcí obvyklých i u ostatních právnických osob (zjednodušení právních vztahů mezi více osobami, majetkovou samostatností a zajištěním nezávislé kontinuity činnosti) je jejím výrazným prvkem zaměření na ekonomickou – výdělečnou činnost. V českém právním řádu jsou obchodní korporace považovány za společenství lidí, jejich specifika však vyplývají až z jejich jednotlivých forem, kterými jsou osobní společnosti, kapitálové společnosti a družstva.

České civilní právo přitom v pojetí právnických osob vychází z teorie fikce, kdy právnické osobě není přisuzována skutečná vlastní osobnost a vůle, z čehož plynou jisté implikace pro otázku korporátní výhrady. Náboženská výhrada však spadá do problematiky ústavního práva, kde má jednoduché právo omezenou účinnost. Je tak nutné prozkoumat, jak lze na ochranu právnických osob nahlížet z pohledu základních práv.

3 Obchodní korporace a základní práva

Jak již bylo vyloženo dříve, hlavním úskalím otázky korporátní výhrady je problematika přiznání vlastnosti typické pro lidi právnické osobě – zde konkrétně korporaci. Tento problém však není výlučný pro problematiku náboženství. Výhradu lze totiž obecněji systematicky zařadit do oblasti ústavního práva, přičemž práva vyplývající z ústavního pořádku bývají označovány někdy jako základní, někdy jako přirozená a někdy jako lidská. Přitom ze slov *přirozená* či *lidská* je zjevné, že tato práva jsou historicky vázáná zejména na člověka.[102] Jaký je mezi těmito pojmy rozdíl (a zda vůbec) je předmětem odborných debat, přičemž poskytnout definitivní a objektivní odpověď je zřejmě nemožné.[103] Pro potřeby této práce však bude pro práva a svobody plynoucí z ústavního zřízení užíván zastřešující pojem *základní práva*.[104]

Představa, že by nositeli základních práv měly být i jiné entity než individuální člověk, je přijímána v různých částech světa rozdílně. V předchozí kapitole již byl zmíněn vřelý přístup ve Spojených státech amerických, kde se do velké míry uplatňuje v oblasti základních práv koncept úplné subjektivity korporací, ale lze se setkat i se zcela odlišným postojem, kdy např. Meziamerický soud pro lidská práva vyložil Americkou úmluvu o lidských právech jako nezahrnující ochranu právnických osob.[105] Pro otázku korporátní výhrady je tak vhodné prozkoumat, jaké různé přístupy existují ve vztahu k přiznávání základních práv právnickým osobám.[106]

---

[102] K tomu blíže kapitola 4 této práce.

[103] Alespoň ne bez přiklonění se k některým ideologickým pojetím těchto práv; MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, s. 15.

[104] Vzhledem k řešené otázce korporátního svědomí by užívání pojmů *přirozená práva* či *lidská práva* mohlo předjímat řešení, neboť obchodní korporace (právnické osoby obecně) nejsou tradičně vnímány jako lidské nebo přirozené – viz předchozí kapitola 2.

[105] Výjimkou jsou odborové organizace, které za nositele základních práv uznává dle stanoviska jeden z protokolů Americké úmluvy o lidských právech; poradní stanovisko Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 26. 2. 2016, OC-22/16 (přehled závěrů soudu v angličtině dostupný v MEJÍA-LEMOS, Diego. Advisory opinion OC-22/16. *The American Journey of International Law*. 2017, vol. 111, issue 4, s. 1000-1006).

[106] Zde je také nutné upozornit, že z důvodu vymezení problému této práce nebudou dále představeny východiska a závěry pro tzv. skupinová základní práva, jejichž nositeli jsou *vždy* skupiny lidí (např. práva menšin, či v jiných právních řádech práva domorodých národů). Pro tyto základní práva je totiž charakteristická omezená subjektivita (viz poznámka pod čarou č. 58) a závěry tak nejsou příliš relevantní pro výkon klasicky individuálních práv právnickými osobami. K vymezení skupinových základních práv viz např. PAPOUŠKOVÁ, Tereza. *Transferability of an individual's fundamental rights to a group in theory and practice*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 10.

3.1 Přístupy k ochraně právnických osob

Prvním a nejpřísnějším přístupem je **nulová tolerance** skupinových nositelů základních práv a vůbec jakýchkoliv jiných než individuálních lidských nositelů. Tento přístup zastává výše zmíněný Meziamerický soud pro lidská práva a lze se s ním setkat i v odborných kruzích zejména ve spojení s obavami zmíněnými již u konceptu úplné subjektivity, tedy že právnické osoby nemohou být považovány za nositele základních práv, neboť by tím došlo k pokřivení jednak konceptu přirozených práv, ale také obecně celého právního řádu postaveného na subjektivitě člověka.[107] Tento přístup je nejtvrdším důsledkem pojetí subjektivity dle Naffinenina modelu subjektivity P2 a k právnickým osobám jakožto nositelům základních práv je zjevně nepřátelský, z pohledu pojetí subjektivity právnických osob pak souzní se speciální subjektivitou a to za předpokladu, že ze zákonné speciální subjektivity (právního řádu a praxe) je zjevné, že právnické osoby slouží pouze k určitým „přízemním" sociálně-ekonomickým cílům a v metafyzické oblasti základních práv nejsou subjektivitou nadány.

Druhý přístup lze označit jako **reprezentační**. Jedná se o model, jehož paradigma se překrývá s vnímáním právnických osob jakožto lidských instrumentů a pod tímto pohledem je tedy právnická osoba pouhým součtem svých jednotlivých členů. Jones k ilustraci tohoto přístupu volí *zájmovou teorii (M)* a popisuje, že skupina (zde právnická osoba) může být nositelem základního práva v případě, že se dovolává ochrany zájmu, který je totožný se zájmem jednotlivých lidí, kteří tuto skupinu tvoří.[108] Právnická osoba tedy může být subjektem základního práva pouze z pozice nástroje člověka a ochrana je jí poskytována opět také pouze ve prospěch člověka – tento přístup je tedy velmi blízký fenoménu relativizace právnických osob a je důsledkem kombinace Naffinenina modelu P1, tedy pojetí subjektivity jako právního nástroje a modelu P2, neboť ochrana je primárně poskytována opět právě člověku.

Třetí přístup lze potom nazvat jako **autonomní**. Pod jeho úhlem je na skupinu nahlíženo jako na samostatnou entitu, tedy jako na jednotlivce o sobě samém.[109] Tento přístup koresponduje nejblíže s konceptem úplné subjektivity právnických osob a s Naffineniným modelem subjektivity P3, kdy jsou právnické osobě (dle konkrétní teorie) přisuzovány vlastní vůle, vlastní zájmy či vlastní cíle. Pro ilustraci rozdílu oproti reprezentačnímu přístupu dle *zájmové teorie (M)* by právnické osobě v tomto přístupu musel být přiznán zájem odlišný a

[107] GREAR, Anna. Human Rights – Human Bodies? Some Reflections on Corporate Human Rights Distortion, the Legal Subject, Embodiment and Human Rights Theory. *Law and Critique*, 2006, vol. 17, issue 2, s. 192 a násl.
[108] JONES, Peter. Human Rights, Group Rights, and People's Rights. *Human Rights Quarterly*. 1999, vol. 21, issue 1, s. 85.
[109] JONES, 1999, op. cit., s. 86.

oddělitelný od jednotlivých zájmů lidí spojených s právnickou osobou, který by byl zároveň chráněn základními právy.

Vyjma těchto tří představených přístupů, které akcentují **subjektivní** stránku ochrany základních práv je nutné zmínit i přístup **objektivní**. Ten je specifický tím, že subjektivitu zcela nechává stranou a ochrana je tak poskytována určitým principům a hodnotám chráněným základním právem s ohledem na to, jaké důsledky bude mít poskytnutí ochrany pro udržení či prosazení těchto principů a hodnot ve společnosti.[110]

Dopad těchto jednotlivých přístupů na otázku korporátního svědomí bude dále zhodnocen v kapitole 5 této práce, pro praktickou vypovídající hodnotu závěrů ohledně korporátního svědomí je však třeba prozkoumat, jak se tyto přístupy uplatňují v rozhodovací praxi relevantních orgánů. Výše již byly spíše pro ilustraci zmíněny rámcové přístupy SCOTUSu a Meziamerického soudu pro lidská práva, pro tuto práci a české právní prostředí jsou však důležitější přístupy užívané při aplikaci Úmluvy a LZPS. Přístupy užívané v rámci MPOPP nebudou dále rozebírány, neboť ta uplatňuje princip nulové tolerance.[111]

3.2 Přístupy ESLP a EKLP

Pojednání o přístupu orgánů vykládajících Úmluvu[112] lze zahájit stručným konstatováním, že mezi lety 1998-2003 bylo 3,8 % stížností podáno korporacemi nebo osobami, které se domáhaly ochrany korporátních (skupinových) zájmů,[113] přičemž některé z nich byly úspěšné. Subjektivitu právnických osob i skupin lze přitom ve vztahu k Úmluvě vysledovat i v samotném textu, kdy čl. 34 Úmluvy hovoří o stížnostech od: *„…každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců považujících se za oběti v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou…“*. V rámci Úmluvy tak lze v obecnosti vyloučit přístup nulové tolerance, kdy právnické osoby jsou výslovně zahrnuty pod pojmem „nevládní organizace“.[114] Pokud však jde o odhalení uplatňovaných přístupů, je nutné prozkoumat jednotlivá rozhodnutí, ve kterých byla či nebyla základní práva právnickým osobám přiznána.

---

[110] WAGNEROVÁ, Komentář k subjektivní a objektivních stránce ochrany. In: WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012 s. 10.; obdobně EMBERLAND, Marius. *The Human Rights of Companies: Exploring the Structure of ECHR Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 58.

[111] Viz rozhodnutí Výboru pro lidská práva OSN ze dne 2. března 1989, č. 360/1989 a rozhodnutí Výboru pro lidská práva OSN ze dne 2. března 1989, č. 361/1989.

[112] Těmito orgány jsou zejména EKLP a ESLP. EKLP byla do roku 1998 prvoinstančním orgánem, který posuzoval přípustnost stížností a v případě kladného hodnocení věc teprve podstoupil soudu. Od roku 1998 jsou věci projednávány přímo před ESLP, který rozhoduje jak o přípustnosti, tak meritu věci.

[113] EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 14.

[114] Viz např. Rozhodnutí EKLP ze dne 21. března 1975, č. 6538/74, s. 95.

3.2.1 Kritérium „oběti“

Prvním zajímavým prvkem je požadavek čl. 34 Úmluvy, aby byl stěžovatel *obětí* porušení základního práva.[115] Ačkoliv je tento požadavek procesního charakteru, jeho splnění ve vztahu k právnickým osobám přímo souvisí s přístupem, jakým je Úmluva interpretována co do konečného nositele ochrany. Ve vztahu k právnickým osobám lze tyto přístupy spatřit např. v rozhodnutí *Agrotexim a Ostatní proti Řecku.*[116]

V této věci se akcionáři společnosti domáhali ochrany jejich práva na majetek, a to s argumentací, že bylo zasáhnuto do práva na majetek společnosti, a tím pádem bylo zasáhnuto i do jejich práva na majetek – argumentací postavené na reprezentačním přístupu a relativizaci subjektivity. ESLP však tuto stížnost odmítl jako nepřípustnou, neboť procesní relativizace subjektivity právnických osob je podle něj přípustná jen ve specifických případech, kdy (a) právnická osoba postrádá statutární orgán, nebo (b) právnická osoba je se skupinou stěžovatelů či jedním stěžovatelem velmi úzce svázána.[117]

Za případy (b) lze přitom považovat ty obdobné tomu ve věci *Pine Valley Developments LTD proti Irsku*,[118] kde byly stěžovatelé dvě developerské společnosti a pan Healy, ředitel a jediný vlastník obou společností. Ti se společně domáhali ochrany proti snížení hodnoty pozemků společností administrativním rozhodnutím. ESLP rozhodl, že v rámci posuzování kritéria oběti lze obě společnosti považovat za pouhé *prostředky* p. Healyho a jakékoliv rozlišení mezi postavením *oběti* společností a p. Healyho by bylo umělé.[119] Tento přístup lze přitom označit za „skořápkový“, Emberland uvádí příklady jeho opakovaného užívání v případech, kdy se ochrany zájmů společnosti jako stěžovatelé domáhají společníci s rozhodujícím vlivem ve společnosti.[120]

Tyto případy se sice zabývají přesně opačnou situací, než je ta řešená touto prací – stěžovatelem jsou fyzické osoby – přesto nabízejí pohled, jaký orgány vykládající Úmluvu zaujímají ke konečnému adresátu ochrany v případě právnických osob. Z pohledu procesního požadavku *oběti* tak lze v případu *Agrotexim a Ostatní proti Řecku* jednak vypozorovat nechuť k prolamování subjektivity právnických osob, což je znakem spíše autonomního přístupu k právnickým osobám jakožto nositelům základních práv, nicméně

[115] V rozhodovací praxi se vytříbily různé druhy obětí, kterými jsou (i) přímá oběť, (ii) nepřímá oběť, nebo (iii) potencionální oběť; viz např. Rozsudek ESLP ze dne 17. července 2014, č. 47848/08 ve věci Centre for Legal Resources jménem Valentina Câmpeana proti Rumunsku.

[116] Rozhodnutí ESLP ze dne 24. října 1995, stížnost č. 14807/89.

[117] Rozhodnutí ESLP ze dne 24. října 1995, stížnost č. 14807/89, bod 66.

[118] Rozhodnutí ESLP ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č. 12742/87.

[119] Rozhodnutí ESLP ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č. 12742/87, bod 42.

[120] V originále Emberland tento přístup označuje pojmem „vehicle approach“; EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 99-101.

reprezentační přístup se projevuje v případech, kdy je právnická osoba pod rozhodujícím vlivem člověka či skupiny lidí a lze ji tak považovat za pouhou „skořápku“ (prostředek).

Opačný případ, kdy se právnická osoba domáhala ochrany ve jménu svých členů nastal ve věci *Purcell a ostatní proti Irsku*. Stěžovatelem v této věci byly vedle jednotlivých lidí i odbory, jejichž byli tito lidé členy. EKLP přitom výslovně vyloučila odbory jako nesplňující kritérium „oběti“ tvrzeného porušení, neboť *„…samotný fakt, že se odbory považují za strážce kolektivních zájmů jejich členů z nich nečiní oběť…“*.[121] Výslovně zde tak byl odmítnut reprezentační přístup k ochraně.

3.2.2 Spravedlivé zadostiučinění

Vedle prvku „oběti“ je pak zajímavý i pohled, jaký je dle Úmluvy zaujímán k poskytování spravedlivého zadostiučinění právnickým osobám – stejně jako se lze u svobody náboženství ptát, zda právnická osoba může *věřit,* lze v tomto případě položit otázku: může právnická osoba cítit zadostiučinění?

Ve věci *ÖZDEP proti Turecku* byla odpověď na tuto otázku kladná. Politická strana ÖZDEP, která byla dle rozhodnutí ESLP neoprávněně rozpuštěna se zde spravedlivého zadostiučinění domohla, když ESLP jako hlavní argument pro jeho přiznání poukázal na skutečnost, že nespravedlivé rozpuštění muselo nepochybně zasáhnout jednotlivé členy této politické strany.[122] ESLP se tak v tomto případě uchýlil k reprezentačnímu přístupu, když na ochranu právnické osoby nahlížel jako na ochranu osob s ní spojených.

V druhém případě *Comingersoll SA proti Portugalsku* pak bylo spravedlivé zadostiučinění přiznáno dokonce i obchodní korporaci, a to za nepřiměřené průtahy v soudním řízení. ESLP se při odůvodnění přiznání zadostiučinění obchodní korporaci opřel o tři argumenty, a to: (i) spravedlivé zadostiučinění bylo poskytnuto už politické straně jako právnické osobě, (ii) většina smluvních stran Úmluvy ve své vnitrostátní praxi uznává právo obchodních korporací na zadostiučinění a (iii) Úmluva musí být vykládána tak, aby poskytovala efektivní praktickou ochranu a pokud by zadostiučinění nebylo obchodním korporacím přiznáno, praktická ochrana by nebyla poskytnuta.[123] I v tomto případě se tedy ESLP opřel o reprezentační přístup, když odkázal na věc *ÖZDEP proti Turecku* a doplnil, že nepřiměřené soudní průtahy způsobily úzkost a potíže členům statutárního orgánu obchodní korporace, ale z části také uplatnil autonomní přístup, neboť odkázal na újmu korporace ve formě snížení

[121] Rozhodnutí EKLP ze dne 16. dubna 1991, stížnost č. 15404/89.
[122] Rozsudek ESLP ze dne 8. prosince 1999, stížnost č. 23885/94, bod 57.
[123] Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 35382/97, body 31-36.

reputace a nejistoty v plánování.[124] Za zmínku ale stojí také konkurenční disent soudců, kteří se vymezují proti analogii s politickou stranou, neboť obchodní korporace je podle nich entita na rozdíl od politické strany na jednotlivých lidech: *„…nezávislý živoucí organismus…“*.[125] Toto pojetí přitom odpovídá autonomnímu přístupu ochrany.

Ačkoliv výše zmíněné případy poskytují zajímavý pohled na přístupy, které orgány vykládající Úmluvu zaujímají k právnických osob, další podrobnosti uplatňování těchto přístupů lze vypozorovat zejména z rozhodovací praxi týkající se jednotlivých katalogových základních práv.

3.2.3 Právo na majetek, spravedlivý proces a svoboda projevu

V rozhodovací praxi se lze běžně setkat se třemi případy, kdy jsou právnické osoby bez větších výhrad přijímány jakožto nositelé základních práv. Jedná se o právo na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy, zásadu nulla poena sine lege (zákaz trestu bez zákona) dle čl. 7 Úmluvy a právo na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

Poslední zmíněné právo na pokojné užívání majetku je přitom unikátní v tom, že jeho nositeli mohou být právnické osoby i dle textu Úmluvy,[126] subjektivita je ohledně tohoto práva tedy nesporná. Vzhledem ke znění textu i lehkosti, s jakou je toto právo právnickými osobami bez větších obtíží nárokováno, poukazuje na autonomní přístup, tedy že právnická osoba má stejný zájem na svém vlastnictví jako kterýkoliv člověk – což zřejmě plyne z toho, že autonomní vlastnictví je historicky jedna ze základních funkcí právnických osob. Další dvě zmíněná práva však textové zakotvení právnických osob neobsahují, přitom lze ale bez větších kontroverzí pozorovat přiznávání ochrany právnickým osobám i u nich. Proč jsou tyto základní práva právnickým osobám přiznávána s takovou lehkostí lze přitom ilustrovat na případu týkajícího se práva na svobodu projevu.

Právnické osobě bylo přiznáno právo na svobodu projevu ve známém případu *Sunday Times proti Velké Británii*. Ten je pozoruhodný tím, že stěžovatelem byla mimo jiné obchodní korporace (vydavatel tištěného periodika), přesto EKLP ani ESLP při svém rozhodování tento fakt neadresovali (a nijak se tedy nezabývali otázkou, zda se právnická osoba může „projevovat“). V rozhodnutích pouze konstatují, že svoboda projevu je jednou z klíčových hodnot demokratické společnosti,[127] a že jednoznačně došlo k zásahu do práva

[124] Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 35382/97, bod 35.
[125] V originále: *„…the company is an independent living organism“;* Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 35382/97, konkurenční disent soudců Rozakis, Bratza a Vajić.
[126] Znění klíčové pasáže čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě: *„Každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek…“*
[127] Rozsudek ESLP ze dne 6. listopadu 1980, stížnost č. 6538/74, bod 65.

na svobodu projevu stěžovatelů[128] – v rozhodnutí se zabývají pouze přípustností onoho zásahu.

Z důrazu na hodnotu svobody projevu je přitom zjevné, že pro rozhodnutí nebylo klíčové, kdo se ochrany domáhá a kdo projev učinil, ale nutnost ochrany samotného projevu jakožto prostředku pro přenos informací i bez ohledu na skutečnost, že v této věci byl přenos informací pro stěžovatele ziskový.[129] Jedná se tedy o projev objektivního přístupu k ochraně.

Stejný přístup lze potom odvodit právě i u práva na spravedlivý proces a zákazu trestu bez zákona. Ochrana je poskytována jistým demokratickým hodnotám – tedy pluralitě názorů (svoboda projevu), právnímu státu a zásadě legality státní moci (právo na spravedlivý proces a zákaz trestu bez zákona). Uvedené přístupy však nelze brát jako výlučné, neboť u práva na spravedlivý přístup lze nalézt i reprezentační přístup[130] a ochrana základního práva na majetek právnických osob může být rovněž chápána jako ochrana hodnoty vlastnictví jakožto společenského konceptu, která musí být chráněna bez ohledu na stěžovatele.

3.2.4 Právo na nedotknutelnost obydlí

Zajímavý případ přiřknutí ochrany právnické osobě nastal také ve věci *Société Colas est a Ostatní proti Francii* a to podle čl. 8 Úmluvy zajišťujícího rodinný a soukromý život. Tři francouzské společnosti se pod tímto článkem domáhaly ochrany jejich „domova“ proti neohlášenému a soudem nenařízenému prohledání jejich obchodních prostor francouzskými úřady a ESLP jejich stížnosti vyhověl. Konstrukci obchodních prostor jakožto soukromého prostoru přitom odvodil z předchozího rozhodnutí, kde však stěžovateli byli společníci a členové statutárního orgánů, nikoliv samotná obchodní korporace.[131]

Pro přiznání ochrany přímo obchodním korporacím pak ESLP uvedl tři navazující argumenty: (i) Úmluva je živoucí nástroj, který je třeba vykládat ve světle současnosti, (ii) ESLP již dříve přiznal obchodním korporacím právo na spravedlivé zadostiučinění a (iii) nastal čas, aby byla obchodním korporacím ochrana dle čl. 8 Úmluvy také přiznána.[132] Vyčíst z těchto kusých argumentů přístup, který ESLP v tomto případě zaujal, není snadné. Emberland z tohoto rozhodnutí nicméně vyvozuje objektivní přístup, kdy je opět spíše chráněna zásada omezení (legality) státní moci (tedy právní stát), nikoliv přímo obchodní korporace samotná,[133] odkazy na případy poskytnutí zadostiučinění ve věci

[128] Rozsudek ESLP ze dne 6. listopadu 1980, stížnost č. 6538/74, bod 45.
[129] EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 119.
[130] Rozsudek ESLP ze dne 27 dubna 2004, stížnost č. 62543/00, bod 45.
[131] Rozsudek ESLP ze dne 16. dubna 2002, stížnost č. 37971/97, bod 40.
[132] Rozsudek ESLP ze dne 16. dubna 2002, stížnost č. 37971/97, bod 41.
[133] EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 141.

Comingersoll SA proti Portugalsku a na případ ochrany obchodních prostor jakožto soukromých prostor v rámci stížností fyzických osob pak ale nepřímo odkazují i na použití reprezentačního přístupu.

3.2.5 Svoboda myšlení, náboženství a svědomí

Pro otázku korporátní náboženské výhrady jsou pak přirozeně velmi zajímavé případy, kdy (ne)byla právnickým osobám poskytnuta ochrana podle čl. 9 Úmluvy. Těmito právnickými osobami se nabízejí být zejména církve, ani jejich subjektivita vzhledem k základním právům dle čl. 9 Úmluvy ale nebyla samozřejmá. První reakcí orgánů vykládajících Úmluvu bylo odmítnutí církví jakožto nositelů svobody náboženství, a to v rozhodnutí *Církev X. proti Spojenému království* s odkazem na nezpůsobilost církve jakožto korporace a právnické osoby být obětí porušení náboženské svobody ve smyslu čl. 34 Úmluvy.[134] Toto rozhodnutí pak bylo dále rozvedeno ve věci *X. proti Dánsku*, kde EKLP zdůraznila, že církev je chráněna skrze subjektivní nároky jejích členů.[135] Takový postoj přitom odpovídal přístupu nulové tolerance.

Tato rozhodnutí však nakonec byla výslovně překonána ve věci *X. a Scientologická církev proti Švédku*, kdy EKLP rozhodla, že činit rozdíly mezi církví a jejími členy je umělým rozlišením a pokud církev podává stížnost, činí tak jménem a ve prospěch jejích členů.[136] Tato argumentace je přitom v části argumentace „umělým rozlišením“ nápadně shodná s rozhodnutím ve věci *Pine Valley Developments LTD proti Irsku*, z kterého lze dovodit princip „skořápky“, ačkoliv zde byl efekt tohoto pohledu přesně opačný, neboť ochrana byla přiznána právnické osobě. Ten se zjevně v kontextu Úmluvy uplatňuje i u církví a svobody náboženství, jak později potvrdil v dalších rozhodnutích v návaznosti na rozhodnutí EKLP i ESLP.[137] Uplatňuje se zde tak reprezentační přístup k ochraně. Pro otázku korporátního svědomí je však třeba mít na paměti, že tato ochrana byla poskytnuta pouze církvím a pouze ve vztahu ke svobodě *projevu* náboženství. Kombinace jiných typů právnických osob či dalších svobod plynoucích z čl. 9 Úmluvy totiž není bez kontroverzí. Např. ve věci *Verein Kontakt-Information-Therapie (KIT) proti Rakousku* EKLP rozhodla, že ačkoliv právnická osoba obecně může být nositelem svobody projevu náboženství, nemůže být subjektem svobody svědomí.[138]

Problém EKLP spatřovala nejen v typu dotčeného základního práva, ale také v typu právnické osoby. Ve věci *Společnost X. proti Švýcarsku* rozhodla, že stěžovatel, kterým byla obchodní korporace, nemůže být chráněn základními

[134] Rozhodnutí EKLP ze dne 17. prosince 1968, stížnost č. 3798/68.
[135] Rozhodnutí EKLP ze dne 8. března 1976, stížnost č. 7374/76.
[136] Rozhodnutí EKLP ze dne 5. května 1979, stížnost č. 7805/77.
[137] SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 72.
[138] Rozhodnutí EKLP ze dne 12. října 1988, stížnost č. 11921/86.

právy dle čl. 9 Úmluvy kvůli své výdělečné činnosti.[139] Později byl však tento postoj do jisté míry doplněn, když ve věci *Kustannus OY Vapaa Ajattelija AB a Ostatní proti Finsku* EKLP upřesnila, že obchodní korporaci nelze principiálně vyloučit z ochrany podle čl. 9 Úmluvy pouze kvůli její povaze,[140] neboť by se jednalo o omezení práva na sdružení.[141] Je však třeba dodat, že obchodní korporace v této věci byla (i) založena podle finského práva, které dovoluje založit obchodní korporaci za jakýmkoliv účelem, (ii) tímto účelem bylo prokazatelně u této obchodní korporace udržovat odluku církví a státu a ekonomická činnost byla druhořadá a (iii) tato obchodní korporace byla založena jako součást konkrétního hnutí usilujícího o odluku církví a státu a podíl na ní mohli získat pouze členové tohoto hnutí. EKLP však stížnost odmítla, neboť stížnost byla vznesena proti dani,[142] která navíc dle jejího posouzení nijak nebránila tomu, aby obchodní korporace nadále prosazovala svoje zájmy.

V kontextu Úmluvy tedy byla církvím a jiným nevýdělečným právnickým osobám na základně reprezentačního principu přiznána svoboda projevu náboženství. Není však jasné, do jaké míry lze tento princip uplatnit u svobody náboženství obecně (tedy nejen projevu), nebo zda je možné jej uplatnit u obchodních korporací – u těch EKLP sice uznala, že je nelze z ochrany dle čl. 9 Úmluvy kategoricky vyloučit, nicméně neexistuje případ, kdy by svoboda náboženství byla obchodní korporaci přiznána. Svoboda svědomí pak nebyla v rozhodovací praxi v režimu Úmluvy přiznána doposud žádné právnické osobě.

3.2.6 Shrnutí přístupů k ochraně dle Úmluvy

Z výše zmíněných rozhodnutí EKLP a ESLP plyne určitá nejednotnost přístupů k poskytování ochrany právnickým osobám, kdy v případech týkajících se kritéria oběti je odmítán reprezentační přístup k právnickým osobám, nicméně v dalších rozhodnutích se zjevně několikrát uplatňuje. Tento rozpor je možná z části věcný, ale částečně zřejmě také dán malým rozsahem odůvodnění rozhodnutí v těchto pasážích.[143] Přesto lze ohledně přístupu k ochraně dle

---

[139] Rozhodnutí EKLP ze dne 27. února 1979, stížnost č. 7865/77.

[140] *„The Commission would therefore not exclude that the applicant association is in principle capable of possessing and exercising rights under Article 9 para. 1 (Art. 9-1).“*; rozhodnutí EKLP ze dne 15. dubna 1996, stížnost č. 20471/92.

[141] *„It may therefore enjoy freedom of religion within the meaning of Article 9 (Art. 9). A finding to the contrary would effectively limit the freethinkers' possibility of organising themselves with a view to manifesting their beliefs.“*; rozhodnutí EKLP ze dne 15. dubna 1996, stížnost č. 20471/92

[142] EKLP zde bez bližšího konstatovala, že tuto daň byly povinny platit všechny obchodní korporace a společníci se pro formu obchodní korporace rozhodli sami; rozhodnutí EKLP ze dne 15. dubna 1996, stížnost č. 20471/92.

[143] Emberland poukazuje, že ačkoliv ESLP a EKLP zjevně vždy měly důvody pro svá rozhodnutí, v písemném odůvodnění rozhodnutí často nejsou všechny argumenty explicitně vyjádřeny (EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 23.). To je pravděpodobně i důsledkem toho, že ESLP jako mezinárodní soudní orgán téměř absolutně závisí na financování a dobrovolnému podřízení

Úmluvy dojít k určitým závěrům, přitom je však třeba mít na paměti, že některé z výše zmíněných případů se nedotýkaly přímo obchodních korporací.

Lze vypozorovat, že ESLP i EKLP sice u některých práv prosazovaly přístup nulové tolerance, nicméně ten postupně opustily ve prospěch přístupu reprezentačního a zejména objektivního. Přístup autonomní se vyskytuje pouze u práva na majetek; u některých základních práv sice existují jisté náznaky tohoto přístupu, neboť subjektivita právnických osob není zpochybňována, nicméně se zřejmě jedná pouze o důsledek aplikace nesubjektivního objektivního přístupu k ochraně. Objektivní poskytování ochrany přitom vyplývá z toho, že ESLP ani EKLP se při svém rozhodování u těchto základních práv často nezabývají morálním, pozitivistickým či jiným odůvodněním subjektivity právnických osob, podle Emberlanda se tak režim ochrany dle Úmluvy do značné míry soustředí ochranu jistých hodnot v prostoru smluvních států Úmluvy. Objektivní přístup je přitom kompatibilní i s povahou Úmluvy jako mezinárodní smlouvy, a tedy s nutnosti vykládat ji teleologicky v souladu s mezinárodním právem.[144] Z výše zmíněných i dalších rozhodnutí přitom Emberland dovozuje, že těmito Úmluvou objektivně chráněnými hodnotami jsou lidská důstojnost, demokracie, právní stát a evropský liberalismus.[145]

Ať již se však jedná o subjektivní reprezentační přístup či o objektivní ochranu, lze konstatovat, že interpretace Úmluvy ze strany jejích orgánů je ochraně právnických osob s postupem času více a více nakloněna.[146] Pro rozšíření ochrany na právnické osoby přitom bylo výslovně použito i několik obecných interpretačních zásad Úmluvy, jmenovitě (i) zavedená praxe smluvních států Úmluvy, (ii) nutnost poskytovat efektivní a praktickou ochranu a (iii) výklad Úmluvy jako dynamického nástroje ve světle současného světa.

3.3 Přístupy Ústavního soudu

Vedle Úmluvy je pro české právní prostředí klíčový samozřejmě i přístup k ochraně právnických osob z pohledu LZPS, tedy hlavně rozhodovací praxe Ústavního soudu. Ten se subjektivitou právnických osob z hlediska základních práv zabýval už ve svých počátcích. Přitom zmínil, že LZPS se k tomuto problému sice výslovně nevyjadřuje, ale subjektivita právnických osob podle něj vyplývá z Úmluvy a zejména z její ratifikace ve znění sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednaní Úmluvy, kde Česká republika akceptuje pravomoc orgánů Úmluvy přijímat stížnosti od osob, nevládních organizací nebo skupin osob považujících

se smluvních států, které mají velmi rozmanité historické i kulturní základy. Tato pozice tedy ztěžuje přijímání kontroverznější rozhodnutí a užívání některých argumentů.

[144] Čl. 31 Vídeňské úmluvy o mezinárodním smluvním právu.

[145] EMBERLAND, 2006, op. cit., s. 35-50.

[146] Tyto závěry přitom souzní se závěry J. Hurdíka, že jak koncept úplné subjektivity, tak relativizace subjektivity právnických osob se v praxi postupně prosazuje.

se za poškozené v důsledku porušení práv zaručených Úmluvou.[147] Nicméně bližší vymezení rozsahu subjektivity právnických osob ve vztahu k základním právům Ústavní soud v tomto rozhodnutí neposkytl, po přístupu uplatňovaném Ústavním soudem je tak třeba opět pátrat v rozhodnutích k jednotlivým základním právům.

3.3.1 Podmínka individuální ochrany (kritérium „oběti“ dle LZPS)

Obdobně jako se ESLP a EKLP zabývaly ve vztahu k právnickým osobám naplněním kritéria oběti v případu právnických osob a s nimi spojených lidí, Ústavní soud ve dvou usneseních řešil implicitní podmínku § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu., aby stížnost byla předložena jednotlivcem, který se domáhá ochrany svého subjektivního práva.[148] V obou těchto případech byly stěžovatelem právnické osoby (občanská sdružení a obchodní korporace) a v obou Ústavní soud stížnost odmítl s odůvodněním, že právnická osoba se nemůže dovolávat ochrany základních práv svých členů, má-li toto právo individuální charakter.[149] Ústavní soud tak odmítl reprezentační přístup k ochraně v případech základních práv *individuálního charakteru* a to i odkazem na výše zmíněný případ *Purcell a ostatní proti Irsku* dle Úmluvy, nicméně argumentem a contrario lze dovodit, že tento princip je tedy využitelný u základních práv, který individuální charakter nemají.

Jistá vodítka k přístupu Ústavního soudu lze pak nalézt i v rozhodnutích zabývajícími se postavení státu jakožto nositele základních práv. V jednom z těchto rozhodnutí byl vysloven názor, že právnickým osobám náležejí pouze ta práva, která jsou slučitelná s jejich podstatou, výslovně zde však Ústavní soud jako práva nenáležící právnickým osobám označil základní právo na svobodný projev, na život a na svědomí.[150] Zde je však nutné zdůraznit, že toto rozhodnutí je svou formou usnesení (a je tedy méně významné pro budoucí rozhodování),[151] ale také že právo na svobodu projevu nepochybně právnickým osobám alespoň z pohledu objektivního přístupu náleželo v době vyhotovení usnesení v režimu dle Úmluvy, tento výčet je tedy přinejmenším velmi zjednodušující.[152] Dále však

---

[147] Nález Ústavního soudu ze dne 19. ledna 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93.

[148] Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1791/07; usnesení Ústavního soudu ze dne 4. ledna 2010, sp. zn. IV. ÚS 1508/09.

[149] Obdobně například i usnesení Ústavního soudu ze dne 10. července 2008, sp. zn. III. ÚS 3118/07, ve kterém se právnická osoba (občanské sdružení) domáhala ochrany práva na život svých členů.

[150] Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. září 2008, sp. zn. II. ÚS 2423/08.

[151] Ústavní soud judikovat tzv. doktrínu precedenční závaznosti svých rozhodnutí, která se ale dle znění zákona o Ústavním soudu dotýká zejména rozhodnutí, které mají formu nálezu; nález Ústavního soudu ze dne 13. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05.

[152] Česká republika (a tedy i Ústavní soud) jsou přitom Úmluvou zavázáni rozhodnutí ESLP respektovat. Ačkoliv z právního hlediska nelze dovozovat nadřazenost ESLP nad Ústavním soudem, a tedy nutnost vycházet z jeho rozhodovací praxe, prakticky Ústavní soud rozhodovací praxi ESLP respektuje, neboť v opačném případě by se zvyšovaly šance úspěšně se domoci ochrany právě před ESLP.

v tomto rozhodnutí zdůraznil, že předpokladem jakéhokoliv výkonu subjektivního základního práva je svoboda – zejména svobodná vůle – a jelikož stát se při výkonu veřejné moci vždy řídí výhradně zákony (zásada legality), svobodná vůle mu nenáleží.[153] Svobodná vůle je však ze strany Ústavního soudu státu přiznávána v otázkách práva na spravedlivý proces, a to ve věcech, kdy stát vystupuje jako účastník v civilním řízení. Tento přístup je přitom zřejmě opět objektivní, ochrana je poskytována z důvodu zachování zásada legality státní moci a právního státu.[154]

Zajímavý přístup k ochraně základních práv z pohledu kritéria individuální ochrany se vyskytl i v případě, kdy se zahraniční farmaceutická společnost domáhala mimo jiné základního práva na podnikání dle čl. 26 LZPS a základního práva na bezplatnou zdravotní péči dle čl. 31 LZPS.[155] Ústavní soud sice vyslovil, že právnická osoba rozhodně nemůže být chráněna základním právem na bezplatnou zdravotní péči, nicméně dovodil, že předpisy provádějící právo na svobodu podnikání musí být vykládány v souladu s ústavním pořádkem jako celkem a tedy i s právem na bezplatnou zdravotní péči.[156] Obchodní korporace se tak sice domohla ochrany dle čl. 31 LZPS, ale nikoliv jako nositel uvedeného základního práva, ale jako subjekt, který je nositelem svobody podnikání, přičemž jeho podnikání je s dotčenou svobodou spojeno. Tento přístup přitom dle mého odpovídá objektivnímu přístupu k ochraně, neboť cílem rozhodnutí je zjevně mimo ochrany stěžovatele také ochrana určité společenské skupiny, která nositelem práva dle čl. 31 LZPS je.[157]

3.3.2 Právo na majetek, procesní práva a svoboda projevu

Stejně jako u Úmluvy lze v prostředí LZPS nalézt několik základních práv, která jsou právnickým osobám přiznávána bez větších kontroverzí – konkrétně se jedná o právo na majetek a na spravedlivý proces. Na rozdíl od Úmluvy LZPS neobsahuje výslovnou subjektivitu právnických osob ve vztahu k právu na majetek, nicméně s ohledem na to, že Ústavní soud nikdy nepokládal za důležité otázku subjektivity právnických osob z pohledu práva majetek nijak adresovat lze dovodit, že se patrně opět s ohledem na základní funkci právnické osoby

[153] Srov. např. také usnesení Ústavního soudu ze dne 24. listopadu 2008, sp. zn. I. ÚS 2695/08.
[154] IVČIČ, Marek. Stát a některé zvláštní případy působení základních práv a svobod. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 1, s. 22.
[155] Stěžovatel byl držitelem registrace léčivého přípravku, pro nějž byla stanovena Státním ústavem pro kontrolu léčiv částečná úhrada z veřejného pojištění, neboť přípravek byl zařazen do skupiny, v které již jeden přípravek byl hrazen plně. Stěžovatel však namítal, že dosud plně hrazený přípravek je užíván pouze u žen, kdežto jeho je použitelný na muže, dochází tak k zásahu do základního práva na bezplatnou zdravotní péči u mužů.
[156] Nález Ústavního soudu ze dne 17. dubna 2018, sp. zn. III. ÚS 2332/16, bod 38.
[157] V tomto případě tedy pro ochranu mužů vyžadujících dotčený léčebný přípravek.

uplatňuje autonomní přístup spojený s objektivním přístupem ochrany institutu vlastnictví obecně.[158]

K právu na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 LZPS pak lze nalézt pouze jednoduchá vyjádření, že Ústavní soud je toho názoru, že jeho nositelem může být i právnická osoba,[159] nebo že toto právo je „toho rázu", že se jej může právnická osoba dovolat.[160] Snadnost, s jakou je toto právo právnickým osobám přiznáváno by mohlo poukazovat na autonomní přístup, u práva na spravedlivý proces se však nepochybně i v praxi Ústavního soudu projevuje objektivní přístup k ochraně, neboť právo na spravedlivý proces je úzce spojeno se zásadami legality státní moci a právního státu.[161]

Objektivní přístup se pak naplno projevu i v ochraně právnických osob dle práva na svobodu projevu. V nálezu týkající se stížnosti České televize tak na Ústavní soudu výslovně přiznal, že: *„…Svoboda projevu přísluší také právnickým osobám, které - jako stěžovatelka - produkují televizní programy, protože poskytuje nejen subjektivní právo osobám zaměstnaným při vysílání korporací nezávislých na státní moci, ale chrání v jeho objektivním smyslu nadto i institucionální nezávislost vysílání, a to od zprostředkování informací až po šíření zpráv a názorů."*[162] Ochrana tak byla poskytnuta stejně jako v případě *Sunday Times proti Velké Británii* spíše samotné zásadě volného šíření informací jakožto demokratické hodnotě než konkrétnímu subjektu.

3.3.3 Právo na nedotknutelnost obydlí

Stejně jako u výkladu Úmluvy je zajímavý pohled Ústavního soudu na právo na nedotknutelnost obydlí. Zatímco v jednom z dřívějších rozhodnutí lze bez bližšího vysvětlení spatřit přístup nulové tolerance,[163] tento přístup byl následně Ústavním soudem přehodnocen, nicméně bohužel bez jakéhokoliv podrobnějšího vysvětlení.[164]

Jednoznačné důkazy o použitém přístupu neposkytují ani další rozhodnutí v této otázce, lze v nich však v určité míře spatřit přístup autonomní.

---

[158] Ani v nejstarších rozhodnutích Ústavního soudu není tato otázka řešena, viz např. nález Ústavního soudu ze dne 9. listopadu 1994, sp. zn. IV. ÚS 16/93.

[159] Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. června 1996, sp. zn. II. ÚS 184/95; usnesení Ústavního soudu ze dne 12. června 1996, sp. zn. II. ÚS 72/95.

[160] Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. února 1997, sp. zn. II. ÚS 358/96.

[161] IVČIČ, 2012, op. cit., s. 22.

[162] Nález Ústavního soudu ze dne 11. září 2012, sp. zn. II. ÚS 1375/11, bod 14.

[163] *„…z povahy uvedenými články zaručených základních práv a svobod plyne, že v rámci domovních prohlídek v zásadě mohou být dotčena pouze základní práva a svobody osob fyzických, nikoliv právnických"*; usnesení Ústavního soudu ze dne 22. března 1999, sp. zn. IV. ÚS 528/98.

[164] *„V souzené věci Ústavní soud v prvé řadě dovozuje, že citovaný právní názor lze přiměřeně aplikovat rovněž na provedení prohlídky jiných prostor v případě právnické osoby."*; nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2001, sp. zn. I. ÚS 201/01.

Ústavní soud totiž u základního práva na nedotknutelnost obydlí dovodil nižší standart ochrany u právnických osob s odkazem na chybějící aspekt lidské důstojnosti při poskytování ochrany – ochrana tedy zjevně nebyla poskytnuta zprostředkovaně lidem.[165] Implicitně je však možné opět dovodit i objektivní přístup k ochraně, kdy cílem poskytnutí ochrany je podpořit princip legality státní moci a zásadu právního státu.

3.3.4 Právo na příznivé životní prostředí

Poučným příkladem pro zjištění přístupu Ústavního soudu jsou také jeho dvě rozhodnutí týkající se přiznání práva na příznivé životní prostředí dle čl. 35 LZPS. V prvním rozhodnutí Ústavní soud konstatuje, že stížnost, kterou se občanské sdružení domáhá dle uvedeného článku informací o životním prostředí, je zjevně neodůvodněná neboť: *„…práva vztahující se k životnímu prostředí přísluší pouze osobám fyzickým, jelikož se jedná o biologické organismy, které - na rozdíl od právnických osob - podléhají eventuálním negativním vlivům životního prostředí.“*[166] Přitom zmiňuje dřívější rozhodnutí odkazující na existující subjektivitu právnických osob dle Úmluvy, ke kterému ale dodává, že právnická osoba se může domáhat jen ochrany podle těch práv, které *„…odpovídají jejímu právnímu postavení, resp. pokud jsou svou povahou pro ni použitelná.“*[167] Ačkoliv zde Ústavní soud přiznává subjektivitu právnických osob k určitým právům, ve vztahu k právu na příznivé životní prostředí se tu uplatnil přístup nulové tolerance s pojením subjektivit dle Naffinenina modelu P2 (kladoucí důraz na biologickou podstatu subjektivity člověka).

Tento postoj však není zcela absolutní, v jiné věci byla subjektivita právnickým osobám ve vztahu k čl. 35 LZPS přiznána,[168] bližší vysvětlení této ochrany pak poskytlo další rozhodnutí, ve kterém jej Ústavní soud odůvodňuje následovně: *„…v demokratickém právním státě je životní prostředí hodnotou, jejíž ochrana má být realizována za aktivní participace všech složek občanské společnosti, včetně občanských sdružení a nevládních organizací, které mají povahu právnických osob.“*[169] Toto odůvodnění přitom odpovídá objektivnímu přístupu, kdy ochrana není poskytována stěžovateli – subjektu – ale spíše samotné chráněné hodnotě, v tomto případě životnímu prostředí.

Tento přístup však není z pohledu práva na životní prostředí jediný vysledovatelný. V jednom z dalších nálezů Ústavní soud rozhodl, že právo na životní prostředí musí být přiznáno spolku, neboť lidé mohou vykonávat toto své

[165] Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. září 2014, sp. zn. II. ÚS 2105/14, bod 14; obdobně i usnesení Ústavního soudu ze dne 13. února 2018, sp. zn. II. ÚS 2516/17.
[166] Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998, sp. zn. I. ÚS 282/97.
[167] Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998, sp. zn. I. ÚS 282/97.
[168] Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 1997, sp. zn. III. ÚS 70/97.
[169] Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. června 2005, sp. zn. I. ÚS 486/04.

právo i prostřednictvím něj. Znevýhodňovat fyzické osoby, které se své základní právo na životní prostředí rozhodnou realizovat ve skupině prostřednictvím spolku, pak dle Ústavního soudu není možné.[170] Tento přístup je přitom zjevně reprezentační. Je však nutné upozornit, že v tomto rozhodnutí hraje významnou roli i aplikace mezinárodní smlouvy, nejednalo se tedy o interpretaci pouze LZPS.[171]

3.3.5 Svoboda myšlení, náboženství a svědomí

V neposlední řadě je –pak důležité samozřejmě zmínit i přístup uplatňovaný v případech základních práv uvedených v čl. 15 a 16 LZPS. Tato základní práva jsou z pohledu LZPS nejúžeji spojena z pohledu právnických osob také s církvemi, a právě u nich lze přiznání těchto základních práv pozorovat.

V rozhodnutích lze u církví pozorovat přiznání základních práv dle čl. 15 i 16 LZPS, tedy jednak svobody náboženství obecně tak i svobody projevu náboženství. Zatímco přiznání svobody *projevu* náboženství je plně v souladu s rozhodnutími dle Úmluvy, přiznání svobody náboženství obecně se od interpretace Úmluvy liší.[172] P. Jäger však uvádí, že tato otázka nebyla řešena dostatečně podrobně a existují tak jisté pochybnosti, v jaké formě a z pohledu jakého přístupu základní právo na svobodu náboženství skutečně církvím náleží, nicméně za dosavadní ochranou církví jakožto právnických osob spatřuje zejména objektivní přístup k ochraně – chráněno je tedy zřejmě náboženství a víra jako hodnota sama o sobě, nikoliv církve přímo.[173]

3.3.6 Shrnutí přístupů k ochraně dle LZPS

V rozhodování Ústavního soudu lze spatřit mnoho podobných prvků jako u rozhodování ESLP a EKLP, ačkoliv počet případů, ve kterých byla subjektivita právnických osob podrobněji řešena je nižší. Základní práva jsou v určitých případech právnickým osobám (i přímo obchodním korporacím) přiznávána, a to pravděpodobně zejména na základě objektivního přístupu – tedy za účelem ochrany určité hodnoty. Přitom je zde vhodné dodat, že ačkoliv tyto interpretační principy nevyplývají z výše uvedených rozhodnutí, i Ústavní soud zastává nutnost vykládat LZPS za účelem praktického a efektního poskytování ochrany.[174]

---

[170] Nález Ústavního soudu ze dne 13. října 2015, sp. zn. IV. ÚS 3572/14, body 36, 37.

[171] Jedná se o Úmluvu o přístupu k informacím, účastni veřejnosti na rozhodování a přístup k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva); nález Ústavního soudu ze dne 13. října 2015, sp. zn. IV. ÚS 3572/14, body 22, 23, 28 a násl.

[172] Nález Ústavního soudu ze dne 18. června 2003, sp. zn. I. ÚS 146/03, nález Ústavního soudu ze dne 31. srpna 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09, bod 35.

[173] JÄGER, komentář k čl. 15 LZPS. In: WAGNEROVÁ, 2012, op. cit., s. 375.

[174] Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 14. března 2017, sp. zn. II. ÚS 3173/16, bod 33.

Přitom z případů týkajících se práva na životní prostředí a státu jakožto nositele lze vypozorovat určitou odtažitost k přiznávání základních práv, které svou povahou nejsou s právnickými osobami zcela kompatibilní, lze tak uzavřít, že dlouhodobé pojetí subjektivity právnických osob Ústavním soudem se shoduje se současným vymezením subjektivity právnických osob v ObčZ. Nicméně i v těchto hraničních případech lze u Ústavního soudu vypozorovat aplikaci objektivního a reprezentačního přístupu, který někdy vede k poskytování ochrany.

Obecně je však nutné stejně jako u ESLP a EKLP konstatovat, že nelze vypozorovat jeden určitý přístup k ochraně právnických osob, neboť u různých základních práv se přístupy uplatňují různou měrou.

3.4 Shrnutí vztahu obchodních korporací a základních práv

Ve vztahu k ochraně právnických osob základními právy lze vypozorovat několik přístupů. Výchozí z nich je přístup nulové tolerance, kterým je na právnické osoby nazíráno jako nezpůsobilé být subjektem určitého základního práva. Tento přístup se historicky z hlediska Úmluvy i LZPS uplatňoval u mnoha základních práv, ačkoliv postupem času lze pozorovat upouštění od tohoto přístupu. Stále nicméně zřejmě přetrvává u některých základních práv, mezi které lze počítat i např. svobodu svědomí.

U ostatních základních práv, u kterých došlo k posunu, tomu tak bylo jednak díky reprezentačnímu přístupu k ochraně, kdy jsou orgány aplikujícími základní práva jako za nositele konečné ochrany považovány fyzické osoby s právnickou osobou spojené, ale hlavně díky objektivnímu přístupu – při tom je ochrana poskytována určité hodnotě chráněné základním právem a stěžovatel v konkrétní věci (a tedy i subjektivita právnické osoby ve vztahu k základnímu právu) jsou vedlejší. Za zvláštní zmínku v souvislosti s tím stojí interpretační metody, které umožnují dynamický vývoj rozhodovací praxe v závislosti na společenské situaci a nutnost poskytování efektivní a praktické ochrany, a které tak umožnují zásadní rozšiřování ochrany právnických osob.

Přitom nelze vysledovat výraznější rozdíly mezi ochranou poskytovanou právnickým osobám obecně a ochranou poskytovanou obchodním korporacím. Výjimkou je právě svoboda náboženství v režimu Úmluvy, kdy však bylo také již do určité míry přiznáno, že obchodní korporace nelze z ochrany svobody náboženství vyloučit typově pouze kvůli jejich povaze.

Přetrvávajícím tématem v rozhodnutích zabývajících se přiznáním základních práv je však u ESLP a EKLP implicitně a u Ústavního soudu explicitně vyslovený názor, že právnické osoby mohou být pouze subjektem těch

práv, u kterých to odpovídá jejich povaze. Pro další zkoumání otázky korporátní výhrady je nutné prozkoumat povahu a podstatu náboženské výhrady.

4 Podstata náboženské výhrady

Vzhledem k tomu, že v režimu Úmluvy i LZPS lze vypozorovat různé přístupy k ochraně právnických osob, naplno se projevuje pojetí subjektivity právnických osob zmíněné jak podstaty obchodních korporací, tak právě i u přístupu k jejich ochraně z hlediska základních práv – ochrana je možná, pokud to odpovídá povaze dotyčného práva. Pro otázku korporátní výhrady je tak nezbytné zabývat se právě i samotnou podstatou náboženské výhrady. Co je náboženskou výhradou myšleno, bude předmětem celé této kapitoly. Nicméně o ní nelze hovořit bez alespoň jejího základního vymezení.

Jak již vyplývá i z popisu případu Hobby Lobby, výhradou je obecně myšleno osobní rozhodnutí nesplnit právní povinnost kvůli konfliktu této povinnosti s vlastními subjektivními hodnotami či normami.[175] Vzhledem k fundamentálními navázání na závaznost státní moci lze tento jev bez větších kontroverzí zařadit systémově do oblasti ústavního práva, kdy se projevuje ve formě tzv. výhrady svědomí.[176] Právě z povahy tohoto institutu a jeho zařazení v systému práva pak vyplývají i určité nesnáze při jeho bližším vymezení, pro které je vyžadován širší pohled, než pouze čistě pozitivně-právní. To je způsobeno velmi minimalistickým zakotvením v pozitivním právu, kdy v českém právním řádu (pokud pomineme speciální případy uplatnění výhrady)[177] lze nalézt pouze stručnou deklaraci: *„Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena.“*[178] Při pohledu na tento text vyvstávají dvě otázky.

První je vztah mezi jednotlivými svobodami myšlení, svědomí a náboženství. Fakt, že „trojjedinou svobodu“ – jak jsou tyto tři svobody označovány Madleňákovou[179] – lze nalézt i ve všech pro české právní prostředí relevantních normativních aktech, zavdává otázku, jak spolu tyto svobody souvisí a zda se navzájem (ne)ovlivňují či na sobě (ne)jsou závislé a jak korespondují s výhradou.

Druhou otázkou je pak absence pozitivně-právního vymezení práva na obecnou výhradu. Ačkoliv lze najít zakotvení *svobody náboženství* i *svědomí*, ty nelze automaticky ztotožňovat s *právem na výhradu*. Rozdíl mezi těmito dvěma pojmy lze popsat pomocí Dworkinova rozdělení norem na principy (svoboda svědomí) a pravidla (právo na výhradu svědomí). Zatímco aplikace pravidla může mít pouze dvé řešení: pravidlo se použije či nepoužije, při aplikaci

---

175 MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 64 a 67.

176 K tomu dále tato kapitola.

177 Tyto speciální úpravy lze naleznout např. v § 6 zákona č. 585/2004 Sb., o branné službě, který rozvádí čl. 15 odst. 3 LZPS či v § 50 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejího poskytování.

178 Čl. 15 odst. 1 LZPS; Téměř identickou formulaci lze nalézt i v čl. 9 Úmluvy, čl. 18 MPOPP a ve vztahu k aktům Evropské unie v čl. 10 Listině základních práv evropské unie.

179 MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 7.

principů může dojít k naplnění jejich smyslu i pouze do určité míry. Je tak nutné zodpovědět, jak (a zda) je pravidlo *práva výhrady* z principu *svobody náboženství* a *svědomí* odvoditelné a v jakém rozsahu.

Ačkoliv jsou tyto dvě otázky vázány pouze na samotný institut výhrady a mohlo by se zdát, že pro potřeby této práce by bylo dostačující shrnout jejich konečné řešení, ve skutečnosti je velmi užitečné prozkoumat je podrobněji i pro zodpovězení otázky korporátní výhrady. Právě při řešení výše zmíněných otázek se totiž odhaluje samotná podstata náboženské výhrady a funkce, kterou v systému práva zastává.

4.1 Historický vývoj vztahu státní moci a jednotlivců

Při znalosti základního vymezení výhrady a její zařazení k problematice základních práv lze nahlédnou do minulosti a vypozorovat stopy jejího vývoje. Pokud leží podstata v odmítnutí právní povinnosti jednotlivcem, je nutné se zaměřit právě na vztah jednotlivce a původce této právní povinnosti – držitele státní moci.

4.1.1 Počátky v období reformace

Jedním z historicky prvních držitelů státní moci byl v našem geografickém prostředí tradičně panovník – monarcha. Hned ze začátku historického exkurzu se tak setkáváme s překryvem náboženství. Titul panovníka a jeho autorita nad lidem byla totiž v evropském prostředí (a často nejen v něm) původně odvozována od boží vůle, autorita státní moci tak byla neodmyslitelně spojena s církví, náboženstvím a vírou. Vzepřít se státní moci v tomto pojetí tedy znamenalo vzepřít se boží vůli. Jakkoliv se zdá být takové jednání ve vysoce religiózní společnosti nemyslitelné, v období reformace se tyto tendence objevily.[180] Na panovníka začalo být nahlíženo také jako na božího služebníka, jeho moc tedy začala být chápána jako také omezena božími zákony – ty byly chápány jako přirozené, tedy udělené každému člověku od narození a jakýmkoliv člověkem nezměnitelné. Pokud tedy panovník svými zákony porušoval boží zákony, jeho moc tím ztrácela ve vztahu k jednotlivcům svou legitimitu.

Již před reformací se zárodky tohoto přístupu objevily v Anglii ve formě zakotvení stavovských výhrad v Magna Charta – reformační hnutí pak svým

[180] Reformace je obecně chápána jako hnutí, které oponovalo monopolu církve a dalších institucí na výklad božích zákonů. Dále zmíněné myšlenky o osobní odpovědnosti každého člověka za dodržování božích zákonů zastával zejména Jan Kalvín; SVOBODA, Petr a kol. *Filosofické a právně teoretické aspekty lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013, s. 51; KOMÁRKOVÁ, Božena [uspořádal HEJDÁNEK, Ladislav]. *Původ a význam lidských práv*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 95.

pohledem na vztah jednotlivce a Boha tato práva rozšířil na každého člověka.[181] Komárková tento vývoj hodnotí jako původ konceptu přirozených, nezcizitelných práv.[182] Svoboda pak identifikuje tři konkrétní vlivy reformního hnutí na následný vývoj práv jednotlivce vůči státní moci: *individualismus*, *svobodu svědomí* a *právo na odpor*.[183]

4.1.2 Osvícenecké teorie

Původně výhradně nábožensky motivované výhrady ke státní moci pak byly dále rozvíjeny v 17. a zejména 18. století, kde se však pod vlivem osvícenectví začaly pomalu transformovat z nábožensky podložených na podložené rozumovými a filosofickými argumenty. Začaly vznikat moderní teorie státu budované v duchu osvícenectví a humanismu.[184] Základními tezemi těchto teorií byla představa člověka jako *svobodné* a *rozumné* bytosti, přičemž tyto vlastnosti byly člověku dány Bohem jakožto architektem světa a jeho pravidel – tyto pravidla osvícenečtí myslitelé označovali za *přirozené zákony*, které dle nich zahrnovaly jak zákony materiálního světa, tak právě zákony duchovní a morální.[185] Ke vzniku státní moci (státu) z tohoto přirozeného stavu je pak dle nich potřeba *společenské smlouvy*, kterou se vymezí vztah státu, jednotlivce a jednotlivců navzájem.[186] I přes tato společná východiska ale jednotliví autoři došli k diametrálně odlišným závěrům v otázce, nakolik jsou přirozená práva jednotlivce po uzavření společenské smlouvy zachována a nakolik je tedy jednotlivec povinen za každých okolností respektovat státní moc.[187] Komárková tento rozpor v náhledu na postavení lidské bytosti ve společnosti popisuje výstižně jako střet mezi „člověkem“ a „občanem“.[188]

J. Locke zastával názor, že každý člověk má subjektivní, univerzální a od narození daná práva, která vyplývají z objektivního přirozeného práva. Přitom bez existence státní moci docházelo v minulosti vždy pouze k jejich svémocnému vymáhání, což bylo z hlediska dalšího rozvoje s přibývajícím množství lidí a

---

[181] KYSELA, komentář k čl. 23 LZPS. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, s. 527.
[182] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 91-94.
[183] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 54.
[184] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 97.
[185] Původ přirozených práv ve smyslu základních práv je u jednotlivých myslitelů při bližším pohledu odvozován různě. Zatímco někteří považovali přirozená práva za přímo daná Bohem (J. Locke), jiní je považovali za produkt lidského rozumu – nicméně s tím, že rozum byl lidem dát Bohem (F. M. Voltaire), popř. za odvoditelné z přirozeného řádu – také daného Bohem (J. J. Rousseau). I přes odlišnosti tak původ přirozených práv vždy závisel na Bohu; SVOBODA, 2013, op. cit., s. 10-14.
[186] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 16.
[187] Různí osvícenečtí myslitelé měli různé pohledy i na původ přirozených práv, jejich výčet a obsah. Představovat všechny pohledy by nebylo pro tuto práci účelné, zvoleny tak byly pro ilustraci dva kontrastní a vlivné pohledy na zachování přirozených práv ve společnosti – J. Locka a J. J. Rousseaua. Pro přehled pohledů dalších autorů např. viz SVOBODA, 2013, op. cit.
[188] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 100.

komplexních vztahů nevhodné. Společenská smlouva je uzavírána – a stát tedy existuje – pro zajištění obecného blaha, které je pro Locka představováno a ztotožňováno se zárukami přirozených práv. Jelikož ale v konkrétních případech nelze vždy obecné blaho určit objektivně, je nutné, aby o jeho obsahu rozhodovala většina hlasováním. Nicméně základní tezí je nadále stát jako ochránce přirozených práv všech jednotlivců a ani většina tedy nemůže do přirozených práv člověka zasáhnout zákonem.[189] Locke k přirozeným právům řadil právo na život, zdraví, vlastnictví a svobodu. V souvislosti se svobodou se vyjádřil i přímo o svobodě svědomí a duchovní sféře, které označil za zásadní a zcela vyloučil, aby do nich jakkoliv státní moc zasahovala.[190] V případě, že k zásahům do svědomí či jakýchkoliv přirozených práv dochází, člověk má stejně jako u reformační koncepce porušování božích zákonů právo na odpor.[191] Základním východiskem Lockovy koncepce státní moci je tak individualismus a autonomie každého člověka jako samostatné bytosti a to i po uzavření společenské smlouvy. Navázal tak na koncepci nezcizitelnosti základních práv z období náboženské reformace.

K rozdílnému závěru pak došel ve své konstrukci státní moci J. J. Rousseau. Stejně jako Locke vycházel z předpokladu, že lidé se rodí s přirozenými právy a tato práva byla s rozmachem dělby práce čím dál více nerespektována a stejně jako Locke jako řešení tohoto stavu nabízí uzavření společenské smlouvy a vznik státní moci. Na rozdíl od Lockovy koncepce se ale jedinec uzavřením společenské smlouvy svých přirozených práv vzdává. Obecné blaho je v této koncepci primární, individualita jednotlivce se projevuje jen, pokud je to ku prospěchu obecného blaha. Všechna subjektivní práva jsou lidem uznána jen na základě zákona. Spor mezi postojem jednotlivce a obecného blaha (zákona) tak Rousseau označuje za „pomýlení“ onoho jednotlivce a státní moci přiznává z povahy společenské smlouvy oprávnění tyto jednotlivce převychovat, a tedy i zasahovat do jejich svědomí.[192] Jedinou obranou jednotlivce nesouhlasícího s výkonem státní moci je tak dle Rousseaua nanejvýš přesun do jiné společnosti.[193]

Historicky však nakonec v západní právní kultuře převážila koncepce Lockova. Tou byly ovlivněny hlavně severoamerické kolonie, které jako první do svých ústavních dokumentů zahrnuly i subjektivní základní práva, přičemž z těchto dokumentů pak výrazně čerpaly i jednotlivé deklarace evropské.[194] Nejvýznamnějším z těchto dokumentů je pak francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. V té došlo ke spojení obou výše zmíněných

[189] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 17-21.
[190] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 103.
[191] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 32.
[192] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 40-46.
[193] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 109.
[194] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit., s. 112-114.

koncepcí. Ačkoliv byla výrazně upřednostněna Lockova koncepce nezcizitelných přirozených práv,[195] na rozdíl od americké koncepce bylo jejich výkon jednotlivci po vzoru Rousseaua možno do určité míry omezit zákonem v zájmu obecného blaha.[196],[197] Právě tato deklarace se následně stala předlohou pro nejvýznamnější mezinárodní lidskoprávní dokumenty.

4.1.3 Moderní pojetí

Další rozvoj základních práv byl následně v 19. století značně zpomalen. Ačkoliv myšlenka svobody jednotlivců nezmizela, byla do značné míry vnímána jako závislá na pozitivním (zákonném) právu. To se však změnilo historickou zkušeností z druhé světové války. V kontextu této události byl koncept výhradně pozitivního pojetí práv zavrhnut a nastal návrat k přirozenému pojetí základních práv[198] a v souvislosti s tímto návratem se začal užívat i pojem *lidská práva.*[199] Obnovení konceptu přirozených/lidských práv bylo stvrzeno schválením Všeobecné deklarace lidských práv OSN v roce 1948 jako prvního mezinárodního lidskoprávního dokumentu. Svědomí je v ní obsaženo hned v čl. 1 jako základ celé deklarace: *„Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství,“*[200] a následně v čl. 18: *„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství…“*. Svoboda svědomí přitom při tvorbě textu byla spojena se svobodou náboženství a myšlení proto, aby byla poskytnuta ochrana všem světonázorům bez vázanosti na jakoukoliv ideologii.[201]

Ostatní dokumenty zakotvující přirozená práva se pak velmi úzce držely koncepce vytyčené v roce 1948 Všeobecnou deklarací OSN a obsahují téměř identickou formulaci svobody myšlení, svědomí a náboženství dle čl. 18. Právě svoboda svědomí je přitom standardně považována za východisko samotné výhrady svědomí.[202]

---

[195] Čl. 2 Deklarace práv člověka a občana: „Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor.“; převzato ze SKOUPÝ, 1989, op. cit.

[196] Čl. 4 Deklarace práv člověka a občana: „Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být ustanoveny pouze zákonem.“; převzato ze SKOUPÝ, 1989, op. cit.

[197] SVOBODA, 2013, op. cit., s. 75.

[198] WAGNEROVÁ, Ústavní „zpozitivnění“ základních práv. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, s. 6-7.

[199] MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 15.

[200] Čl. 1 Všeobecné deklarace lidských práv OSN.

[201] SPRATEK, 2008, op. cit., s. 39.

[202] MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 65.

4.2 Svoboda svědomí v ústavním systému

Z historického exkurzu je zřejmé, že konflikt státní moci a jednotlivce není doménou výhrady svědomí, popř. svobody svědomí a náboženství jako jejího východiska, ale úzce souvisí s celým konceptem základních práv i tzv. právem na odpor. Pro bližší pochopení je tedy nutné tyto pojmy navzájem vymezit.

4.2.1 Funkce svobody svědomí v systému základních práv

Vymezení svobody svědomí v systému základních práv není jednoduchou záležitostí. Pro ilustrování její pozice a funkce je ale vhodné začít u vymezení, čím se vůbec právo jako disciplína zabývá a co znamenají pojmy *právo* a *svoboda*. Právo je disciplína, která se zabývá regulací lidských vztahů. Obsahem jakékoliv právní normy je tak dle právní teorie regulace lidského chování. Každá právní norma tak ze své podstaty reguluje situace, ve kterých může dojít k rozdílným výsledkům, přičemž tento výsledkem musí být ovlivnitelný lidským chováním. Za právní normy tak např. dle teorie nejsou považovány normy, které nejsou závislé na lidské volbě.[203] Z toho vyplývá i samotná podstata slov *právo* či *svoboda*. Ty implicitně předpokládají možnost volby. K volbě (rozhodnutí) přitom člověk může dospět pouze jedním procesem – myšlením. *Svoboda myšlení* je přitom jednou ze svobod uváděných spolu se *svobodou svědomí*. Spojení těchto dvou svobod pak není vzhledem k povaze svědomí náhodné.

Definovat svědomí je úkol, kterým se zabývalo a zabývá více vědních oborů – filosofie, psychologie či teologie. Dospět k bezchybné definici je zřejmě nemožné, nicméně pro tuto práci je dle mého názoru dostatečné a nekontroverzní vymezit svědomí jako určité hodnotové založení – představu o tom, co je a není žádoucí (dobré).[204] Svědomí je tedy jedna z veličin, která ovlivňuje myšlení.[205] Je tedy zřejmé, že svoboda svědomí (i náboženství) je pouhým upřesněním a rozvedením svobody myšlení zdůrazňující hodnotový (morální) základ myšlení, přičemž označení *svoboda* u obou těchto pojmů je sice funkční, ale ve výsledku vedoucí k definici kruhem. Slovo „svoboda“ v pojmech svoboda myšlení a svoboda svědomí by bylo dle mého vhodnější

[203] Samozřejmě existují právní normy, které ve své hypotéze obsahují pouze nesubjektivní právní skutečnosti (právní událost, protiprávní stav) a nikoliv jednání, ty nicméně předpokládají volbu ve své dispozici (vznik práva, povinnosti), popř. pokud je i dispozice právní skutečností (např. fikcí), tak ta je opět hypotézou pro jinou normu, která ve výsledku (či norma další) v dispozici obsahuje možnost volby (právo, povinnost). Právní norma nesměřující k lidskému chování totiž postrádá svůj smysl, neboť právní normy jiné aspekty světa samozřejmě regulovat nedokáží.

[204] K detailnějšímu rozboru směřování jednotlivce k „dobru“ a vlivu tohoto směřování na rozhodování viz např. KŘÍŽ, Jakub. *Autonomie církví*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 18-25.

[205] K tomu např. i Ústavní soud: *„…jde o mravní hodnoty, o zásady chování, o imperativy, jež v sobě dotyčná osoba nosí (vnitřní stránka svobody svědomí, resp. myšlení).“*; I. ÚS 1253/14, bod 36.

nahradit pojmem *záruka nedotknutelnosti*,[206] neboť právě nezávislé myšlení je předpokladem skutečného nesimulovaného výkonu jakékoliv svobody. Jaký význam by měla svoboda pohybu, pokud by státní moc mohla člověka hodnotově přesvědčit, že je správné, aby někam nechodil? Na co by bylo právo na život, kdyby státní moc mohla člověka hodnotově přesvědčit, že za určitých podmínek je správné zemřít? Bez svobody myšlení (a tím svědomí a náboženství) je každá ostatní svoboda či právo pouhou prázdnou slupkou bez svého skutečného obsahu. Toto hodnocení lze vysledovat i v soudních rozhodnutích. Ústavní soud svobodě svědomí přisuzuje: *„…konstitutivní význam pro demokratický právní stát respektující liberální myšlenku přednosti odpovědné důstojné lidské bytosti před státem…“*.[207] Podobné hodnocení lze nalézt už dříve i u ESLP, který svobodu myšlení, svědomí a náboženství označil za jeden ze základů demokratické společnosti[208] a význam těchto svobod plyne i z historických dokumentů.[209]

Po předestření rozdílu mezi svobodou myšlení a svobodou svědomí je nutné adresovat i vymezení oproti svobodě náboženství. Ačkoliv jsou všechny tyto tři svobody Madleňákovou označovány za trojjedinou svobodu, nelze jejich obsah bez dalšího směšovat. Svoboda náboženství v sobě obsahuje ochranu víry/přesvědčení jakožto širšího souboru postojů vztahujících se třeba i k abstraktním problémům, svoboda svědomí oproti tomu chrání integrální hodnoty jedince ve vztahu k zcela konkrétní nastalé situaci.[210] Tím samozřejmě není dotčena interakce těchto práv, kdy obsah svědomí často může vycházet z víry/přesvědčení chráněného svobodu náboženství.

Výše popsaná funkce však pokrývá pouze jednu dimenzi základních práv – tzv. status negativus. Za adresáta základních práv (tedy povinným subjektem) je vzhledem k jejich původu a funkci považován tradičně stát.[211] Tomu však mohou plynou z těchto základních práv rozdílné povinnosti, které Jelinek rozdělil podle pozici jednotlivce vůči státu.[212] Výše popsaný status negativus znamená, že stát nesmí svým jednáním do této svobody zasáhnout. Dalším

---

[206] V této práci jsou však pro přehlednost a terminologickou jednotu používány pojmy užívané i v právních dokumentech, tedy *svoboda myšlení* a *svoboda svědomí*.

[207] Nález Ústavního soudu ze dne 26. března 2003, sp. zn. Pl. ÚS 42/02.

[208] Rozsudek ESLP ze dne 25. května 1993, stížnost č. 14307/88, bod 31; znovu pak např. rozsudek ESLP ze dne 18. února 1999, stížnost č. 24645/94, bod 34.

[209] Zejména již výše zmíněný čl. 1 Deklarace, ve kterém je vyzdvižen právě rozum a svědomí jednotlivce jakožto základu celého dokumentu.

[210] JÄGER, komentář k čl. 15 LZPS. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, s. 376.

[211] Vzhledem k velkému rozmachu globalizace a roli nadnárodních společností v současném světě existuje pod záštitou OSN iniciativa zavázat k dodržovaní lidských práv i tyto nadnárodní společnosti ve formě mezinárodní smlouvy. Blíže k postupu http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/IGWGOnTNC.aspx [cit. 10. 6. 2018]. Nicméně se jedná o přesně opačný náhled na pozici obchodních korporací v systému základních práv, než se snaží prozkoumat tato práce.

[212] WAGNEROVÁ, Funkce (dimenze) základních práv. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, s. 10.

dimenzí základního práva však může být i status pozitivus – tedy povinnost státu jednat (aktivně) ve prospěch této svobody. V kontextu svobody svědomí by se jednalo o opatření zabraňující ovlivňování myšlení a svědomí ze strany ostatních jedinců ve společnosti. Ačkoliv se stále se zlepšujícími se poznatky vědy o lidském myšlení (a tedy znalostmi toho, jak jej ovlivňovat) zřejmě nelze vyloučit, že status pozitivus svobody myšlení a svědomí bude v rámci ústavního práva v budoucnu také dovozován, v současné době je rozhodující status negativus, tedy zákaz zásahu ze strany státu.[213]

Výše uvedené hodnocení svobody svědomí (myšlení) jako *nedotknutelnosti svědomí* je však pouze jednou stranou mince. Záruka nedotknutelnosti vlastního svědomí státem za účelem svobodného rozhodování je jednou stranou, druhou je pak možnost svá rozhodnutí přijatá i na základě svědomí realizovat svým jednáním navenek.

4.2.2 Náboženské svědomí a jeho projevy

V oblasti svobody myšlení, náboženství a svědomí se rozlišují dva rozměry, které tyto svobody mohou nabýt: vnitřní (forum internum) a vnější (forum externum).[214] Toto rozlišení reflektuje výše zmíněný rozdíl mezi tím *mít určité hodnoty (přesvědčení/víru)* a *jednat na základě nich*.

Přitom např. Locke uváděl, že svědomí ve svém vnitřním rozměru ani narušeno být nemůže.[215] Ačkoliv samotná myšlenka základních práv byla vybudována na autonomii a rozumnosti každého jednotlivého člověka a tento princip jednotlivce jakožto určitého „hradu integrity“ lze nalézt už i v římském právu,[216] tento popis příliš nereflektuje realitu a poznatky moderní vědy o lidském chování. Lidské přesvědčení (obsah svědomí) není vrozené a není závislé pouze na vnitřních pochodech. Například samotné formování obsahu svědomí v ranných letech života je vysoce závislé na společnosti a vnějších

---

[213] Metody ovlivňování lidského myšlení jsou známy i dnes, ale buďto:
(a) dosahují malé míry intenzity a vážnosti (zejm. oblast marketingu), nebo
(b) jsou samy chráněny ústavními svobodami, např. církve mají často za cíl získání nových věřících, čehož dosahují právě působením na lidské myšlení a svědomí; SPRATEK, op. cit., s. 75., nebo
(c) jsou již v určité míře postihovány v rámci existujících právních institutů (např. účastenství dle § 24 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon v případech zmanipulování hlavního pachatele ke spáchání trestného činu). K aktivní ochraně svědomí a myšlení v (zejména americkém) právním systému viz REICHERT, Jenny a kol. „Brainwashing“: Diffusion of Questionable Concept in Legal Systems. *International Journal for the Study of New Religions*. vol. 6, issue 1, s. 3-26.

[214] SPRATEK, op. cit., s. 39.

[215] KOMÁRKOVÁ, 1990, op. cit. s. 103.

[216] Starořímská zásada o platnosti jednání učiněného pod tlakem „etsi coactus, tamen voluit“ (donucen, ale přece chtěl).

faktorech,[217] vnitřní rozměr svobody svědomí nelze považovat za fakticky neovlivnitelný, a tedy za nepotřebný ochrany. Tento realistický pohled přijmul i Ústavní soud.[218] Pokud tedy fakticky lze zasahovat do vnitřního i vnějšího rozměru svědomí, nakolik je jeho svoboda skutečně zaručena?

Ústavní soud konstatuje, že: *„…zatímco je svou vnitřní povahou svoboda svědomí absolutní a nedotknutelná, pak její vnější projevy v podobě výhrady svědomí mohou být zákonem omezeny.“*[219] Tento závěr se může na první pohled jevit jako velmi srozumitelný, při bližším prozkoumání však budí další otázky.

První a palčivější otázkou je: jak rozlišit, kdy se jedná o zásah do vnitřního rozměru svobody svědomí a kdy do vnějšího? Madleňáková upozorňuje, že Ústavní soud ve svých závěrech ohledně výhrady svědomí do velké míry vychází z rozhodovací praxe ESLP, který je mnoha autory kritizován za to, že se při svém rozhodování nikdy uspokojivě nezabýval rozborem toho, zda v každém konkrétním případě nemohlo dojít i k zásahu do vnitřního rozměru svobody. Judikatorní pravidla pro toto rozlišení tedy stanovena nejsou, přičemž ani odborná literatura k jednotnému závěru nedospěla.[220]

Mlčení ze strany soudů k této otázce je však do jisté míry pochopitelné. Jak uznává Ústavní soud: *„Ústavní garance svobody svědomí získává reálnou hodnotu teprve tehdy, je-li možné ji projevit veřejně, navenek identifikovatelným způsobem; bez možnosti takového projevu by pozbyla významné části svého smyslu.“*[221], vnější a vnitřní rozměry svobody svědomí jsou velmi úzce provázány. Evans například upozorňuje, že vždy když stát reguluje vnější rozměr svědomí, takové omezení se nutně musí odrazit i ve vnitřním rozměru.[222] Takový závěr je v souladu s výše představeným náhledem na svědomí jako na prvek lidské osobnosti, který podléhá vnějším vlivům. Demonstrovat neoddělitelnost těchto rozměrů lze na příkladu z českého právního řádu, spočívajícím v trestnosti projevení sympatií k hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.[223] Pokud je jedinec vnitřně přesvědčen o

---

[217] Viz např. např. MANEA, Adriana D., Influences of Religious Education on the Formation Moral Consciousness of Students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2014, č. 149, s. 518-523.

[218] *„Tato práva* [v čl. 15 odst. 1 LZPS, pozn. autora] *mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení, náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování „vnitřního“ rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoliv nátlak nebo ovlivňování myšlení, svědomí a náboženského vyznání.“*; nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98.

[219] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14; bod 33.

[220] MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 72-74.

[221] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14; bod 36.

[222] EVANS, Carolyn. *Freedom of religion under the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s.76-77. cit dle MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 74.

[223] § 403 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

prospěšnosti takového hnutí, nepochybně je zasahováno do jeho svobody svědomí. Ačkoliv norma je koncipována explicitně jako postihující vnější rozměr (*projev* sympatií), samotná existence tohoto pravidla implicitně dává najevo celé společnosti, že takovýto obsah svědomí je nežádoucí. Cílem tohoto příkladu není samozřejmě obhajovat podporu hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka, spíše má poukázat na fakt, že ve faktické rovině vnitřní svoboda svědomí ani přesvědčení není před zákonem „absolutní a nedotknutelná," jak tvrdí Ústavní soud a ani být nemůže. Odtud pak zřejmě pramení i absence judikatorního vymezení hranice těchto rozměrů, neboť v konečném důsledku je omezením vnějšího rozměru svobody svědomí do určité míry vždy zasažen i vnitřní rozměr. Praktické využití by tak mělo pouze rozlišení těch omezení, která do vnitřního rozměru zasahují poměrně více než do vnějšího. Možné hranice tohoto vymezení jsou však již mimo téma této práce.[224]

Druhá z otázek vyplývající ze závěru Ústavního soudu spočívá ve formulaci „*...její vnější projevy* [svobody svědomí, pozn. autora] *v podobě výhrady svědomí...*". Znamená tato formulace, že svědomí se může projevit i jinak než pouze v podobě výhrady svědomí? Tento závěr by korespondoval se závěry učiněnými výše, že svoboda svědomí je ve výsledku jedním ze základních pilířů každého základního práva, a tedy výkon každého z jednotlivých základních práv může být projevem svobody svědomí. Tato linie myšlení pak samozřejmě vede k otázce, jak se výhrada jakožto projev svobody svědomí liší od projevu svědomí prostřednictvím ostatních základních práv.

4.2.3 Výhrada jako projev svobody svědomí

Existence obecné výhrady svědomí byla v českém právním řádu po dlouhou dobu nejasná. Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, právní texty závazné v právním řádu České republiky neznají obecné právo na výhradu svědomí, v rovině ústavního práva existuje pouze čl. 15 odst. 3 LZPS zakotvující výhradu svědomí ve vztahu k výkonu vojenské služby. Toto vymezení však bylo a stále je plně v souladu s chápáním výhrady v mezinárodním měřítku, kde je tento druh výhrady považován za nejstarší a nejrozšířenější.[225]

Pro koncept výhrady jako obecnějšího institutu byl přelomový až nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.[226] V tom Ústavní soud

[224] Příkladem je např. zpráva EKLP ze dne 9. května 1989, stížnost č. 11581/85 kde EKLP za zásah do *forum internum* označila povinnost jednotlivce přispívat daní na čistě náboženskou činnost církví; SPRATEK, op. cit., s. 76. či MADLEŇÁKOVÁ, op. cit., s. 74.

[225] MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 85.

[226] Tento nález byl veřejností po svém vyhlášení analyzován zejména z pohledu problematiky povinného očkování, přelomovost z pohledu výhradu svědomí byla přehlížena; viz MADLEŇÁKOVÁ, Lucie. Nad jedním nenápadným nálezem Ústavního soudu, aneb jak vypadá judikatorní výhrada svědomí. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela; KRIŽAN, Viktor. *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.

vyhověl stěžovateli, který se nedostavil se svými dětmi na povinné očkování, v důsledku čehož mu byla udělena krajskou hygienickou stanicí uložena pokuta.[227] Stěžovatel se v uvedeném případě domáhal mimo jiné své svobody náboženství, svědomí a myšlení dle čl. 15 odst. 1 LZPS a svobody projevu náboženství nebo víry dle čl. 16 odst. 1 LZPS.[228] Odůvodnění tohoto nálezu pak poskytuje vodítka pro identifikace těch znaků, které výhradu svědomí odlišují od projevů svědomí prostřednictvím ostatních základních práv. Je však třeba upozornit, že ačkoliv dále představené závěry jsou pro výhradu svědomí beze sporu relevantní, Ústavní soud samotný se problému svědomí v nálezu podrobněji nevěnoval, neboť podstata stížnosti byla založena zejména na argumentu svobody náboženství. V nálezu tak dominuje právě linie svobody projevu náboženství a víry podle čl. 16 odst. 1 LZPS a přípustnost jejího omezení dle čl. 16 odst. 4 LZPS.[229]

Uvedený nález je pro výhradu klíčový tím, že ačkoliv byla stížnost úspěšná, Ústavní soud neoznačil za neústavní (a tedy zasahující do svobody projevu náboženství nebo víry) hlavní normu vyžadující povinné očkování, ani sekundární normu, která za nesplnění té hlavní stanovovala sankci. A co víc, neoznačil za protiústavní ani obecnou interpretaci těchto norem aplikujících státních orgánů. S odkazem na dřívější rozhodnutí totiž upozornil, že povinnost očkování sice může být chápána jako omezení svobody projevu náboženství nebo víry, ale toto omezení je přípustné za účelem zajištění veřejného zdraví v souladu s ústavně předpokládaným omezením svobody dle čl. 16 odst. 4 LZPS.[230] Ústavní soud zde nicméně přezkum uvedené věci rozlomil do dvou dimenzí: (a) ústavní rozpor ve vztahu k jednotlivci v širším smyslu – abstraktního jedince ve společnosti, a (b) rozpor ve vztahu k jednotlivci v užším smyslu – konkrétního stěžovatele.

Uvedené rozdělení provedl na základě čl. 2 odst. 1, 3 a 4 Ústavy, čl. 1 LZPS a čl. 2 odst. 2 a 3 LZPS, ze kterých vyplývá dominance jednotlivce nad státem a s čl. 4 odst. 4 LZPS, ze kterého vyplývá nutnost při zvažování hranic základních práv šetřit jejich podstatu a smysl. Pomocí těchto interpretačních článků Ústavy a LZPS tedy Ústavní soud dovodil, že ačkoliv ve vztahu

---

[227] Pro bližší přiblížení skutkového a právního základu viz KINDLOVÁ, Miluše; PREUSS, Ondřej. Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj. *Jurisprudence*. 2017, roč. 5, č. 3, s. 17-30.

[228] Plné znění čl. 16 odst. 1 LZPS: *„Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.“*

[229] P. Jäger ale také upozorňuje, že navzdory systematickému zařazení dotčeného základního práva v textu rozhodnutí do čl. 16 LZPS se jedná hlavně o problematiku výhrady svědomí; JÄGER, komentář k čl. 15 LZPS. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, op. cit., s. 374.
Plné znění čl. 16 odst. 4 LZPS: *„Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.“*

[230] Nález Ústavního soudu ze dne 2. února 2011, sp. zn, III. ÚS 449/06, bod IV./a.

k jednotlivci v širším smyslu daný postup orgánů ani právní úprava zásah nepředstavuje, státní orgány pochybily, když se nevěnovaly v souladu s uvedenými zásadami individuálním zvláštnostem stěžovatele. Ačkoliv je totiž povinnost očkování obecně přípustným omezením za účelem zajištění veřejného zdraví, neaplikování uvedené normy u konkrétního stěžovatele nemohlo veřejné zdraví ohrozit a podmínky omezení ve smyslu čl. 16 odst. 4 LZPS tak již z pohledu konkrétního stěžovatele nebyly naplněny.[231]

Výše uvedený nález poodkrývá zvláštnost výhrady vůči ostatním katalogovým základním právům. Proč Ústavní soud používá zrovna zde jako hlavní argumenty nadřazenost jedince nad státem a zásadu maximálního zachování práv? Z historického kontextu i systematického zařazení článků, ze kterých plynou, by se tyto principy přeci měly vztahovat na všechny základní práva. Ačkoliv Ústavní soudu články obsahující tyto zásady použil dle textu nálezu pouze k interpretaci svobody projevu náboženství, tímto posloužily k oddělení výše identifikované individuální linie přezkumu a staly se tak samy o sobě základem nového základního práva – výhrady. Práva absolutně individuálního, při jehož uplatnění se nezkoumá ústavnost ve smyslu celého systému, ale ústavnost ve vztahu ke konkrétnímu jedinci. Při kladném řádném uplatnění výhrady přitom jedinec není zproštěn dané povinnosti, ale pouze po něm tato povinnost nemůže být ze strany státu vymáhána.

Tuto „anomálii“ pak totiž Ústavní soud dále rozvedl v nálezu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14. Skutkovým a právním základem se jednalo o totožnou věc, stěžovatelé tedy byli také rodiče, kteří porušili povinnost nechat své dítě očkovat. Odlišností však je, že tato stížnost nebyla podložena náboženstvím či vírou stěžovatelů, ale právě a pouze přesvědčením bez náboženského podtextu. V této věci tak již Ústavní soud nemohl vycházet z čl. 16 LZPS, zajišťujícího svobodu projevu náboženství a víry, ačkoliv k závěrům obsaženým v předchozím nálezu se obecně přihlásil.[232] Namísto tohoto článku tak byl vyzdvižen právě čl. 15 odst. 1 LZPS[233] zajišťující svobodu svědomí a zdůrazněna zde byla právě také zásada dominance jednotlivce nad státem.[234] V neposlední řadě bylo také poukázáno na dřívější přiznání náboženské výhrady a v tomto kontextu významnou zásadou náboženské neutrality státu dle čl. 2 odst. 1 LZPS. Světské svědomí tak je dle Ústavního soudu potřeba chránit stejnou měrou jako to náboženské.[235] I tato stížnost tak byla úspěšná a Ústavní soud zde poprvé také výslovně vyjmenoval podmínky pro úspěšné uplatnění výhrady svědomí.

---

[231] Nález Ústavního soudu ze dne 2. února 2011, sp. zn, III. ÚS 449/06, bod IV./c.
[232] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 27.
[233] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, body 26 a násl.
[234] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, body 29, 31.
[235] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 40.

Vzhledem k poslednímu zmíněnému nálezu je nutné poznamenat, že pro výhradu svědomí v podání Ústavního soudu zjevně není podstatný základ svědomí – světská a náboženská výhrada svědomí tedy požívá stejné ochrany. Pokud totiž Ústavní soud použil zásadu náboženské neutrality, aby poskytl ochranu světskému svědomí, v kontextu této zásady by bylo nesmyslné těmto dvěma typům poskytovat ochranu v rozdílné míře (aplikovat rozdílné podmínky uznání). Z hlediska dalšího zkoumání podstaty výhrady svědomí je tak třeba dle mého vycházet právě zejména z posledního nálezu. Z toho vyplývá, že ústavním základem výhrady svědomí je (a) svoboda svědomí dle čl. 15 LZPS a (b) zásada primátu jednotlivce nad státem. Přičemž výhrada jakožto projev svobody svědomí může být omezena za podmínek vyslovených v posledním zmíněném nálezu. Ústavní soud se tak přiklonil ke konceptu judikaturní výhrady svědomí.[236]

Z obou předložených nálezů přitom vyplývá, že prvotní a klíčovou podstatou výhrady je zásada primátu jednotlivce nad státem – v prvém případě doplněná o svobodu náboženství, v druhém o svobodu svědomí. A ačkoliv výhrada svědomí či náboženská výhrada jsou dvě nejskloňovanější formy, lze si představit i výhrady založené na jiných základních právech, např. obecnou výhradu myšlení (jakožto jeho projev). Toto právo přitom může být dle LZPS také omezeno, nicméně u něj k rozlišování mezi obecnou linií abstraktního typového jedince ve společnosti a linií stěžovatele se všemi jeho specifiky nedochází. Proč ne? Zde se dle mého projevuje výše zmíněný střet mezi Lockovou a Rousseauovou koncepcí základních práv, kdy hranice mezi těmito koncepty je dána zejména kulturním prostředím. Jak přitom vyplývá z historického kontextu, právě náboženství (a přeneseně tedy svědomí a vůbec morální hodnoty) bylo třecí plochou při vývoji konceptu základních práv v euro-americkém prostředí, výhrada svědomí a výhrada náboženství je tedy přirozenou hranicí, kdy je právně i sociálně přípustné nechat téměř plné převážit Lockovu koncepci základních práv a umožnit jednotlivcům nerespektovat zákon.[237]

Z výše uvedených nálezů tak vyplývá podstata výhrady svědomí ne jako „pouze“ dalšího základního práva ve smyslu katalogu LZPS, nebo „pouze“ rozvedení základního práva svobody svědomí, ale spíše jako zcela další, nové úrovně ochrany – nadřazené kontrole ústavnosti ve vztahu k abstraktnímu

[236] Druhou cestou je zákonná výhrada, která byla přítomna v případu Hobby Lobby, a kterou ve svém disentu v předchozím případě upřednostnil i ústavní soudce J. Musil; nález Ústavního soudu ze dne 2. února 2011, sp. zn, III. ÚS 449/06, odlišné stanovisko soudce Jana Musila, bod 16.

[237] U obecné výhrady myšlení by například jednotlivec mohl namítat, že uvedená povinnost není z jeho pohledu logická, a tedy že je proti jeho myšlení. Taková výhrada by v kontextu dominance jednotlivce nad státem dávala smysl, pokud by z historických (a nejspíš i biologických) důvodů bylo racionální myšlení považováno za stejně důležité pro individualitu, jak je tomu v současnosti u svědomí a náboženství.

jednotlivci v širším smyslu. Stěžovatel odvolávající se na výhradu svědomí netvrdí, že předmětná povinnost je nepřípustným zásahem do základního práva, ale že předmětná povinnost je nepřípustným zásahem *do jeho* základního práva kvůli zvláštnostem jeho případu (svědomí, náboženství). Zatímco u klasického posuzování ústavnosti z hlediska ostatních katalogových základních práv je posuzována situace stěžovatele a jednání státu z hlediska typových znaků, výhrada svědomí je založena výhradně na individuálních poměrech jednotlivce. Stížnosti dvou stěžovatelů ve zcela identickém postavení tak mohou být vyhodnoceny různě v závislosti na podmínkách panujících na jejich straně. Takový postup je samozřejmě v přímém rozporu se zásadou rovnosti před zákonem, výhradu svědomí tak lze obecně podřadit i pod širší kategorii občanské neposlušnosti.

Zde je vhodné upozornit na rozdíl oproti tzv. právu na odpor. To je zmiňováno už u reformace jako základní právo správných křesťanů proti panovníkovi, který nedodržuje boží zákony; např. Locke později přiznává právo na odpor lidem, pokud stát porušuje přirozená práva. V obou předešlých větách je důležitý nedokonavý vid sloves „nedodržuje“ a „porušuje“. Právo na odpor je totiž veřejným kolektivním právem pojícím se s uspořádáním státní moci a se způsobem, jakým je vykonávána – slouží tedy k odstranění či změně státní moci, která systematicky a ve velkém rozsahu nedodržuje normy, které jsou nadřazeny i státní moci (ať již Boží či přirozené zákony). Oproti tomu výhrada svědomí je, jak již bylo popsáno výše: *„…soukromým aktem, směřovaným k tomu, aby ochránil jednotlivce proti veřejné autoritě.“*[238] Tomuto rozdílu odpovídá i zařazení práva na odpor v českém ústavním systému do kategorie politických práv a přiznání tohoto práva pouze občanům, tedy těm, kteří jsou přímo onou pomyslnou smluvní stranou společenské smlouvy a od kterých stát čerpá svou legitimitu moci.[239] Právo na odpor je tedy spíše *kolektivním právem společnosti na aktivní zásah* do výkonu státní moci a změnu jejího výkonu, výhrada svědomí je *individuálním právem na obranu před* výkonem státní moci.

Takto však lze vůči právu na odpor do jisté míry vymezit i jakékoliv jiné základní právo z katalogu LZPS, zvláštnost výhrady svědomí vůči nim ale již byla vymezena výše pomocí konkrétní individualizace. Skladbu ochrany před státní mocí tak lze zobrazit následovně dle intenzity, s jakou je do základních práv ze strany státu zasahováno:

---

[238] RAZ, Joseph. *The authority of law: essays on law and morality*. Oxford: Claredon Oress, 1979; cit. dle MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 61.
[239] KYSELA, Komentář k čl. 23 LZPS. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, s. 531.

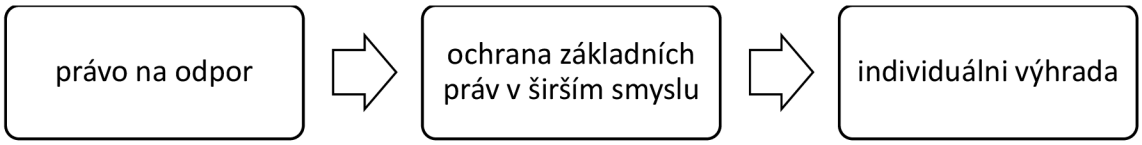

Vzhledem k tomu, že právo na odpor je právem kolektivním a při jeho nároku je tedy nositelkou celá občanská společnost a ochrana základních práv v širším smyslu dopadá na typově vymezitelné situace a jednání státu, výhrada svědomí se liší právě svou individualitou a nerovností před zákonem, kterou způsobuje. Z tohoto důvodu je výhrada svědomí často kritizována a na tento nedostatek míří i konkrétní velmi přísné podmínky jejího uplatnění.

4.3 Judikatorní podmínky práva na výhradu svědomí

Pro pochopení podstaty výhrady svědomí, a tedy možnosti jejího úspěšného použití obchodními korporacemi, je samozřejmě nezbytné zmínit nejen její historická východiska a funkci ve společnosti a ústavním systému, ale také konkrétní podmínky jejího využití dle současné rozhodovací praxe. V souvislosti s řešeným problémem korporátního svědomí budou popsány hlavně podmínky na straně potencionálního stěžovatele, ačkoliv další podmínky nejsou pro samotnou výhradu svědomí o nic méně důležité.[240]

V úvahu jsou přitom brány dvě českému právnímu řádu nejbližší úrovně ochrany výhrady svědomí, a to v rámci Úmluvy a v rámci LZPS. Ochrana v rámci MPOPP nebude blíže rozebírána, neboť v jejím kontextu je výhrada svědomí dovozována pouze ve vztahu k vojenské službě[241] a jak bylo již zmíněno výše, MPOPP nepřipouští stížnosti právnických osob – pro korporátní svědomí je tedy zkoumání výhrady svědomí z pohledu tohoto dokumentu bezpředmětné.

4.3.1 Podmínky výhrady dle ESLP

Hovořit o judikatorních podmínkách výkonu práva na výhradu svědomí je v kontextu Úmluvy poněkud ztíženo tím, že ESLP ani EKLP po dlouhou dobu výhradu svědomí jako takovou ve své rozhodovací praxi neuznávali.[242] Výhradu svědomí uznal až v roce 2011 poprvé ve věci *Bayatyan proti Arménii*,[243] kde se nicméně jednalo pouze o výhradu proti vojenské službě, která má k problému korporátního svědomí minimální relevanci. Nicméně v rozhodovací praxi lze

[240] Z důvodu vymezení práce také nebudou blíže zkoumány podmínky výhrady svědomí vyplývající z odborné literatury. Ty se totiž v převážné míře věnují právě podmínkám ve vztahu k vznikající nerovnosti ve společnosti, nikoliv podmínkami vztahujícím se k samotnému jednotlivci činícímu výhradu (např. samotná existence svědomí a jeho kvalita).

[241] Výhrada svědomí byla z MPOPP odvozena až v komentáři z roku 1993, a to právě pouze ve vztahu k vojenské službě; KINDLOVÁ, M., PREUSS, O., op. cit., s. 24.

[242] Respektive EKLP jako první orgán posuzující přípustnost stížnosti výhradu odmítal a ESLP závěry EKLP ve své praxi nezpochybňoval. KINDLOVÁ, PREUSS, op. cit., s. 25.

[243] Rozsudek ESLP ze dne 7. července 2011, stížnost č. 23459/03.

vypozorovat několik případů, kdy byla dle Úmluvy poskytnuta ochrana různým projevům přesvědčení[244] podle čl. 9 Úmluvy, který je svým obsahem spojením českého čl. 15 a 16 LZPS.[245] Tyto případy je mít nutné na paměti, neboť (i) skutkový základ i argumenty stěžovatelů do značné míře odpovídají konstrukci výhrady svědomí, (ii) Ústavní soud pojmy přesvědčení a svědomí považuje za zaměnitelné,[246] a (iii) Ústavní soud při rozhodování ve věcech výhrady svědomí k těmto rozhodnutím přihlížel.[247]

Prvním takovým případem je věc *Arrowsmith proti Spojenému království*.[248] Stěžovatelka v této věci šířila mezi vojáky Spojeného království letáky s protiválečným podtextem, ve kterých bylo popisováno, jak se mohou vyhnout vojenské službě – a to legálně i nelegálně. Když byla za toto jednání postihnuta, domáhala se ochrany svého projevu přesvědčení ve smyslu čl. 9 Úmluvy. EKLP přiznala, že pacifismus je přesvědčením ve smyslu čl. 9 Úmluvy a jeho projev tedy může být chráněn, klíčovou podmínkou však je, aby takový projev byl přesvědčením *vyžadován*, ne pouze *motivován* či *ovlivněn*. Stížnost tak byla zamítnuta, neboť pacifismus jakožto přesvědčení nevyžaduje aktivní šíření této myšlenky pomocí letáků, jak činila stěžovatelka.[249] Tato podmínka byla následně označena jako *Arrowsmith test*. Jeho použití však následně bylo v rozhodovací praxi nestálé a obecně je považován za příliš subjektivní.[250]

Druhým důležitým rozhodnutím je rozsudek ve věci *Campbell proti Spojenému království*.[251] V této věci ESLP vymezil, jaké podmínky musí přesvědčení naplňovat, aby vůbec mohlo požívat ochrany dle čl. 9 Úmluvy. *Přesvědčení* bylo vymezeno oproti běžnému *názoru* chráněného dle svobody

---

[244] Úmluva v anglickém znění v čl. 9 zakotvujícího svobodu myšlení, svědomí a náboženství uvádí ochranu „belief“, což je pojem v anglickém jazyce užívaný jak pro sekulární, tak náboženské světonázory a je často ztotožňován i s českým pojmem „víra“. Český překlad pak používá právě pojem „přesvědčení“, který je také neutrální. Anglická verze však v čl. 9 dále hovoří o projevu přesvědčení pomocí „practice“ (tedy pomocí „praktikování“ či šířeji i „výkonu“). Namísto „practice“ však česká verze Úmluvy hovoří o „projevu náboženských úkonů“, čímž je do jisté míry zastřena funkce tohoto článku jak ve vztahu k nábožensky neutrálnímu přesvědčení, tak k šíři jednání, které pod pojem „practice“ mohou spadat. MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 41-45; SPRATEK, 2008, op. cit., s. 82.

[245] Plné znění čl. 9 odst. 1 Úmluvy: *„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“*

[246] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 34.

[247] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, body 34, 35.

[248] Rozhodnutí EKLP ze dne 16. května 1977, stížnost č. 7050/75.

[249] Rozhodnutí EKLP ze dne 16. května 1977, stížnost č. 7050/75, bod 71.

[250] Madleňáková upozorňuje, že případy, kdy je jednotlivec svým přesvědčením pouze motivován a kdy je přesvědčení konstitutivní pro jednání, nejsou v praxi snadno rozlišitelné a uvedené ani žádné další rozhodnutí žádná kritéria pro toto rozlišení neuvedlo. Další rozhodnutí EKLP a ESLP pak tyto nedostatky odhalila; MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 50-52.

[251] Rozsudek ESLP ze dne 25. února 1982, stížnost č. 7511/76, 7743/76.

projevu, a to svou *naléhavostí*, *závažností*, *soudržností (integritou)* a *důležitostí*.[252] Ačkoliv se zjevně jednalo o snahu alespoň částečně zobjektivizovat pojem přesvědčení, soud při dalším rozhodování často za chráněné přesvědčení považoval bez přihlédnutí k těmto kritériím různá rozšířená náboženství či myšlenkové směry a kritéria uplatňoval pouze u méně rozšířených světonázorů.[253]

4.3.2 Podmínky výhrady dle Ústavního soudu

Mnohem podrobnější podmínky výhrady svědomí lze nalézt v již dříve zmíněných rozhodnutích Ústavního soudu. První nález naznačující obecnou výhradu svědomí ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06 je ve formulaci podmínek na kvalitu přesvědčení (svědomí) skoupý. Ústavní soud pouze obecně stanovuje, že je třeba věnovat pozornost *naléhavosti*, *ústavní relevanci*, *konzistentnosti* a *přesvědčivosti* daných tvrzení stěžovatele, podmínkou mimo poměry stěžovatele je pak *nebezpečí daného přesvědčení pro společnost*.[254]

Nález ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14 ve věci povinnosti očkování pak tyto podmínky aprobuje a lehce rozvíjí, když už výslovně stanovuje test oprávněnosti sekulární výhrady svědomí. Mezi podmínky v tomto testu pak po vzoru předchozího nálezu a také rozhodnutí ESLP ve věci *Campbell proti Spojenému království* řádí (i) ústavní relevanci tvrzení obsažených ve výhradě svědomí, (ii) naléhavost důvodů, které stěžovatel ke podpoře své výhrady uvádí, (iii) konzistentnost a přesvědčivost tvrzení stěžovatele a (iv) společenské dopady, které výhrada může mít.[255] Za ústavní relevanci přitom Ústavní soud pokládal v tomto případě střet obecného zájmu na veřejném zdraví a jednak práv rodičovských (čl. 32 odst. 4 LZPS), práva na tělesnou integritu (čl. 7 odst. 1 LZPS) a dalších, ale za „imanentní aspekt případu“ byl označen právě i čl. 15 odst. 1 LZPS, tedy svědomí.[256] Naléhavost pak Ústavní soud popisuje jako subjektivní podmínku na straně stěžovatele, za kterou je považován odpor vůči povinnosti „tady a teď“, tedy bytostným odmítnutím.[257] Přesvědčivost a konzistentnost tvrzení je pak třeba zkoumat individuálně, přitom nelze napadat

[252] V originálním znění: *„…certain level of cogency, seriousness, cohesion and importance.“*; Rozsudek ESLP ze dne 25. února 1982, stížnost č. 7511/76, 7743/76, bod. 36.

[253] A tyto méně rozšířené světonázory a přesvědčení pak ve většině případů na základné těchto kritérií odmítal; MADLEŇÁKOVÁ, 2010, op. cit., s. 52-53.

[254] Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06, bod IV./d.

[255] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 42.

[256] V mnohosti ústavních relevancí identifikovaných Ústavním soudem dle mého názoru lze spatřit náznak výše prezentovaného názoru, že výhrada svým základem vychází především ze zásady autonomie jednotlivce a svědomí je až druhotným určením výhrady; Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 44.

[257] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 45.

tvrzení z pozice objektivní pravdy.[258] Společenské dopady pak samozřejmě záleží na povinnosti, proti které je výhrada učiněna.

4.4 Shrnutí podstaty náboženské výhrady svědomí

Historii práva jednotlivce na neuposlechnutí státní moci lze vypozorovat do období reformace, kde je patrný právě náboženský podklad výhrady, která slouží jako obrana člověka – křesťana – proti panovníkovi, který porušuje boží zákony. K rozvoji tohoto konceptu pak došlo v době osvícenectví, kdy se tato obrana člověka rozšířila prostřednictvím pojetí přirozených práv, přičemž se proti sobě vymezily dva koncepty jejich pojetí. Lockovo pojetí „autonomního člověka“, které předpokládá primát jednotlivce nad státní mocí a pojetí Rousseaua „poslušného občana“. V prostředí evropské právní tradice nakonec převážila Lockova koncepce, nicméně Rosseauova koncepce do systému základních práv pronikla ve formě jejich přípustného omezení ve veřejném zájmu.

V prostředí základních práv přitom hraje jednu z primárních rolí právě svoboda myšlení, svědomí a náboženství. Zejména svoboda myšlení je totiž implicitním předpokladem výkonu jakékoliv svobody, přitom svědomí a náboženství jsou proměnné, které myšlení zásadním způsobem ovlivňují, a u kterých se z historických a kulturních důvodů výrazněji projevuje Lockova koncepce. Ta v podání Ústavního soudu znamená nutnost přezkumu ústavnosti ve vztahu ke konkrétnímu stěžovateli jakožto ne typově vymezitelnému individuu.

Nicméně je třeba od sebe odlišovat záruku vlastního svědomí (forum internum) a možnost se svým svědomím bez postihu zákonem řídit (forum externum). Zatímco do vnitřní stránky svědomí je zásah ze strany státu absolutně nepřípustný, forum externum omezit lze. Odlišování zásahů do těchto dvou sfér je však v praxi obtížné a rozhodovací praxe ani odborná literatura nemá jasná vodítka, jak tyto případy od sebe odlišovat. Výhrada svědomí je nicméně v rozhodovací praxi chápána právě jako projev svobody svědomí a jakožto poslední způsob ochrany jednotlivce před státní mocí.

Z rozhodovací praxe pak vyplývají konkrétní podmínky, z kterých lze pro problém korporátního svědomí zmínit zejména nutnost, aby (i) svědomí bylo konzistentní a přesvědčivé a (ii) svědomí bylo naléhavé. Právě tyto podmínky jsou pro posouzení korporátního svědomí nejpalčivější, neboť ve své podstatě implicitně předpokládají model myšlení zažitý u člověka.

[258] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 46.

5 Korporátní výhrada

Po představení podstaty obchodních korporací a náboženské výhrady svědomí je konečně možné přistoupit ke zkoumání otázky korporátního svědomí. Nicméně z mnohoznačnosti pojetí právnických osob a přístupu k ochraně právnických osob orgány vykládajícími Úmluvu a LZPS je zřejmé, že učinit jednoznačný závěr není zcela možné.

5.1 Výhrada a právnická osoba

Prvně je nutné zmínit rozpor, který zjevně panuje mezi současným pojetím základních práv a právnických osob. Jak bylo vyloženo výše, právnické osoby jsou ve svém důsledku vytvořením samostatného právní institutu *osoby v právním smyslu* F. C. von Savignym. Ten však na právnické osoby hleděl jako na pouhé nástroje, byl tedy prvním a také hlavním zastáncem teorie fikce – za jediné skutečně *osoby v právním smyslu* v plném rozsahu tedy nadále považoval v souladu s kantovským pojetím subjektivity pouze člověka jako morální bytost, převládající doktrinární východisko subjektivity právnických osob tak odpovídá Naffinenině modelu P1. Přitom koncept základních práv je výsledkem historického pojetí přirozených práv, konceptu úzce svázaného s pojetím člověka jako živoucí bytosti řízené nadřazenými morálními zákony dle J. Locka, tedy konceptu odpovídajícího do značné míry Naffinenině modelu subjektivity P2.

Mezi těmito dvěma koncepty tak neexistuje doktrinární a právně-filosofické spojení; odtržení právnických osob od *morální osobnosti* tuto linku přetrhává. Toto je také důvod, proč spojení základních práv a právnických osob vyvolává takové kontroverze. Jak je však zjevné, nesoulad těchto dvou koncepcí nevedl v českém a evropském právním prostředí k logickému závěru, tedy odepření ochrany právnickým osobám. Nicméně v případech, kdy jim ochrana přiznána je, je tak činěno zejména na základě objektivního přístupu k ochraně, někdy pak reprezentačního – využití autonomního přístupu je spíše výjimečné. To do jisté míry předpovídá i výsledky, s jakými lze tyto přístupy aplikovat na problém korporátního přesvědčení/svědomí.

5.1.1 Nevhodnost autonomního přístupu

Z výše uvedeného nesouladu právně-filosofických a historických východisek základních práv a právnických osob tak vyvstává jasná nevhodnost autonomního přístupu k ochraně svědomí obchodních korporací, která koneckonců plyne i z rozebrané rozhodovací praxe – autonomní přístup se zřejmě uplatňuje pouze u práva na majetek, což je zřejmě dáno tím, že majetková samostatnost byla jednou z hlavních funkcí právnických osob od počátku jejich vzniku. Jelikož právnické osoby zjevně postrádají biologickou

podstatu dle Naffinenina pojetí subjektivity P2, subjektivita ve vztahu k základním právům by tak musela být chápána právě z pohledu modelu P3 – tedy jako náležející každé rozumné a odpovědné entitě.

U výhrady svědomí by ve světle toho přístupu bylo nutné v souladu s její podstatou přiznat právnické osobě vlastní svědomí. Výhrada (náboženského) svědomí přitom vzešla zejména z myšlenky nadřazenosti božích či morálních zákonů státní moci a z konceptu státní moci jakožto výsledku společenské smlouvy. Přijmout autonomní přístup k otázce korporátního svědomí by tak znamenalo přiznat, že (a) právnická osoba jako nebiologická entita se sama o sobě podílí na státní společenské smlouvě, a že (b) právnická osoba jako nebiologická entita může být konstitutivně řízena morálními či božími zákony, tedy že má vlastní víru či svědomí ve smyslu *forum internum*. Uvažovat o splnění obou těchto podmínek je v současné době zřejmě nemožné, vyžadovalo by totiž zcela základní filosofický odklon jednak od pojetí právní subjektivity právnických osob jakožto pouhého nástroje, ale pravděpodobně také velmi výrazné (zřejmě analogické) rozvedení konceptu svědomí. Přesto lze splnění těchto podmínek uvažovat alespoň teoreticky.

Splnění podmínky **(a) účasti na společenské smlouvě** je přitom závislé na velmi zjevné skutečnosti, a to sice, že právnická osoba musí existovat nezávisle na státu, a tedy státní moci. Zajímavý je v tomto ohledu nález Ústavního soudu, ve kterém se zabýval postavením církví ve společnosti. V tom vyslovil názor, že alespoň některé církve zjevně existují nezávisle na státní moci, což se projevuje například tím, že římskokatolická církev tradičně s jednotlivými státy uzavírá i mezinárodní smlouvy.[259] Nelze je tedy brát jako pouhé výtvory práva národního státu.

Z pohledu obchodních korporací pak nelze přehlédnout, že zejména velké obchodní korporace s dynamickou vlastnickou strukturou, profesionálním managmentem a velkým počtem zaměstnanců (v českém prostředí tedy připadají v úvahu zejména veřejně obchodované a.s.) působí natolik nezávisle na národních státech, že jen těžko mohou být považovány za závislé na uznání státní mocí. To podkresluje například i jejich v současnosti diskutovaná subjektivita jakožto adresátů základních práv z pohledu mezinárodního veřejného práva.[260] Paradoxně jsou tak podle autonomního přístupu v otázce velmi individuální výhrady svědomí zřejmě nejkonformnější velké právnické osoby s dynamicky se měnicím do činnosti nezapojeným lidským prvkem. Ostatní právnické osoby (z obchodních korporací v českém právu v.o.s., k.s., s.r.o. a družstva) jsou totiž reálně i právně až příliš navázány na jednotlivé lidské

[259] Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02.
[260] Výše již byla v pozn. pod čarou č. 211 zmíněna iniciativa OSN za zavázání těchto obchodních korporací k dodržování základních práv.

aktéry, než aby bylo uvěřitelné přiřknout jim samostatnou autonomii na státní moci, a tedy i potencionálně samostatný konstitutivní vztah ke státu a státní společenské smlouvě.

Splnění podmínky **(b) podmíněnosti jednání morálními či božími zákony** je pak pro právnické osoby komplikované samo o sobě, u „masových" právnických osob popsaných u bodu (a) však tyto komplikace nabývají nových rozměrů. Pokud nelze právnickou osobu ztotožnit s žádným konkrétním člověkem, z čeho lze jejich hodnotové založení *forum internum* odvodit? Odpověď na tuto otázku však není nepředstavitelná, pokud se přihlédne ke způsobu, jakým je zjišťována podmíněnost jednání morálními či božími zákony u lidí. Ani u těch nelze exaktně ověřit, že jsou pro ně určité hodnoty integrální – co však učinit lze, je ověřit jejich dosavadní jednání a zda se tyto hodnoty v jejich jednání projevují. K tomu slouží i některé podmínky definované Ústavním soudem ve vztahu k výhradě svědomí, konkrétně *naléhavost*, *konzistentnost* a *přesvědčivost* tvrzeného přesvědčení.

V tomto ohledu je zřejmě nejkontroverznější naléhavost hodnotového založení právnické osoby, a to z pohledu rozhodovacích procesů ve společnosti. V právnické osobě dostatečně autonomní, aby nebyla ztotožnitelná s určitým člověkem, by totiž nutně musela rozhodnutí být přijímána (či v souladu s autonomním přístupem „nalézána") větším počtem lidí. Například T. Sobek ale tvrdí, že skupina nikdy nemůže nabýt dostatečné osobní integrity, neboť na rozdíl od jednotlivého člověka nemá prostředek k odstraňování nesourodých myšlenkových a hodnotových proudů, a tedy ke zvyšování své osobní integrity.[261] K tomu je však nutné poznamenat, že (i) skupina může mít zavedený mechanismus odstraňování nesourodých proudů a (ii) ani lidé často v mnoha ohledech nejsou zcela integrální, což jim však nebrání mít integritu ve vztahu k úzce vymezené věci a nevzdat se této integrity ani tváří v tvář určitému logickému rozporu s ostatními postoji.[262]

K první námitce (i) odstraňování nesourodých hodnotových proudů a zvyšování integrity lze z pozice společníků uvést jako příklad obchodní korporaci z případu *Kustannus OY Vapaa Ajattelija AB a Ostatní proti Finsku*, na které mohly získat podíl pouze členové určitého hnutí, tedy osoby zastávající nutně jisté hodnoty. V českém právním prostředí by se mohlo jednat například o a.s. s omezitelnými akciemi na jméno dle § 270 ZOK, popřípadě o družstvo, pro které je předpokladem členství určité prokazatelné hodnotové založení dle

[261] SOBEK, Tomáš. *Je právnická osoba fikce?* [online]. Publikováno 25. 10. 2009 [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: http://teorieprava.blogspot.com/2009/10/je-pravnicka-osoba-fikce.html

[262] Dále lze uvést, že za právnickou osobu nemusí rozhodovat skupina, ale jak statutární orgán, tak nejvyšší orgán může být tvořen pouze jednou osobou. Jak ale už bylo řečeno, takovéto právnické osoby jsou ale zřejmě až příliš zosobněny, než aby mohly naplnit podmínku (a) autonomní účasti na společenské smlouvě, nevyhovují tedy autonomní přístupu k ochraně.

§ 577 ZOK. Z pohledu statutárních orgánů je pak vhodné zmínit § 159 odst. 2 ObčZ., který členům orgánů ukládá jednat s potřebnou loajalitou k právnické osobě a § 51 odst. 1 ZOK, který členům orgánů ukládá jednat v *obhajitelném zájmu obchodní korporace*. J. Kříž kombinaci těchto ustanovení považuje za možnost, jak členy orgánů zavázat k rozhodování za obchodní korporaci v souladu s náboženskými či jinými hodnotami[263] a jak tedy zajistit jistou integritu.

V druhé námitce (ii) samotného mětí určitého hodnotového zaměření se podmínka *naléhavosti* již prolíná s podmínkami *konzistentnosti* a *přesvědčivosti* – ty přitom lze naplnit stejně jako u člověka odkazem na předchozí jednání; například v případu Hobby Lobby se jednalo o odevzdávání části zisku na podporu tvrzeného přesvědčení, činnost společnosti směřující k prosazování určitých hodnot (prodej knih) a zakotvení těchto hodnot i v dokumentech společnosti. U právnických osob lze samozřejmě argumentovat, že jejich hodnoty je oproti člověku jednodušší změnit či zrušit – výměnou managmentu, změnou účelu, změnou vlastnické struktury/členské základny apod.[264] a že jejich *forum interum* je tedy příliš nestabilní. Tento argument však nerespektuje individualitu jako základní předpoklad výhrady svědomí, neboť pro konkrétní právnické osoby toto platit nemusí – i někteří lidé jsou nepochybně natolik ovlivnitelní či hodnotově neukotvení, že dovozovat u nich *forum internum* svědomí v kvalitě potřebné k uplatnění výhrady není možné, to však v žádném případě není argumentem pro odmítnutí lidí jakožto subjektů výhrady svědomí typově. Těžko si představit, že by například římskokatolická církev zásadním způsobem změnila své hodnotové založení či účel. Přitom církve jakožto právnické osoby existují již stovky a tisíce let, v průběhu kterých často své hodnoty také měnily a krystalizovaly, nejstarší obchodní korporace jsou přitom znatelně mladší a z pohledu formování konzistentních skupinových hodnot se od své původní funkce maximalizace zisku oprostily velmi nedávno. Vyloučit (zejména do budoucna) existenci autonomní obchodní korporace s hodnotovým založením stejně jasným a konzistentním jako je tomu u současných církví, tak dle mého není možné. Přitom takovéto dlouhodobé hodnotové založení může být v mnoha ohledech konzistentnější než to lidské a jeho udržení tedy o to naléhavější.

---

[263] KŘÍŽ, 2017, op. cit., s. 175.

[264] Zde se nabízí zajímavá otázka, zda s ohledem na konzistentnost a naléhavost přesvědčení existuje možnost vytvořit analogicky k ústavě státu jakési „materiální ohnisko“ zakládajícího dokumentu obchodní korporace, tedy např. zakotvit do stanov a.s. hodnotové založení se zákazem toto založení do budoucna zrušit. Současná právní úprava však takovému postupu není nakloněna, neboť např. na § 421 ZOK vymezující působnost valné hromady a.s. (vč. změn stanov) se hledí jako na kogentní úpravu, která odchýlení neumožnuje (ŠUK, komentář k § 421 ZOK. In: ŠTENGLOVÁ a kol., 2017, op. cit., s. 733). Pro tento postup by tak byla vhodnější např. nadace (§ 317 a násl. ObčZ), nicméně taková polemika je již mimo vymezení této práce.

Autonomní přístup k výhradě svědomí obchodních korporací je zde však představen zejména pro ilustraci – i přes výše zmíněné argumenty trvá současný stav, kdy autonomní přístup k ochraně právnických osob nemá oporu v současných právně-filosofických východiscích ani rozhodovací praxi. To však neplatí pro přístup reprezentační a objektivní.

5.1.2 Překonání rozporu reprezentačním přístupem

V rozhodovací praxi a zejména v rozhodnutích ESLP a EKLP lze vypozorovat postupné uplatňování ochrany právnických osob u základních práv, kde byl dříve uplatňován přístup nulové tolerance. Z jednotlivých rozhodnutí je přitom patrné, že se tak děje i s pomocí reprezentačního přístupu.

Pro aplikaci reprezentačního přístupu se přitom v kontextu korporátní výhrady vyskytuje zajímavá otázka, a to sice, čí svědomí právnická osoba reprezentuje. U církví (*X. a Scientologická církev proti Švédku*) a politických stran (*ÖZDEP proti Turecku*) byl reprezentační přístup použit k ochraně členů, u obchodní korporace (*Comingersoll SA proti Portugalsku*) však byl použit i k ochraně členů statutárního orgánu. Tato otázka je přitom úzce spojena s problémem integrity právnické osoby, který přednesl T. Sobek. V případu Hobby Lobby lze tento problém vysledovat v námitkách HHS, že postoj obchodní korporace je velmi snadné změnit, neboť je konstituován skupinou dalších aktérů, a nemůže jí tedy být přiznána *„upřímná víra“*. Tento problém však není bez řešení. V praxi totiž (a) mohou existovat právnické osoby, u kterých je jasná shoda v obsahu svědomí všech potencionálně reprezentovaných lidí, popřípadě (b) právnické osoby mají pravidla pro vypořádání vnitřních nejednotných postojů.

První řešení **(a) jednotnosti postojů** se projevuje jak v případu Hobby Lobby, kdy všechny obchodní korporace byly vlastněny příslušníky stejných rodin a všichni sdíleli stejné hodnoty, hlavně lze ale použití tohoto řešení odvodit z principu „skořápky“ aplikovaného v režimu Úmluvy. Jak se vyslovil ESLP, v některých případech je propojení lidí a právnické osoby natolik úzké, že činit mezi těmito subjekty rozdíl by bylo z pohledu základních práv umělé. Toto odůvodnění přitom ESLP použil jak u církve, tak obchodní korporace. Je tedy logické, že pokud by se výhrady svědomí domáhala obchodní korporace s pouze jedním či úzkou skupinou společníků, kteří jsou zároveň členy statutárních orgánů korporace a všichni sdílejí stejný obsah svědomí, těžko lze obchodní korporaci jako celku odepřít integritu svědomí či víry z důvodu nejednotnosti postojů reprezentovaných lidí. Pro udržení této jednoty lze přitom odkázat na způsoby pro zajištění osobní integrity obchodní korporace u autonomního přístupu, s tím dodatkem, že reprezentační přístup na rozdíl od

autonomního nejen nevylučuje většinu forem obchodních korporací, ale je pro ně díky jejich vázanosti na osobnostní prvek o to příznivější.[265]

Druhé řešení **(b) pravidly pro řešení vnitřních rozporů** je logicky nutné pouze v případě, že u lidí reprezentovaných právnickou osobou neexistuje jednota v obsahu svědomí. I toto řešení bylo předloženo v případu Hobby Lobby, kdy SCOTUS odkázal na zákonná pravidla rozhodování orgánů obchodních korporací s tím, že tato pravidla jsou dostatečná pro vypořádání případných vnitřních neshod. Tento pohled přitom není bez kontroverzí, neboť ve své podstatě předpokládá koncept právnických osob jako jistých autonomních entit – hlasováním dosažené rozhodnutí o hodnotovém založení obchodní korporace je chápáno jako mající konečnou kvalitu samo o sobě, tedy jako nezatíženo nesouhlasem některých členů orgánu korporace a postrádající onu *upřímnost* (z pohledu podmínek Ústavní soudu tedy *konzistentnost, přesvědčivost* a *naléhavost*). Proti tomuto argumentu však lze namítat, že například ani církve nejsou ve svých postojích jednotné a u řady hodnotových otázek v nich lze nalézt odlišné hodnotové proudy,[266] přesto jim byla ESLP pomocí reprezentačního přístupu přiznána svoboda (projevu) náboženství bez jakéhokoliv zkoumání vnitřních neshod, a tedy zpochybňování integrity jejich víry. Proti tomu ale lze opět namítat, že tento přístup byl použit jen u takových projevů víry, které byly v rámci církve dostatečně jednotné, a kdyby byla před ESLP řešena stížnost církve dotýkající se v jejím rámci kontroverznějších hodnot, tato pluralita by se do rozhodování mohla projevit.

Při existenci rozporu v obsahu svědomí jednotlivých potencionálně reprezentovaných lidí je tedy možnost použití reprezentačního přístupu ztížena. Nicméně uplatnění tohoto přístupu by nemělo být rozporné povaze výhrady svědomí v případě, kdy obchodní korporace reprezentuje pouze jediného člověka či takovou skupinu lidí, kteří mají v rámci vymezené problematiky shodný obsah svědomí. Jediným vážným argumentem proti takovému závěru je současná rozhodovací praxe, která nepřiznává ochranu právnickým osobám, pokud se domáhají ochrany práva *individuálního* charakteru.

Ačkoliv je výhrada svědomí svým charakterem pravděpodobné nejvíce individuálním základním právem, přesto nelze tuto námitku přijmout bez reakce. Svoboda náboženství je v rozměru *forum internum* nepochybně také

[265] Viz nepřevoditelnost podílu ve v.o.s. dle § 116 ZOK a nutnost výkonu funkce statutárního orgánu pouze společníkem; převoditelnost podílu v s.r.o. lze dle § 207 a 208 ZOK výrazně omezit a v praxi je časté obsazení pozice jednatele společníkem. Zvláštní postavení pak má v tomto ohledu družstvo, které je svou strukturou velmi podobné politické straně či církvi (což se projevuje i v pojmem, kdy jsou „společníci“ družstva nazýváni „členy“) a má velmi jednoduchou možnost, jak za členy přijmout pouze lidi s jitým hodnotovým založením – viz § 577 ZOK.

[266] Například u římskokatolické církve je možné tyto rozpory sledovat jak historicky, tak v tobě psaní této práce například v otázce užívání antikoncepce či interrupcí.

vysoce individuálním základním právem, přesto je v režimu Úmluvy i LZPS nepochybně církvím připisováno právo na její projev, tedy v rozměru *forum externum*. Přitom výhrada svědomí je dle pojetí Ústavního soudu právě projevem svědomí a náleží tedy také do *forum externum*. Spratek tak uvádí, že např. Evans kritizuje přiznávání víry právnickým osobám a zároveň odmítání přiznat jim svědomí, neboť mezi přiznáním víry a svědomí podle něj není rozdíl. Spratek mu nicméně oponuje právě tím, že svoboda náboženství má na rozdíl od svobody svědomí *kolektivní projev*.[267] S tímto protiargumentem se ale nelze ztotožnit. Kolektivní projev totiž může být chápán pouze dvěma způsoby: buďto jako (i) spojení projevů mnoha individuálních vír, nebo (ii) projev kolektivní víry odlišné od víry jednotlivců.

V prvém pojetí přitom není důvod, proč by lidé nemohli svá jednotlivá svědomí projevovat společně (pokud mají stejný obsah k dotyčné povinnosti) stejně jako tomu je u víry. Pravděpodobnost, že několik lidí bude mít stejný obsah svědomí je sice kvůli jeho niternější povaze značně nižší než u výrazně sociálněji orientované víry, činit však pouze na základě této skutečnosti mezi ochranou náboženství a svědomí rozdíl by popíralo základní východisko základních práv – individualitu. Velmi individuálními svědomí by bylo poskytnuto méně prostoru ochraně, než je tomu u mnohem masověji orientované víry.[268] Zvýšená ochrana víry (zejména náboženské) by možná mělo své sociální a historické opodstatnění, nicméně z doktrinárního hlediska základních práv postavené na dominanci jednotlivce by dle mého byla nekonformní.

V druhém odůvodnění skupinového výkonu *forum externum* náboženství pak zcela odpadá nutnost spoléhat se na reprezentační přístup, neboť pokud by byl skupinový projev náboženství chápán jako projev samostatný a neodvoditelný od samotných lidí (tedy je projevována víra, která je více než jen pouhý odraz jednotlivých vír jednotlivců), vyplývá z toho, že skupina zřejmě může nést víru odlišnou od jednotlivců, a přitom stále relevantní z pohledu základních práv – tímto odůvodněním odpadají právně-filosofické překážky zmíněné u autonomního přístupu. Nabízející se závěr, že autonomní přístup lze použít u víry, ale ne u svědomí, kvůli jeho niternější a individuálnější povaze, by totiž opět vedl k širší ochraně „masovější“ víry oproti individuálnímu svědomí. V žádném z těchto pojetí kolektivního projevu víry tedy nelze říci, že by bylo možné nalézt rozdíl ospravedlňující rozdílnou úroveň ochrany těchto projevů.

---

[267] SPRATEK, 2008, op. cit., s. 73.

[268] K tomu analogicky i P. Jäger, který odmítá rozdílnou úroveň ochrany pro málo rozšířená přesvědčení a světonázory oproti těm masovějším; JÄGER, komentář k čl. 15 LZPS. In: WAGNEROVÁ a kol., 2012, op. cit., s. 374.

5.1.3 Překonání rozporu objektivním přístupem

Rozhodujícím přístupem pro přiznání svědomí právnickým osobám by však mohl být objektivní přístup, který je při přiznávání základních práv právnickým osobám výrazně dominantní. Přitom je třeba zdůraznit, že objektivní přístup nelze stavět jako protiklad autonomního či reprezentačního přístupu – oba tyto přístupy se zaměřují na subjektivní stránku ochrany – objektivní přístup tedy stojí vně a může být použit v kombinaci s kterýmkoliv z nich. Obhájit typově užití tohoto přístupu v otázce korporátního svědomí je nicméně nesnadné, neboť samotná podstata tohoto přístupu spočívá v tom, že v rámci konkrétních podmínek případu je rozhodnutím a přiznáním ochrany následováno dosažení jistého cíle v rámci chráněných hodnot.

Nicméně pokud by byl tento přístup použit k podpoře autonomního přístupu, mohlo by být argumentováno nutností učinit tak za účelem omezení státní moci ve sféře lidského chování, do které jí nepřísluší zasahovat. Užití tohoto přístupu by mohlo být analogické ochraně právnických osob z pohledu nedotknutelnosti obydlí poskytnuté Ústavním soudem, kdy je právnické osobě přisuzováno „obydlí“ sice v nižší míře, ale přesto obdobně jako člověku, neboť demokratický a právní stát jednoduše nemá legitimitu k tomu, aby svou moc vykonával neřízeně v jakýchkoliv prostorách. Stejné tak by bylo možné odvodit, že stát jednoduše nemá legitimitu ukládat (a dle současné koncepce výhrady svědomí hlavně vymáhat) právní povinnosti, které jsou výrazně morálně zabarvené, a to bez ohledu na to, kdo je adresátem této povinnosti. Toto pojetí silně vyzařuje z rozhodnutí Hobby Lobby, kde je však podpořeno jednak legislativním zakotvení výhrady, ale také dlouholetou kulturní tradicí minimalizace zásahů státní moci ve Spojených státech amerických vyplývající z téměř absolutního přijetí konceptu základních práv dle J. Locka. Takovou interpretaci zřejmě nelze v českém ani evropském prostoru očekávat, neboť na kontinentě se do pojetí základních práv mnohem více odrazilo pojetí J. J. Rousseaua umožňující výraznější postavení státní moci ve společnosti – k upřednostnění tohoto výkladu v českém či evropském právním prostředí právní tradici by zřejmě případná rozporovaná povinnost musela být velmi výrazně celospolečensky morálně kontroverzní.

V souladu s reprezentačním přístupem by však mohl být objektivní přístup použit podpůrně v tom smyslu, že svoboda svědomí jakožto dle ESLP i Ústavního soudu jeden z hlavních pilířů demokratického státu vyžaduje o to efektivnější a reálnou ochranu. Odepření poskytnutí ochrany svědomí fyzickým osobám pouze kvůli formě stěžovatele by mohlo být považováno právě za nekonformní se zásadou efektivní ochrany základních práv. Překážkou přitom není ani dosavadní odmítání právnických osob jako nositelů svobody svědomí – minimálně Úmluva je interpretována dynamicky a jak bylo vyloženo

v kapitole 3, katalog základních práv přiznávaných právnickým osobám je – i když pomalým tempem – rozšiřován.

5.2 Obchodní povaha korporace jako překážka?

Výše uvedené závěry se však vztahují k jakýmkoliv právnickým osobám, velmi výrazným argumentem např. i v případu Hobby Lobby je ale zvláštní povaha obchodních korporací, zejména jejich zaměření na ziskovou činnost. Jak již ale vyplynulo z v kapitole 2 provedené charakteristice obchodních korporací, tento argument se míjí se současnou právní i společenskou praxí.

Argumentovat kategorickou nepřípustností korporátního svědomí kvůli obchodní povaze obchodních korporací je nesmyslné, z pohledu českého právního prostředí zejména ve vztahu ke kapitálovým obchodním společnostem a družstvům proto, že dle zákona mohou být založeny za zcela nevýdělečným účelem. Tento argument se tedy stává zcela lichým, neboť kapitálová obchodní korporace může být založena za stejným účelem a vykonávat stejnou činnost jako třeba spolek. Je však třeba přiznat, že drtivá většina kapitálových obchodních společností skutečně vykonává podnikatelskou činnost a kvůli jejich zákonem dané struktuře není pravděpodobné, že by tato forma právnické osoby byla využívána k výhradně nepodnikatelským účelům. Z tohoto důvodu a z důvodu účelového omezení osobních obchodních společností a družstev je tedy mnohem zajímavější a přínosnější věnovat se otázce, nakolik je tento argument relevantní v případě, že obchodní korporace skutečně podnikatelskou činnost vykonává.

K této otázce je třeba zmínit, že i když je účelem obchodní korporace podnikatelská činnost, nemusí se jednat o její jediný předmět činnosti. Pro ilustraci si lze typově vypůjčit obchodní korporaci z případu *Kustannus OY Vapaa Ajattelija AB a Ostatní proti Finsku*, která se sice zabývala prodejem knih (tedy podnikatelskou činností), nicméně činila tak zjevně za účelem šíření hodnot volnomyšlenkářství. Ačkoliv tato skutečnost z uvedeného rozhodnutí nevyplývá, lze si představit, že takováto obchodní korporace například provozuje knihkupectví, kde vedle prodeje knih pořádá i kulturní a vzdělávací akce zaměřené na šíření uvedených hodnot, tedy vedle podnikatelské činnosti zjevně vykonává i vedlejší neziskovou činnost – takový postup přitom nijak neodporuje povaze obchodních korporací, tím spíše když české právo odmítlo koncept pravé speciální subjektivity omezující subjektivitu právnických osob na základě jejich účelu.[269] Pokud by přitom výhrada svědomí byla učiněna vůči

[269] Zde vyvstává zajímavá otázka, nakolik je možné tímto postupem jinou než ziskovou motivaci obchodní korporace i právně, a to zejména s ohledem na případnou odpovědnost členů statutárního orgánu za závazky společnosti v případě porušení péče řádného hospodáře. Tato otázka je relevantní zejména ve vztahu k § 68 ZOK, tedy z hlediska odpovědnosti členů statutárního orgánu věřitelům společnosti v případě jím zaviněného úpadku z důvodu

povinnosti, která se nijak netýká podnikatelské činnosti, těžko by byla obchodní povaha korporace relevantní.

Stejně tak lze zmínit a zopakovat, že i když je obchodní korporací provozována pouze podnikatelská činnost, nemusí být zisku dosahováno zcela bezzásadově. V praxi bezpochyby existují takové obchodní korporace, které kromě zisku dbají o sociální, enviromentální či jiný rozměr své činnosti, ve kterém mohou nastat morální rozpory mezi právní povinností a hodnotami, které obchodní korporace zastává (ať již autonomně či je pouze reprezentuje). Velmi očividné je to z pohledu reprezentačního přístupu konformního s pojetím právnických osob (a tedy obchodních korporací) jako nástrojů. Zejména u obchodních korporací se silným osobním prvkem (osobní společnosti a kapitálové společnosti držené jedním či úzkou skupinou společníků), ve kterých pozice společníků i členů statutárního orgánu vykonávají stejní lidé – ačkoliv právním účelem obchodní korporace může být pouze podnikatelská činnost, těžko tito lidé budou činnost společnosti realizovat v rozporu se svou vírou a svědomím – pokud by tak činili, jejich svědomí by stejně nesplňovalo podmínku naléhavosti a ochrana by mu tak dle rozhodovací praxe Ústavního soudu nenáležela.

V souvislosti s tímto je vhodné zmínit nedávné rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 17. dubna 2018, sp. zn. III. ÚS 2332/16, ve kterém bylo obchodní korporací nepřímo prostřednictvím svobody podnikání uplatněno právo na bezplatnou zdravotní péči dle čl. 31 LZPS ve prospěch zcela jiných osob. Nabízí se tak argument analogií, zda by se obchodní korporace mohla dovolat ochrany svého práva na svobodu podnikání v kombinaci s výhradou reprezentovaných fyzických osob a realizovat tak jejich ochranu tímto způsobem. Tento náhled by přitom nebyl nepodobný tomu prezentovanému v případu Hobby Lobby, kdy SCOTUS poukazuje na skutečnost, že i podnikatelská činnosti může být projevem náboženství.[270]

Argument podnikatelské činnosti obchodní korporace je tak postaven na mylném předpokladu, že stanovením účelu dosažení zisku je vyloučena paralelní vedlejší nezisková činnost, a že implicitně dochází i ke stanovení

---

porušení péče řádného hospodáře. Pro právní zajištění takového postupu zřejmě může být použit výše zmíněný imperativu členům orgánů dle § 51 odst. 1 ZOK jednat v obhajitelném zájmu společnosti s paralelním zakotvením tohoto obhajitelného zájmu do základního dokumentu společnosti. Z praktického hlediska však k takovýmto vedlejším činnostem a hodnotovým ztrátám na zisku dochází i bez takového zakotvení, výmluvným argumentem je například existence hojně využívané možnosti obchodních korporací darovat finanční prostředky neziskové organizaci či politické straně a snížit tak svůj daňový základ (§ 20 odst. 8 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů) – pro poskytnutí takového daru členem statutárního orgánu nahrazujícího vůli obchodní korporace přitom z pohledu maximalizace zisku neexistuje důvod.

[270] Rozsudek SCOTUS ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014), str. 21.

způsobu, jakým má být zisku dosáhnuto – tedy za každou cenu bez ohledu na jiné hodnoty. Neudržitelnost tohoto argumentu je přitom ilustrovatelná tím, že podnikatelskou činnost mohou vykonávat i fyzické osoby prostřednictvím institutu osoby samostatně výdělečné činné, přitom u těch lze těžko zpochybňovat vázanost vlastním svědomím a hodnotami – a tedy subjektivitu ve vztahu k výhradě. Jediné, co u podnikající fyzické osoby v takovém případě lze zpochybňovat, je skutečnost, nakolik lze výhradu svědomí uplatit vůči povinnostem týkajících se podnikatelské činnosti. Tato námitka se však zjevně nevztahuje k subjektu, ale k druhu odmítané povinnosti. Argument „obchodní" povahou obchodních korporací je tedy nesprávně užíván, neboť ve své podstatě nemůže směřovat ke zpochybnění subjektivity obchodních korporací ve vztahu k výhradě svědomí, ale pouze ke zpochybnění druhu povinností, vůči kterým se lze výhradou vymezit. Přitom říci, že výhradu svědomí kategoricky nelze uplatit vůči povinnostem týkajícím se určitého typu činnosti, by podle mého znamenalo popřít vysoce individuální charakter výhrady. Otázka přípustnosti výhrady vůči různým druhům povinností je však již mimo vymezení této práce.

Závěr

Případ Hobby Lobby jednoznačně poukazuje na stěžejní bod, který je překážkou pro otázku korporátní výhrady. Obchodním korporace jsou totiž jakožto právnické osoby většinově vnímány jako umělé konstrukty, entity bez vlastního hodnotového zaměření. Takový náhled však není jediný možný. Způsobilost být subjektem práv je jeden z fundamentálních problémů práva, konceptem právnických osob a jejich subjektivity se tak zabývalo mnoho autorů. Některé jejich teorie přitom právnickým osobám vlastní osobnost, a tedy potencionálně i hodnoty přisuzují. S těmito polemikami se pak pojí i spor o to, jak rozsáhlá je subjektivita právnických osob, zda je pouze speciální (a právnická osoba tedy může nabývat pouze některá práva), nebo je obdobně jako u lidí úplná. V dnešním českém právním řádu se přitom prosazuje jednak konstrukce právnických osob jako fikcí, přitom se však ve velké míře uplatňuje koncept úplné subjektivity v podobě, podle které mohou právnické osoby nabývat ty práva, u kterých to neodporuje jejich povaze.

Stejný přístup k subjektivitě právnických osob lze přitom vypozorovat i při ochraně základních práv. U některých se uplatňuje přístup nulové tolerance, kdy je ochrana právnickým osobám odepírána, některá jsou jim však přiznávána, a to buďto jakožto samostatným entitám (autonomní přístup) či ve prospěch fyzických osob, které jsou s právnickou osobou spojené (reprezentační přístup). Nelze pak pominout ani případy, kdy se právnické osoby mohou domoci ochrany, aniž by bylo základní právo přiznáno přímo jim, neboť ochrana je poskytována určitým společenským hodnotám či principům (přístup objektivní). Všechny tyto přístupy lze přitom pozorovat v rozhodovací praxi dle Úmluvy i LZPS, a to jak u základních práv rozdílných, tak někdy i stejných. Současná rozhodovací praxe tak nemá ucelený a systematický přístup k ochraně základních práv u právnických osob. Nicméně lze v rozhodovací praxi dle Úmluvy a LZPS vypozorovat jednak postupnou tendenci přiznávat právnickým osobám základní práva, u kterých byl dříve užíván přístup nulové tolerance, ale také už výše zmíněný princip, že přiznání ochrany závisí na povaze dotčeného základního práva.

Podstata výhrady je přitom úzce vázána na pravidla a principy výkonu státní moci vůči jednotlivci. Tato pravidla byla historicky výrazně ovlivněna náboženskou reformací a osvíceneckými teoriemi společenské smlouvy, které stavěly na autonomii jednotlivce, zejména z pohledu jeho morální nadřazenosti v otázkách rozhodnutí, co je a není *dobré*. Tato východiska se přitom odráží i v současném chápání výhrady, která byla Ústavním soudem koncipována jako projev konkrétního jednotlivce vůči zákonem dané povinnosti, na základě kterého stát nemá legitimitu dotčenou povinnost vůči tomuto konkrétnímu jednotlivci vymáhat. Z důvodu výjimečnosti takové situace jsou však kladeny

přísné podmínky na kvalitu přesvědčení či svědomí, na základě kterého je výhrada činěna.

Kvalita svědomí či přesvědčení je přitom hlavní překážkou pro přiznání práva na výhradu obchodním korporacím z pohledu autonomního přístupu. Současná koncepce právnických osob jakožto fikcí jim totiž neumožnuje přiznat samostatné přesvědčení či svědomí. Tento problém však odpadá při použití reprezentačního přístupu, kdy je ochrana fakticky poskytována fyzickým osobám. V rámci tohoto přístupu sice stále existují jisté překážky (např. existence naléhavosti, pokud je právnická osoba tvořena více fyzickými osobami), nicméně ani ty nejsou nepřekonatelné. Velmi silnou oporou pro přiznání práva na výhradu by pak mohl být i objektivní přístup k ochraně. Pro kategorické nepřiznání výhrady pak nemůže být argumentem ani „obchodní" povaha obchodních korporací. Nejen, že některé z forem obchodních korporací mohou následovat libovolný (i nevýdělečný) účel, ale činnost obchodní korporace nemusí spočívat výhradně v dosahování zisku, popř. i při jeho dosahování může být činnost obchodní korporace ovlivňována morálními hodnotami. Navíc pokud by problémem měla být samotná výdělečná povaha činnosti, nejedná o problém obchodních korporací jako subjektů, ale právě o problém povahy povinnosti, vůči které je výhrada vznášena – bez ohledu na subjekt.

Osobně se tak domnívám, že obchodní korporace nelze kategoricky vyloučit z ochrany poskytované výhradou. Ze samotné povahy institutu výhrady je zjevná jeho vysoká individualita, která by byla jakýmkoliv kategorickým vyloučením z ochrany popřena. Jak bylo předloženo v této práci, právní řád i společenská realita umožnují existenci obchodních korporací, které jsou natolik svázány s lidmi (či jediným člověkem), že odmítnout jim ochranu by mohlo znamenat zpronevěřit se zásadě efektivní ochrany.

Zcela závěrem je pak třeba znovu připomenout, že se práce dotýká tří relevantních okruhů – povahy obchodních korporací, postavení právnických osob v systému základních práv a podstaty náboženské výhrady svědomí. Přitom diplomovou práci by bylo možné napsat na kterýchkoliv z těchto okruhů samostatně. Z toho plyne i jistá neúplnost představených témat. U subjektivity právnických osob by mohly být zmíněny jednotlivé teorie a jejich dopad na řešenou otázku, u postavení právnických osob v systému základních práv by mohly být případy popsány detailněji a v hojnějším počtu, náboženská výhrada je pak také mnohem komplexnějším problémem, na který lze nazírat i obsáhleji, než pouze optikou historických východisek a rozhodovací praxe soudů. Práce nicméně popisuje skutečnosti stěžejní pro znázornění sporu při spojení obchodních korporací a náboženské výhrady svědomí a v závěru představuje jejich možné řešení. Přínos této práce pak vidím zejména v představení

systematiky přístupů k ochraně základních práv právnických osob a ukázkách jejich aplikace v dosavadní rozhodovací praxi.

Použité prameny

Literatura

[1] BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu*. Praha: Leges, 2012, 224 s. ISBN 978-80-87576-06-9.

[2] ČERNÁ, Stanislava a kol. *Právo obchodních korporací*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 637 s. ISBN 978-80-7478-735-5.

[3] EMBERLAND, Marius. *The Human Rights of Companies: Exploring the Structure of ECHR Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2006, 239 s. ISBN 978-0-19-928983-7.

[4] GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 335 s. ISBN 978-80-7380-652-1.

[5] HURDÍK, Jan. *Právnické osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 169 s. ISBN 80-210-2278-7.

[6] HURDÍK, Jan. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2009, 120 s. ISBN 978-80-7400-168-0.

[7] HURDÍK, Jan; KATOLICKÝ, Jaroslav. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, 95 s. ISBN 80-210-0457-6.

[8] KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

[9] KOMÁRKOVÁ, Božena [uspořádal HEJDÁNEK, Ladislav]. *Původ a význam lidských práv*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, 1990, 234 s. ISBN 80-04-25384-9.

[10] KŘÍŽ, Jakub. *Autonomie církví*. Praha: C. H. Beck, 2017, 203 s. ISBN 978-80-7400-660-9.

[11] LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: komentář I, Obecná část (§ 1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

[12] MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7201-805-5.

[13] MORAVČÍKOVÁ, Michaela; KRIŽAN, Viktor. *Právna ochrana slobody svedomia*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013, 174 s. ISBN 978-80-8082-749-6.

[14] SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, 228 s. ISBN 978-80-87127-13-1.

[15] SVOBODA, Petr a kol. *Filosofické a právně teoretické aspekty lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013, 120 s. ISBN 978-80-87146-88-0.

[16] ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, 1128 s. ISBN 978-80-7400-540-4.

[17] WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

Publikace v periodikách

[18] CONAWAY, Ann E. The Global Use of the Delaware Limited Liability Company for Socially-driven Purposes. *William Mitchel Law Review*. 2012, vol. 38, issue 2, s. 772-816 ISSN 0270-272X. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2004651 [cit. 14. 6. 2018].

[19] GREAR, Anna. Human Rights – Human Bodies? Some Reflections on Corporate Human Rights Distortion, the Legal Subject, Embodiment and Human Rights Theory. *Law and Critique*, 2006, vol. 17, issue 2, s. 171-199 ISSN 1572-8617. Dostupné z: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10978-006-0006-8.pdf [cit. 12. 6. 2018]

[20] IVČIČ, Marek. Stát a některé zvláštní případy působení základních práv a svobod. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 1, s. 21-25 ISSN 1805-2789.

[21] JONES, Peter. Human Rights, Group Rights, and People's Rights. *Human Rights Quarterly*. 1999, vol. 21, issue 1, s. 80-107 ISSN 1085-794X. Dostupné z: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/mia/shared/mia/cours/IA010/JONES1999.pdf [cit. 12. 6. 2018].

[22] KINDLOVÁ, Miluše; PREUSS, Ondřej. Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj. *Jurisprudence*. 2017, roč. 5, č. 3, s. 17-30 ISSN 1802-3843.

[23] KNAPP, Viktor. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 134, č. 1-6, s. 983. ISSN 0231-6625.

[24] KŘÍŽ, Jakub. Nejen korporační struny rozsudku Hobby Lobby. *Obchodněprávní revue*. 2016, roč. 8, č. 1, s. 10-18. ISSN 1803-6554.

[25] MANEA, Adriana D., Influences of Religious Education on the Formation Moral Consciousness of Students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2014, č. 149, s. 518-523 ISSN 1877-0428. Dostupné z: https://ac.els-cdn.com/S1877042814048940/1-s2.0-S1877042814048940-main.pdf?_tid=7a55eced-2238-4f40-8895-dd1898cef9a8&acdnat=1528844323_c250325056f1a96414fdc1d3d547ffce [cit. 12. 6. 2018].

[26] MEJÍA-LEMOS, Diego. Advisory opinion OC-22/16. *The American Journey of International Law*. 2017, vol. 111, issue 4, s. 1000-1006. ISSN 0002-9300. Dostupné z: https://search.proquest.com/docview/2028894378?pq-origsite=gscholar [cit. 19. 6. 2018].

[27] NAFFINE, Ngaire. Who are Law's Persons? From Cheshire Cats to Responsible Subjects. *Modern Law Review*. 2003, vol. 66, issue 3, s. 346-367 ISSN 1468-2230. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/1097561?casa_token=cdjHSLSySfcAAAAA:CCBJ-a04DBJcWZSnDIBOvUwS_4Qj-eAisXuFAGfw_Mm7hl40lAvfM9ZrKQAj16HIgRikWCb3279lHyCkt4GD_y38U5MUhi602U0EbHqXZM_wN8KzhAI&seq=1#page_scan_tab_contents [cit. 12. 6. 2018].

[28] REICHERT, Jenny a kol. „Brainwashing": Diffusion of Questionable Concept in Legal Systems. *International Journal for the Study of New Religions*. vol. 6, issue 1, s. 3-26 ISSN 2041-952X. Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=4f6d1336-7c9d-4add-98cc-dd71130c0e47%40sessionmgr103 [12. 6. 2018].

[29] REISER, Dana Brakman. Benefit Corporations – A Sustainable Form of Organization. *Wake Forest Law Review*. 2011, vol. 46, issue 3, s. 591-625. ISSN 0043-003X. Dostupné z: https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/wflr46&id=600 [cit. 12. 6. 2018].

[30] SOARES, Conceição. Corporate Versus Individual Moral Responsibility. *Journal of Business Ethics*. 2003, vol. 46, issue 2, s. 143-150. ISSN 1573-0697. Dostupné z:

https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1025061632660.pdf [cit. 12. 6. 2018].

Rozhodnutí

Rozhodnutí Ústavního soudu[271]

[31] Nález Ústavního soudu ze dne 19. ledna 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93.

[32] Nález Ústavního soudu ze dne 9. listopadu 1994, sp. zn. IV. ÚS 16/93.

[33] Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 1997, sp. zn. III. ÚS 70/97.

[34] Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98.

[35] Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2001, sp. zn. I. ÚS 201/01.

[36] Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

[37] Nález Ústavního soudu ze dne 26. března 2003, sp. zn. Pl. ÚS 42/02.

[38] Nález Ústavního soudu ze dne 18. června 2003, sp. zn. I. ÚS 146/03.

[39] Nález Ústavního soudu ze dne 13. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05.

[40] Nález Ústavního soudu ze dne 2. února 2011, sp. zn, III. ÚS 449/06.

[41] Nález Ústavního soudu ze dne 31. srpna 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09.

[42] Nález Ústavního soudu ze dne 11. září 2012, sp. zn. II. ÚS 1375/11.

[43] Nález Ústavního soudu ze dne 13. října 2015, sp. zn. IV. ÚS 3572/14.

[44] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14.

[45] Nález Ústavního soudu ze dne 14. března 2017, sp. zn. II. ÚS 3173/16.

[46] Nález Ústavního soudu ze dne 17. dubna 2018, sp. zn. III. ÚS 2332/16

[47] Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. června 1996, sp. zn. II. ÚS 184/95.

[48] Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. června 1996, sp. zn. II. ÚS 72/95.

[49] Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. února 1997, sp. zn. II. ÚS 358/96.

[50] Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998, sp. zn. I. ÚS 282/97.

[271] Všechna rozhodnutí Ústavního soudu in: *informační systém NALUS* [online], Ústavní soud. Dostupný z: www.nalus.usoud.cz [cit. 13. 6. 2018].

[51] Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. března 1999, sp. zn. IV. ÚS 528/98.

[52] Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. června 2005, sp. zn. I. ÚS 486/04.

[53] Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 1791/07.

[54] Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. července 2008, sp. zn. III. ÚS 3118/07.

[55] Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. září 2008, sp. zn. II. ÚS 2423/08.

[56] Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. listopadu 2008, sp. zn. I. ÚS 2695/08.

[57] Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. ledna 2010, sp. zn. IV. ÚS 1508/09.

[58] Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. září 2014, sp. zn. II. ÚS 2105/14.

[59] Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. února 2018, sp. zn. II. ÚS 2516/17.

Rozhodnutí ESLP a EKLP[272]

[60] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. listopadu 1980, *Sunday Times proti Velké Británii*. Stížnost č. 6538/74.

[61] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. února 1982, *Campbell a Cosans proti Spojenému království*. Stížnost č. 7511/76 a 7743/76.

[62] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. listopadu 1991, *Pine Valley Developments LTD proti Irsku*. Stížnost č. 12742/87.

[63] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. května 1993, *Kokkinakis proti Řecku*. Stížnost č. 14307/88.

[64] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. října 1995, Agrotexim a Ostatní proti Řecku. Stížnost č. 14807/89.

[65] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. února 1999, *Buscarini a Ostatní proti San Marinu*. Stížnost č. 24645/94.

[66] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. prosince 1999, *ÖZDEP proti Turecku*. Stížnost č. 23885/94.

[272] Všechna rozhodnutí ESLP a EKLP in: *informační systém HUDOC* [online], Rada Evropy. Dostupný z: www.hudoc.echr.coe.int/eng [cit. 13. 6. 2018].

[67] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. dubna 2000, *Comingersoll SA proti Portugalsku*. Stížnost č. 35382/97.

[68] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. dubna 2002, *Société Colas est a Ostatní proti Francii*. Stížnost č. 37971/97.

[69] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. dubna 2004, Gorraiz Lizarraga a Ostatní proti Španělsku. Stížnost č. 62543/00.

[70] Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. července 2011, *Bayatyan proti Arménii*. Stížnost č. 23459/03.

[71] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 17. prosince 1968, *Církev X. proti Spojenému království*. Stížnost č. 3798/68.

[72] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 21. března 1975, The Sunday Times a Ostatní proti Spojenému království. Stížnost č. 6538/74.

[73] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 8. března 1976, *X. proti Dánsku*. Stížnost č. 7374/76.

[74] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 16. května 1977, *Arrowsmith proti Spojenému království*. Stížnost č. 7050/75.

[75] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 27. února 1979, *Společnost X. proti Švýcarsku*. Stížnost č. 7865/77.

[76] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. května 1979, *X. a Scientologická církev proti Švédku*. Stížnost č. 7805/77.

[77] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 12. října 1988, *Verein Kontakt-Information-Therapie (KIT) proti Rakousku*. Stížnost č. 11921/86.

[78] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 16. dubna 1991, *Purcell a ostatní proti Irsku*. Stížnost č. 15404/89.

[79] Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 15. dubna 1996, *Kustannus OY Vapaa Ajattelija AB a Ostatní proti Finsku*. Stížnost č. 20471/92.

Rozhodnutí jiných orgánů

[80] Rozsudek Supreme Court of the United States ze dne 30. června 2014, 573 U.S. __ (2014) [online], Burwell v. Hobby Lobby Stores. [cit. 6. 3. 2018]. Dostupné z:

https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/13-354/opinion3.html.

[81] Rozhodnutí Výboru pro lidská práva OSN ze dne 2. března 1989, A publication and a printing company v. Trinidad and Tobago. Č. 361/1989. [cit. 19. 6. 2018] Dostupné z: http://hrlibrary.umn.edu/undocs/session44/361-1989.htm.

[82] Rozhodnutí Výboru pro lidská práva OSN ze dne 2. března 1989 A newspaper publishing company v. Trinidad and Tobago. Č. 360/1989. [cit. 19. 6. 2018] Dostupné z: http://hrlibrary.umn.edu/undocs/session36/360-1989.html.

Právní předpisy

České právní předpisy[273]

[83] Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

[84] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

[85] Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁVA A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky.

[86] Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování, ve znění pozdějších předpisů.

[87] Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů.

[88] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[89] Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

[90] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[91] Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, ve znění pozdějších předpisů.

[273] Všechny české právní předpisy in: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 13. 6. 2018].

Mezinárodní smlouvy[274]

[92] Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; doplněn sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb., o Opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 100/2004 Sb.m.s., o Druhém opčním protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech.

[93] Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu.

[94] Sdělení federálního ministerstva zahraničí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Jiné právní předpisy

[95] Listina základních práv a svobod Evropské unie ze dne 26. října 2012. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 21. 3. 2018]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT.

[96] SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. The Religious Freedom Restoration Act of 1993, Pub. L. No. 103-141, 107 Stat. 1488. [online] [cit. 7. 3. 2018] Dostupné z: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-107/pdf/STATUTE-107-Pg1488.pdf.

[97] SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. The Patient Protection and Affordable Act of 2010, Pub. L. No. 111-148, 124 Stat. 119-1025. [online] [cit. 6. 3. 2018] Dostupné z: https://www.gpo.gov/fdsys/granule/PLAW-111publ148/PLAW-111publ148/content-detail.html.

Další dokumenty a internetové citace

[98] Informace o činnosti mezivládní skupiny Rady pro lidská práva OSN pověřené zkoumáním otázky lidských práv ve vztahu k nadnárodním společnostem [online]. *Rada pro lidská práva OSN* [cit. 12. 6. 2018] Dostupné z:

[274] Všechny mezinárodní smlouvy in: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 13. 6. 2018].

http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/IGWGOnTNC.aspx.

[99] NEČAS, Petr; POSPÍŠIL, Jiří. *Konsolidovaná verze důvodové zprávy k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. 2012 [cit. 13. 6. 2018], 598 s. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf.

[100] PAPOUŠKOVÁ, Tereza. *Transferability of an individual's fundamental rights to a group in theory and practice* [online]. Brno, 2015 [cit. 13. 6. 2018]. 73 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Mgr. Pavel Molek, Ph.D., LL.M. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/hly6t/Papouskova_Transferability_of_Fundamental_Rights.pdf.

[101] SKOUPÝ, Arnošt. Překlad francouzské Deklarace práv člověka a občana z 26. srpna 1789. In: SKOUPÝ, Arnošt. *Texty k obecným dějinám kapitalismu I* [online]. Olomouc, 1989 [cit. 28. 6. 2018]. Dostupné z: http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm.

[102] SLAVÍKOVÁ, Denisa. Kolize nové koncepce právnické osoby (dle NOZ) s dikcí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *epravo.cz* [online], publikováno 24. 9. 2015 [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/kolize-nove-koncepce-pravnicke-osoby-dle-noz-s-dikci-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-99055.html.

[103] SOBEK, Tomáš. *Je právnická osoba fikce?* [online]. Publikováno 25. 10. 2009 [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: http://teorieprava.blogspot.com/2009/10/je-pravnicka-osoba-fikce.html.

[104] Všeobecná deklarace lidských práv OSN [online] [cit. 27. 6. 2018]. Dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/UDHR_2016_CZ_web.pdf.